

DAYANIŞMANIN
ON YILI
SAHA

© SAHA Derneği, 2022.

Tüm hakları saklıdır.

Kitap tamamı veya bir bölümü,

ilgili eser sahiplerinin izni olmadan

hiçbir yolla kopyalanamaz ve

çoğaltılamaz.

Metin

Zeynep Miraç

SAHA Derneği

Şahkulu Mah. Şah Kapısı Sok. 10

Galata 34420 İstanbul

Tel: 0212 293 51 52

www.saha.org.tr

Facebook: SAHA Derneği

Instagram: SahaDerneği

LinkedIn: SAHA Derneği

Twitter: SAHA_Istanbul

Editör

Eda Sezgin

Yayın Hazırlığı

Çelenk Bafra

Füsun Eczacıbaşı

Meral Tamer

Ayşe Umur

Editorial Konsept ve

Kitap Tasarımı

Bülent Erkmen

Baskı Öncesi Hazırlık

Barış Akkurt, BEK

Kapak Kolajına Yapılan

İllüstratif Müdahale

Emre Çelik, BEK

Yayın Komitesi

Melis Avunduk

İpek Nur Cem Taha

Saruhan Doğan

Tuğba Jabban

Dila Kabakçı

Osman Ulagay

Gizem Uslu Tümer

Nazlı Yayla

Baskı ve Cilt

Ofset Yapımevi

Çağlayan Mah. Şair Sokak 4

Kağıthane 34410 İstanbul

Tel: 0212 295 86 01

Sertifika No: 45534

DAYANIŞMANIN
ON YILI

Bir Dönüşümün Eşiğinde

010

- Geçmişin izleri: Kamu desteğinden yoksun bir güncel sanat
- Yapısal sorunlar, geçici çözümler
- Sanatın tüketiminden önce üretimine odaklanacak bir yapı
- Kalıcı bir kurum yaratmak

Özgün Bir Modelin Peşinde

022

- Şeffaf süreçler, etik kararlar
- Mesen nosyonundan uzaklaşmak
- SAHA sessizce yelken açıyor: İlk deneyimler
- “Burası bir koleksiyonerler kulübü mü?”
- Rüzgârın yönü değişirken

Yeni bağlar, kesişmeler

038

- İstanbul’un ötesi: Yerel bienaller
- Bir başka “Harikalar Diyarı”

SAHA dünyanın dört bir yanında

052

- Kassel’e maceralı bir yolculuk: Documenta
- Bir direnişten diğerine selam
- Venedik Bienali’nde kalıcı bir mekân: Türkiye Pavyonu
- Yeni bir eserin doğuşu

Birlikte düşünmek, birlikte üretmek

074

- SAHA Misafir Sanatçı Programları
- Umudu ve şevki kırmadan
- Rotterdam’dan New York’a: Küratöryal Program
- “Yeni normal”in erken provası
- Centre Pompidou’dan Ashkal Alwan’a: Uluslararası işbirlikleri
- Ortak kurumlar, ortak değerler

Sanatın Ekosistemi ve Sürdürülebilirlik

092

- Ekosistem için yaşamsal bir destek
- Merkez dışına pozitif ayrımcılık: İnisiyatiflerle diyaloglar
- “Yeni normal”: Pandemiyle büyüyen dayanışma ağı

Taleplerin ötesine geçmek: SAHA’nın özgün projeleri

100

- İstanbul’un orta yerinde bir pergel : SAHA Residency
- Herkese eşit mesafede olmak
- Bir günde darmadağın olan matematik
- Sanatçı için “kendine ait bir oda”: SAHA Studio
- Açılan kapılar, yepyeni yollar

Söz uçar, yazı kalır: Sanat yayıncılığını desteklemek

118

- Yeni bir yol açılıyor: SAHA Yazı Dizisi
- Çağının sanatına tanıklık eden yayınlar

Birlikte öğrenmenin gücü

126

- Ortak bir kültür gelişirken: SAHA Üye Programları
- “Biraz oturabilir miyiz?”
- Stüdyo ziyaretleri, koleksiyon buluşmaları...
- Birikimler farklı, hedef ortak
- SAHA’nın geleceğe açılımı: SAHA+

Gelecek on yıllar

140

- Gezegen ve sanat ekosisteminin geleceği
- Hiçbir şey eskisi gibi olmayacak!

SAHA’nın Destekledikleri 2011-2021

150

Teşekkürler

162

Dizin

166

Önsöz

FÜSUN ECZACIBAŞI

SAHA Yönetim Kurulu

Başkanı

Yaşamı, geriye doğru on yıllık dilimlerde

değerlendirmek, geleceğe rehberlik edebilir.

İşte bu düşünce temelinde hazırlandı

Dayanışmanın On Yılı: SAHA.

SAHA’nın tohumları 2011’de, bulunduğumuz coğrafyada süregelen olumsuzlukların ve karamsarlıkların girdabına kapılmamak, sanat düşünürleri ve üreticileriyle birlikte, ait olduğumuza inandığımız dünyada varlığımızı sürdürebilmek amacıyla atıldı.

Sanatın, yaratıcılığın, özgür düşüncenin toplumları dönüştüren, geliştirici gücüne inananlar ve başka kültürlerle, farklılıklarla zenginleşen uygar bir dünyada yaşamak isteyenlerle hayata geçti.

SAHA’yı filizlendiren inanç, ülkemizde elbette daha önce de vardı. Sanat eğitimi veren okullarımızın yanı sıra özveri temelinde kurulup topluma öncülük etmiş, faaliyetlerine yılmadan devam eden köklü sanat kurumlarımız, bienallerimiz, özel müzelerimiz, koleksiyonlarımız, galerilerimiz, sanat fuarlarımız ve tabii onların varlıklarını destekleyen koleksiyonerlerimiz mevcuttu.

Sağlıklı ve sürdürülebilir bir sanat ekosistemi için hepsi de çok kıymetli, çok elzem paydaşlardı. Öte yandan bu ekosistemde çok önemli bir eksik, hayati bir boşluk vardı.

Bu da sanatın sadece eğitim, gösterim ve ticari boyutuyla sınırlı kalmayan, onun üretimini ve uluslararası arenada dolaşımını karşılıksız destekleyecek bir yapının yokluğuymdu.

Sanatın üretiminden ziyade tüketimine

odaklanması, yalnız bizim yaşadığımız coğrafyanın sorunu değil. Her ikisinin birlikte var olması ve birbirini beslemesi en sağlıklısı.

Ne var ki filantropiyi cesaretlendiren, teşvik eden bir yapının gelişmediği, daha ziyade hayırseverlik geleneğinin kök saldığı bir toplum olmak, böyle bir oluşumun önündeki en büyük zorluklardan biriydi. Bugün geriye baktığımda sanatın üretim ve gelişimini karşılıksız destekleyecek bir yapının gecikmesinin nedenini ancak bu şekilde açıklayabiliyorum.

Sağlıklı ve kalıcı bir sanat ekosisteminin gereksinimleri söz konusu olduğunda, sanatseverler ve sanat tüketicilerinin öncelikli gördüklerine değil de sanat üreticileri ve düşünürlerinin görüşlerine kulak kabarttığımızda, eksik olan ve yapılması gereken çok netti aslında. Tüketim yerine üretimdi gelişmesi gereken! Uluslararası sanat izleyicileri ve sanat profesyonellerinin ülkemizi ziyaret ettikleri kısacık sürelerde gördükleri sergiler veya iki senede bir gerçekleşen bienallerde tanıştıkları sınırlı bir sanat çevresiyle etkileşimlerinin ötesine geçmekti. Türkiye’den sanatçıların eserleriyle bu ziyaretçilerin kendi ülkelerindeki müzelerde de sergilendiği; bienallere, konuk sanatçı programlarına davet edildikleri bir ortam yaratmaktı. Güncel sanatımızın kendi coğrafyamızın ötesine

taşması, sanatçıların uluslararası kültürel iletişimin ve diyalogun etkin ve sürekli birer parçası olmalarıydı.

Sanat üreticileri ve düşünürlerinin arzuları, kendi gölümüzde yüksek sesle, sular sıçratarak tekne sürmek yerine sessizce dünyaya yelken açmaktı. Kurucular olarak bu beklentiye kulak verdik, SAHA’nın misyonunu bu amaç için çalışmak olarak belirledik.

Başlangıçta Türkiye’deki sanat üretimlerinin uluslararası sergilere katılımına destek vermek için yola çıkmış olsak da, sektörün gereksinimlerine kulağımız hep açık oldu. SAHA bu doğrultuda evrildi ve gelişti. Bünyesindeki SAHA Studio ile, hem sanatı destekleyen hem de sanatın üretildiği bir kuruma dönüştü.

Dokuz kişinin mütevazı ama inançlı girişimiyle çıkılan bu yolculuk, bazı bayrak değişimleri olsa da yaklaşık 100 kişiyle devam ediyor. Eduardo Galeano’nun bir zamanlar dediği gibi “hayırseverliğe değil dayanışmaya inanan”, sanatla ilişkisini “almak” değil “vermek” üzerinden kuran, toplumsal sorumluluk sahibi yüz kişi...

Aslında çok uzun bir süre değil on yıl. Öte yandan bugün, bu kadar kısa süre için hayal edemeyeceğimiz gerçeklerle yüzleşmiş durumdayız. İklim değişikliğinin kıyameti andıran sonuçlarını her geçen gün daha fazla hissettiğimiz, demokrasinin dünyanın birçok köşesinde

tehdit altında olduğu, nefret suçlarının ve tahammülsüzlüğün korkunç katliamlara yol açtığı, açlık ve yoksulluğun pençesinde onurlu yaşam hakkından yoksun bireyler ile tüketim çılgınlığına kapılmışların aynı havayı soluduğu, yeryüzünün küresel bir pandemiyle bütün insanlık için bir hapishaneye dönüştüğü zamanlarda yaşıyoruz... Bütün bunlar yetmiyormuş gibi bir dünya savaşının eşğinde, yüreğimiz ağzımızda günler geçirdiğimiz bir dönemde başlıyoruz ikinci on yılımıza.

Geçen bu on yılda, birçok kez “Bunca sorun varken neden sanat ve SAHA?” diye sorgular ve sorgulanır buldum kendimi. Ne var ki, onu sadece yaşamımızı zenginleştiren, gördüğümüzde bize farklı duygular yaşatan objelere indirgemenin, sanata çok büyük haksızlık olduğunu düşünüyorum. Hayal edemeyeceğimiz, içselleştiremeyeceğimiz, deneyimleyemeyeceğimiz gerçekleri anlatabilen, bizi farklı dünyalara sürükleyip düşünmemizi, sorgulamamızı, bilinçlenmemizi, başka olanla empati kurmamızı sağlayan sanatın, bize topluma karşı sorumluluklarımızı da hatırlattığına yürekten inanıyorum.

Toplumun sorunlarına duyarlı olan, umudu ve iyiliği çoğaltan insanlarla dayanışma içinde olmak, onların etki alanlarını genişletmek için çaba harcamak, anlamlı amaçlar peşinde koşmak, sadece bana değil,

eminim bütün SAHA üyelerine yaşam enerjisi ve sevinci veriyor. Bugün SAHA, sadece sanat değil birçok farklı toplumsal sorumluluk projesi etrafında da hemen buluşabilen büyük bir aile artık.

İnancım o ki, ikinci on yılımızda yine sanat ve sanatçılarla birlikte yol alacak, rotamızı onların gereksinimlerine göre belirleyecek, birlikte hayal kurup birlikte umudu koruduğumuz bir dünyaya yelken açacağız.

Hayırseverlik, sponsorluk, koleksiyonerlik... Bunların biraz yanında, biraz da dışında bir yer daha var.

Hepsine temas eden ama motivasyonunu daha başka tarif eden bir yer.

Yaşadığı ülkeyle ilgili hayalleri olan, ideali uğruna çaba göstermeye kararlı, yaşadığı çağa, o çağın sanatına katkı vererek iz bırakma niyetindeki insanların buluştuğu bir yer.

Sanatçıların kariyerlerinde attıkları önemli adımları destekleyen, hedeflerine doğru onlarla birlikte yürüyen, elini onlardan hiç çekmeyen ama neredede duracağını da iyi bilen bir yer.

On yıl önce kurulmuş bir hayal.

On yıllara yayılacak bir gaye.

Adı SAHA.

Bir dönüşümün eşiğinde

Kurucu ekip, karşılıksız vermenin erdemine inanıyordu. Bunu hayırseverlik sözcüğüyle ifade etmek mümkündü belki; ama onlar için sorumluluk sözcüğü daha yerindeydi. “Neden yurtdışındaki müzelerde, sergilerde Türkiye’den sanatçılar yok?” sorusunu sormakla yetinmeyip cevabını bulmak için gayret ediyorlardı. Bu sorudan kendilerine bir görev çıkarmışlar, çözüm üretmek için bir araya gelmişlerdi.

2000’ler... Türkiye, 21. yüzyıla Avrupa hayaliyle girmiş. 1990’lı yıllar siyasi çalkantılar ve ekonomik krizlerle geçse de, 1999’da Helsinki’de onaylanan Avrupa Birliği adaylığıyla umutlar tazelenmiş. İçeride asık olan yüzler, dışarıya döndükçe gülümsüyor.

Daha güzel bir yarının hayal edilebildiği bir zaman dilimi...

Güncel sanat için de bir yükseliş dönemiymişti bu. Galerilerin sayıları katlanarak artmıştı. Birçoğu dışadönük, dünya sanatını da kapsayan bir profille geliyordu. Adı bilinen sanatçıları temsil eden galerilerin yanına genç sanatçıları keşfetmeyi hedefleyen galeriler ekleniyordu. Sakıp Sabancı Müzesi, Pera Müzesi, İstanbul Modern, Elgiz Müzesi gibi pek çok bağımsız müze art arda kapılarını açıyor, sanat kurumları uluslararası sanat seyircisinin giderek artan ilgisine mahzar oluyordu.

2003’te Dan Cameron’un küratörlüğündeki İstanbul Bienali’ne sadece birkaç uluslararası sanat profesyoneli değil, ilk kez sanat takipçileri ve koleksiyonerlerinin de aralarında bulunduğu çok sayıda yabancı konuk da gelmişti. Art Basel gibi yurtdışı sanat fuarlarında Türkiye’den ziyaretçiler yoğunlaşmaya ve Türkiye’den ilk galeriler yer almaya başlamıştı. Dünyanın en büyük müzayede evlerinden biri olan Sotheby’s’in 2009 ve 2012’de iki kez Türkiye’deki çağdaş sanat üretimlerine yönelik düzenlediği müzayedeler gözleri buraya çevirmişti.

İKSV tarafından 1987’de başlatılan İstanbul Bienali ile 2007’de kalıcı mekâna kavuşan Venedik Bienali Türkiye Pavyonu çıtayı yükseltiyor, ülkeyi uluslararası sanat izleyicisinin radarına gittikçe daha fazla sokuyordu.

Sadece güncel sanat alanında değil, sinema ve edebiyatta da dünya gündemine taşınmıştı Türkiye. 2006’da Orhan Pamuk’un Nobel Edebiyat Ödülü’nü almasının ardından Nuri Bilge Ceylan da Cannes Film Festivali’nden ödüllerle dönüyordu. 2009-2010 yıllarında Fransa’da düzenlenen “Türkiye Mevsimi” etkinlikleri, ülke sınırları dışında görünür olmak için gösterilmiş ciddi bir çabaydı.

Küratörlüğünü Dan Cameron’un üstlendiği 2003 tarihli 8. Uluslararası İstanbul Bienali, “Şiirsel Adalet” temasıyla gerçekleşti.

Geçmişin izleri: Bu noktada durup biraz daha geriye bakalım. Gülsün

Kamu desteğinden Karamustafa’nın hatırlattığı gibi, 30 yıl önce Akademi’ye

yoksun bir girenlerin şu soruyla karşılaşması kaçınılmazdı: Neyle

güncel sanat geçineceksin? Bu, toplumun sanata yaklaşımını kısa

yoldan açıklayan bir soruydu. Sanat üretimi ile paranın ilişkisi çetrefilliydi. Ya sanat “para etmiyor” ya da “para etmesi ayıplanıyordu”. İnci Eviner’in sözleriyle, o günün bakışında **“Sanatçı ne kadar sefilse, o kadar iyi sanatçıydı”**.

Siyahla beyaz arasında kalmıştı değer yargıları, grilerin yerleşmesi için zaman gerekiyordu. O günlerde bir sanatçının üretimini sürdürebilmesi için Akademi’de eğitimlik yapması ya da farklı sektörlerde çalışması elzemdi.

Bağımsız bir sanatçı olmanın koşulu buydu.

Galerilerin giderek çoğalması bir değişimi de beraberinde getirdi. Bu durum sanatçılar açısından olumlu gibi görünüyordu, ancak satışa odaklı kısa vadeli bakış açısı ortamda giderek baskın hâle geldi. Herkes yolunu el yordamıyla bulmaya çalışıyordu.

2000’lerle birlikte Türkiye’deki sanatçılar uluslararası platforma daha yoğun bir şekilde taşınmaya başladılar. Özellikle Türkiye’de kendilerini pek gösterememiş, gösterecek de kabul görmemiş, buna rağmen hiç yılmamış kavramsal sanatçılar Batı’da kendilerini daha iyi anlatabiliyorlardı. Onların sesi Türkiye’ye Batı’dan yankılanıp geliyordu.

Bu sanatçılardan biri olan Gülsün Karamustafa, **Gördük ki**, diye anlatıyor, **burada kendi gücümüzle döndürmeye çalıştığımız çark, Batı’da farklı işliyor. Sanatçı işini yapmak için destek alıyor, katılım payı alıyor, bunlar ona hayatını sürdürmesi için bir biçimde yardımcı oluyor. Bizde kurumsal destekler yoktu. Devlet desteği? Hiç yoktu.**

Türkiye’de çağdaş sanat, devletin öncelikleri arasına hiç giremedi. Kamu kaynakları genelde geçmişin birikimlerine, kültürel mirasa dönüktü. Bugüne tanıklık eden, bugünün gerçekliğiyle derdi olan sanat, ihtiyaç duyduğu desteği çoğunlukla sivil toplum kuruluşlarından, özel sektörden ve yurtdışından gelen fonlardan sağlıyordu. Bu fonların sınırlı olması, Türkiye’de üretim yapan sanatçıların her daim maddi bir arayışta olmasını zorunlu kılıyordu.

Nuri Bilge Ceylan, En İyi Yönetmen Ödülü kazandığı 2008 Cannes Film Festivali’nde

Sanatçılar yurtdışından bir davet aldıklarında, tek seçenek davet eden kurum ya da programın vereceği ödenektir. Bu her zaman mümkün olmuyor, çıkan fırsatlar elden kaçırıyordu. Kendi ülkesinden eserini üretecek desteği bulamayan sanatçı çoğu kez tercih edilmiyor, en iyi ihtimalle mevcut bir işiyle davet ediliyordu. Eser üretim desteği bulabilen sanatçılar çok daha avantajlı bir konumda oluyordu.

Güncel sanatın politik ve sosyal meselelerle kurduğu ilişki düşünüldüğünde, devletin üretim süreçlerinde devrede olmayışı bir avantaj olarak değerlendirilebilirdi, ancak alanın ihtiyaçları düşünülünce bu destek boşluğu sanatçıyı zorlayan ve geri bırakan bir sarmala dönüşebiliyordu.

2010’da İstanbul’un Avrupa Kültür Başkenti seçilmesi, dünyaya kendisini anlatması için bulunmaz bir fırsat sunmuştu. İlk kez Avrupa Birliği üyesi olmayan bir ülkedeki bir şehre verilen bu unvan, kamunun sanatla kurduğu ilişki için de birçok imkân taşıyordu. Ne var ki bu büyük fırsat kullanılamayacak ve bu unvan, ardında hiçbir iz bırakmadan geçip gidecekti.

Aynı yıl 27 Şubat’ta *Financial Times* gazetesinde “Turkey’s booming art scene” başlıklı bir yazı kaleme alan Gareth Harris’e göre Türkiye, uluslararası sanat pazarında dünyanın dikkatini en az Hindistan, Rusya ve Çin kadar çekmiş durumdaydı. Gittikçe yükselen satışlardan söz ediyordu Harris. Bu bakış açısında sanat “piyasa” sözcüğüyle, milyon dolarlarla, artan satış rakamlarıyla birlikte anılıyordu. Sadece sayıların konuşulduğu bir sürece girilmişti. Başarı ölçüsü fiyatlardı, satıştı, tüketimdi... Bunlar üretimin önüne geçmeye başlamıştı.

Çok geçmeden, hepi topu iki yıl sonra *New York Times* “The Istanbul Art-Boom Bubble” başlığını atmış, uzun vadede bir başarının söz konusu olmadığını tespit etmişti. 2016 tarihli *Apollo Magazine* ise İstanbul sanat ortamının başının dertte olduğu yazıyordu.

Yapısal sorunlar, Yapısal sorun gün gibi ortadaydı. Güncel sanat ortamı **geçici çözümler** üretkenliğiyle, dinamik yapısıyla ve dünyada belli bir ölçüde edindiği yerle ilerliyordu ilerlemesine, ancak bu ortamı destekleyecek girişimler söz konusu olduğunda mevcut boşluk hemen göze çarpıyordu.

İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti

Suzy Hansen, “The Istanbul Art-Boom Bubble”, *New York Times*, 10 Şubat 2012

Galeriler ancak kendi yağıyla kavrulabiliyordu. Sanatçıların satış hedefi gütmeyen kurumsal sergilere yönelik üretimlerine destek olmak, onları sergi dışı bir alanda desteklemek, kariyer planı yapmalarına yardımcı olmak, yayınlarını hazırlamak söz konusu değildi. Özetle, galeriler sadece birlikte çalıştıkları sanatçıları desteklerken, bunun ötesine geçip ekosisteme arka çıkabilmek de gerekiyordu.

Aynı zaman diliminde genç sanatçılar da destek arayışındaydı. Yeni eser üretiminde, uluslararası ağa katılımda boşluklar vardı. Dünyaya kendilerini gösterecekleri, uluslararası diyaloga katılabilecekleri, eserlerini taşıyacakları imkânlardan uzaktaydılar.

Bu boşluğa karşın sanatçılara destek olmak için gayret gösterenler de vardı elbette. Bir telefonla istenen imdatlara çare bulan, elinden gelenin de fazlasını yapmaya çalışan, son dakika gelen acil yardım taleplerine itfaiye gibi yetişen bir avuç insan.... Peki, yangın çıkmadan harcansa bu çaba, daha verimli olmaz mıydı?

Bu soruyu soranlar da vardı.

2010 tarihli kitap *Unleashed: Contemporary Art from Turkey*, adı ve işleri Türkiye sınırlarını aşan sanatçıların buzdağının görünen yüzü olduğunu söylüyordu. Genç kuşakların benzer fırsatları yakalamaları ancak özel bir gayretle mümkün olabiliyordu. Yeni eser üretimindeki finansal eksikler ve uluslararası sanatsal ağlara ulaşmada yetersizlik zaman zaman bireysel desteklerle aşılmaya çalışılsa da ihtiyaçları karşılamaya yetmiyordu. Tek tük ve anlık fırsatlar oluyordu; ama bunlar süreklilik gösteremiyordu.

Avrupa Kültür Başkenti projesi, yüksek bütçesine rağmen sıkıntıların çözülmesi için fayda sağlamamıştı. Bunun örneklerinden biri, Tate Modern’a davet edilen Didem Özbek ile Osman Bozkurt’tan oluşan kolektif Pist’ti. Daha önce Londra’daki Frieze Sanat Fuarı’na davetle katılan ilk Türkiyeli kolektif olan Pist’in kurucularından Osman Bozkurt, *The Independent* gazetesi tarafından en iyi 20 yeni kuşak sanatçı arasında gösterilmişti. Ne var ki bu başarı, yeni hamleler yapmaları için yeterli değildi.

2010 Mayıs’ında Tate Modern’ın 10. yıl kutlamaları sırasında gerçekleşecek olan “No Soul For Sale 2010 – A Festival of Independents”a (Satılık Ruh Yok 2010 –

Unleashed: Contemporary Art from Turkey, (Ed.) Hossein Amirsadeghi, Thames and Hudson, Londra, 2010

Bağımsızlar Festivali) davet edilmişlerdi. Tate Modern bu etkinliğe evsahipliği yaparken seyahat, işlerin üretimi ya da konaklama gibi tüm giderlerin katılımcı mekânlar tarafından karşılanmasını bekliyordu.

Pist’in bu festivale katılması için gereken bütçe, İstanbul’un Avrupa Kültür

Başkenti Ajansı tarafından verilecekti, ancak son anda bürokratik engellere takıldılar. Festivale gidebilmek için acil desteğe ihtiyaçları vardı. Didem Özbek, Tate’in destekçilerinden biri olan Berna Tuğlular’ı aradı. Birkaç hafta içinde Tate Modern’de bir sergileme yapacaklarını ve Tate’in bunun için bir destek vermediğini, İstanbul Avrupa Kültür Başkenti Ajansı’ndan destek alacak olsalar da sürecin çok yavaş işlediğini anlatırken gözyaşlarına engel olamıyordu.

Londra’da yaşayan ve Tate MENAAC üyesi olan Berna Tuğlular, aynı komitede çalıştığı Füsun Eczacıbaşı ve Ebru Özdemir’den konuyla ilgili yardım istedi. Üçü kolları sıvadılar; kolektifin gerçekleşecek enstalasyonunun üretimi, bunun Londra’ya taşınması, Londra’da ihtiyaçları olan ekipman, konaklama, ulaşım, dağıtılacak basılı malzeme gibi tüm üretim giderlerine destek verdiler.

Ve Pist Londra’ya doğru yola çıktı. Yangın son anda söndürülmüştü böylece...

Kısa süre sonra bir başka yangın için imdat çağrısı geldi. Bu kez Can Altay’ın Frieze Sanat Fuarı sırasında Londra’daki The Showroom’da gerçekleştireceği sergiyle ilgili bir destek gerekiyordu. Son dakikada yine aynı üçlü devreye girdi, sergi böylelikle gerçekleşti.

Pist’in Tate Modern’daki sergisindeki işi *Bağımlı mı? Bağımsız mı?*

(*Independent vs. Dependent*) başlığını taşıyordu. Sanat üretiminde bağımsızlık iddia ederken dahi bazı işbirliklerinin zorunlu olduğu görülmüştü. Türkiye’de destek mekanizmasının yokluğunun, sanatçılar açısından eşitliksizlik yarattığı ortadaydı. Oysa Tate MENAAC’da bölgedeki sanatçıların nasıl desteklendiğini, kültürel ağın içine girmelerine nasıl katkıda bulunulduğunu

Berna Tuğlular, Füsun Eczacıbaşı ve Ebru Özdemir’in, SAHA’nın kuruluşuna giden süreçte destek verdiği Can Altay’ın sergisinden. *The Church Street Partners' Gazette*, 2010, The Showroom, Londra, Foto: Daniel Brooke

görüyorlardı. Böyle bir oluşumun içinde bir artı bir iki değil, beş ediyordu.

Türkiye gibi kültürel mirası çok derin olan, öte yandan entelektüel ve burjuva nüfusunun önemli bir kısmı diasporada yaşayan İran’ın güncel sanatı, yurtdışındaki vatandaşlarının destekleri sayesinde gitgide görünür olmuştu. Bu gözlem, SAHA için çok değerli bir bilgi olacaktı ileride.

İnci Eviner, sanatçıların uluslararası platforma çıkmalarının önemini, **Dünyadaki sanat alanının bir parçası**

olduğumuzu hissediyorsak, rüyalarımız da genişliyor,

diye anlatıyor. Yıllar önce Louise Bourgeois’nın sergisini görüp

‘Nasıl aynı anda bu kadar kırılgan ve bu kadar güçlü olabiliyor?’

diye şaşırmıştım, dünyam değişmişti. İnanamıyordum ki, bir

zaman gelecek ve bu dünyada benim de bir yerim olacak...

Uluslararası alanda varlık kazanmak bu cesareti verir; hayalleri büyütür, derinleştirir.

Berna Tuğlular, Füsun Eczacıbaşı ve Ebru Özdemir’in, SAHA’nın kuruluşuna giden süreçte destek verdiği Pist’in sergi afişi. “Satılık Ruh Yok – Bağımsızlar Festivali”, Tate Modern, Mayıs 2010

Sanatın Bir kişinin başarısı, yüz kişinin hayalini besliyordu.

tüketiminden “Ben varım” demek, kendini evrensel bir aynada görmek

önce üretimine zihinleri genişletiyor, sadece o sanatçıya değil, bütün sanat

odaklanacak ortamına özgüven getiriyordu.

bir yapı Üç beş kişi bir araya gelinip sorunlara hızlı çözüm

üreten yapılar kurulabiliyordu, ne var ki bu yapılar sürdürülebilir değildi.

Duygularla hareket etmek anlık yarar sağlıyordu. Mevcut kurumlar ise kısıtlı bütçe ve etki alanı içinde hareket ediyor, ancak kendi programlarına yetiyorlardı. Sanatçıların kendi kurumları dışındaki uluslararası sergilere katılımlarını, bu sergiler için eser üretimlerini destekleyecek kaynakları yoktu.

Büyük bir eksik olduğu aşikârdı artık, birbirlerine telefon ederek üzerini kapayamayacakları bir eksiklik...

Berna Tuğlular bilgisayarın başına oturdu ve Füsun Eczacıbaşı ile Ebru Özdemir’e bir e-posta yazdı. Tarih 5 Ekim 2010’du:

“Bence uzun vadede yapılması gereken, bazı sanatsever kişi ve kuruluşları

bir araya getirip Türk sanatçılarını yurtdışında desteklemek için bir sanat fonu kurmak. Böyle bireysel projelere destek vermekle birlikte daha planlı programlı çalışmalar yapmak lâzım. Buluşabildiğimiz zaman bu konuyu tartışabiliriz.”

Üçü de benzer düşünceler, benzer kaygılar içindeydi. Sanatın tüketiminden önce üretimine odaklanacak bir yapı gerekiyordu. Uzun yıllara uzanacak, birçok sanatçı, küratör ve eleştirmene yeni kapılar açacak, “Ben de varım” diyecekleri bir alan yaratacak oluşumun tohumu böylece toprağa düştü.

İlk buluşmada ana misyon belirlenmişti: Türkiye’de güncel sanatın ve sanatçının hem yerel hem uluslararası platformlarda temsil edilmesi için destek sağlanacak, projelere ve yeni eser üretimine kaynak yaratılacak, bunların görünürlüğü ve bilinirliği artırılacak, uluslararası etkileşimine yol açılacaktı.

Ne yapacaklarını biliyorlardı; ama nasıl yapacakları konusunda kafalarında soru işaretleri vardı. Dünyadaki benzer yapıları araştırmaya başladılar. Birçok model vardı önlerinde. Birleşik Krallık’tan, ABD’den çeşitli modeller... Diğer seçenek ise tamamen özgün bir model oluşturmaktı. Yine de benzer hedeflerle yola çıkmış, bir birikim ve deneyim oluşturmuş organizasyonlarla devam etmenin birkaç adım önde başlamalarını mümkün kılacağını düşündüler ilk günlerde.

Kalıcı bir kurum Oturup derslerini çalıştılar, sanat dünyasından

yaratmak güvendikleri isimlerin görüşlerine başvurdular, artıları ve eksileri masaya yatırdılar. Emekleme döneminde mekanizma nasıl kurulur, fonlama yöntemi nedir, fon nasıl toplanır gibi soruların cevaplarının peşine düştüler. Bürokratik nedenlerden ötürü, yola dernek kurarak çıkmak gerekiyordu.

Bu aşamada aralarına kimleri davet edeceklerini konuşmaya başladılar. Agah Uğur, Atilla Tacir, Ayda Elgiz, İpek Cem Taha, Saruhan Doğan ve Selman Bilal’in de katılmasıyla kurucular tamamlandı. Davet ettikleri bu altı kişi, ikinci bir konuşmaya gerek kalmadan, daha ilk buluşmada derneğin kurucuları olmayı kabul ettiler.

İstanbul’un henüz Avrupa’nın ve dünyanın haritasında olduğu zaman diliminde bu kurucu ekip, “Türkiye’den dışarıya yönelik ne yapabiliriz?” sorusunun etrafında buluştu. Ülkenin kendini ifade etmesini, sanatsal üretkenliğiyle dünyadaki yerini bulmasını ve mevcut kalıplardan dışarı çıkabilmesini önemsiyorlardı. Ortak özellikleri, sanata olan tutkuları kadar o güne dek sanatçılara verdikleri bireysel desteklerdi.

Karşılıksız vermenin erdemine inanıyorlardı. Bunu hayırseverlik sözcüğüyle ifade etmek mümkündü belki, ama onlar için sorumluluk sözcüğü daha yerindeydi. “Neden yurtdışındaki müzelerde, sergilerde Türkiye’den sanatçılar yok?” sorusunu sormakla yetinmeyip cevabını bulmak için gayret ediyorlardı. Bu sorudan kendilerine bir görev çıkarmışlar, çözüm üretmek için bir araya gelmişlerdi.

Sanatçıların yetersizliklerinden değil imkânsızlıklardan dolayı o ağın içinde olamadıklarını

biliyorlardı. Hepsi uluslararası sanat dünyasını takip ediyor, sanat üreticileri ve düşünürlerinin tek başlarına mücadele etmelerinin pek de mümkün olmadığını görüyorlardı. Destek konusunda sorumluluk üstlenmeleri gerektiğini düşünüyorlardı. Ortaya ne kadar etkili olduğunu ölçemedikleri amatör destekler yerine ortak bir akıl koymaya hazırlardı. Son dakikalarda ateşi söndürmek yerine imece usulüyle, belli bir amaca yönelik hareket etmekte düşünceleri. Süreklilik ve kurumsallık hedefleri olan, geleceğe yönelik, kişilere bağlı olmayan kalıcı bir kurum yaratmak istiyorlardı.

İpek Cem Taha o günleri şöyle anlatıyor:

İstanbul’un çağdaş sanat anlamında Avrupa’nın ve dünyanın haritasında olduğu, birçok ülkeden sanatla ilgili insanların İstanbul’a geldiği bir dönemdi. Bunun izdüşümü olarak, Türkiye’den dışarıya yönelik ne yapabiliriz sorusunun etrafında buluştuk. Diğer kuruculardan farklı olarak ben koleksiyoner değilim.

Benim için Türkiye’nin yurtdışıyla bağlantısı, dünyada kendini ifade etmesi ve özellikle üretkenliğiyle yerini bulması çok önemli. Bir bakıma kültürel diplomasinin bir parçası olarak gördüğüm ve Türkiye’nin mevcut kalıplardan çıkıp anlatacağı çok hikâyesi olduğunu düşündüğüm için katıldım gruba.

Dahası, yaşadıkları toplumla ilgili eleştirileri, değiştirmek istedikleri vardı. Şikâyet etmek yerine harekete geçmeyi, hatta değişim yaratmayı düstur edinmeyi bir sorumluluk olarak görüyorlardı.

Füsun Eczacıbaşı’na göre, iyi gitmediğini düşündüğü bir konuda şikâyetçi olmak, memnuniyetsizlik sarmalında sürüklenmek yerine, işe yaramak, o girdaptan çıkış yolunu aramak, fark yaratacak bir çaba için kolları sıvamak hayırseverlik değil, bir sorumluluktur.

SAHA'nın kurucu üyeleri ve ekibinden: (Soldan sağa) Ebru Özdemir, Sibel Asna, Füsun Eczacıbaşı, Atilla Tacir, Merve Çağlar, Selman Bilal, Gizem Uslu, İpek Cem Taha
Foto: Muhsin Akgün

Bu bakış açısı, kurulan ortak hayalin nüvesini oluşturdu. Odak noktası bulunmuştu. Sıra “Nasıl?” sorusunu cevaplamaya gelmişti. Dokuz kurucu buluşup bir model yaratmak üzere yola çıktılar. O güne kadarki deneyimlerini, birikimlerini, hayallerini koydular masaya ve her biri üzerinde konuşa konuşa yol aldılar. Her şeyi konuşarak, tartışarak ve içlerine sinmeyenleri eleyerek ilerlediler.

Bu dönemde SAHA’nın mayasına kurucular kadar emek veren iki iş ortağı

SAHA Derneği
Kurumsal Kimlik
Tasarımı: BEK Tasarım

vardı yanlarında. Alanlarının önde gelen isimleri Sibel Asna ve Bülent Erkmən, sadece uzmanı oldukları iletişim ve kurumsal kimlik tasarımı konularında destek vermekle kalmadılar; SAHA’nın değerlerini düşünme ve anayasasını oluşturma aşamasında da büyük katkı sundular.

İsim bulmak için bir araya geldiklerinde upuzun bir liste çıktı ortaya:

Çıkış, Kavşak, Çizgi, Birlik, Meydan, Oluşum, Prensip, Prospektüs, Proje, Rapor,

Rıhtım, Safa, Saha, Sahne, Boyut, Uyum, Atak, Görünüş, Vaha, Model, Çözüm...

Aralarında bir sözcük vardı ki herkesin içine sindi;

yabancı diller için kolay, göndermesi olan, alan

sağlayan, hayal gücünü çalıştıran bir sözcük: SAHA.

Kuruluş aşamasında profesyonel bir ekip

arkadaşına ihtiyaçları vardı. Tam da o sırada Füsün

Eczacıbaşı’nın kapısını Merve Çağlar çaldı ve uzun

zamandır çalıştığı galeriden ayrıldığını, artık kâr

amacı gütmeyen organizasyonlarda çalışmak

istediğini söyledi. Çağlar ile Eczacıbaşı, Galata

Meydanı’na bakan ofiste işbaşı yaptıklarında

aylardan Haziran’dı.

Bu çalışmaların sonucunda, kurumsal

kimliğini ve logosunu BEK Tasarım’ın tasarladığı

SAHA Derneği, 28 Temmuz 2011 günü resmen

kuruldu.

Özgün bir modelin peşinde

SAHA'nın amacı, Türkiye'de üretilen sanatı desteklemektir. Alacağı karşılık, olsa olsa güncel sanat alanında ileriye doğru atılacak bir adımın verdiği tatmin olabilir. Bu değer yargılarını taşıyan, sanata ve hayata benzer gözlüklerle bakan, sanata bir tüketici olarak yaklaşmayan üyelere ihtiyaç vardı.

SAHA'nın kuruluş çalışmaları tamamlandığı sırada, verilecek ilk desteğin adresi de belli olmuştu. İstanbul Kültür Sanat Vakfı'nın düzenlediği, küratörlüğünü Adriano Pedrosa ve Jens Hoffmann'ın yaptığı 12. İstanbul Bienali. Nasıl kaynak yaratacaklarına kafa yorarken, bu kaynağın sürekli olarak aktarılacağı kanallar konusunda da baştan hemfikirlerdi. İstanbul Bienali ve Venedik Bienali Türkiye Pavyonu, Türkiye'den sanatçıların uluslararası görünürlüklerine büyük katkı sağlıyordu. Her ikisini de düzenleyen İKSV'nin kendi kaynakları vardı; ancak bu kaynakları zenginleştirmek, sanatçıların daha kapsamlı işler yaratabilmelerine olanak tanıyacaktı. Daha ilk günden bu iki destekte devamlılık sağlamaya karar verdiler. Değişim yaratmak için süreklilik şarttı. Bu iki bienalin yanında uluslararası bienallere ve Documenta gibi periyodik sergilere de destek sağlanacaktı.

Tam bu sırada işbirliği yapmayı düşündükleri kurumla, hedefleri benzer olsa da çalışma biçimlerinin uyuşmadığını fark ettiler. Daha fazla ilerlemeden, bu coğrafyanın ihtiyaçlarıyla şekillenen özgün bir modelle yola devam etmeye karar verdiler. Gelecekteki kimi projelerde yollarının yeniden kesişeceği temennisiyle bu işbirliğini başlatmadan sonlandırdılar.

Başka bir markanın Türkiye'deki uzantısı olmayı da sindirememişlerdi içlerine. Bireylere dayalı bir sistemdi bu. Oysa SAHA, kişilerin değil kurumun önde olduğu bir yol çizmişti kendine. Hevesli, dinamik, genç bir ruhla, kişilerin tek başına yapamayacaklarını birlikte başarmanın gücüne inanıyorlardı.

Bu sırada Türkiye'deki ihtiyaçları düşünebilme özgürlüğü kadar özerkliğin de önemini anlamışlardı. Yurtdışında bağlantıları kurarken ya da doğan fırsatları değerlendirirken bunu kendi sesleriyle dillendirmek en doğrusu olacaktı.

SAHA'nın katkı sağladığı 12. İstanbul Bienali'nin, 15 Eylül 2011'de İstanbul Modern'de gerçekleşen resmî açılışından görünüm. SAHA adı da ilk kez bu bienalle kurumsal görünürlük kazandı.

Şeffaf süreçler, Dünyada sanatçıyı desteklemek için kurulan çeşitli **etik kararlar** fonlar vardı ve her biri farklı bir yöntem benimsemişti. Bu fonlarla doğrudan ilişki kurulabilir, sanatçı kendisi başvurabilir ya da kurum onu seçebilirdi. SAHA uygulayacağı yöntemi ararken sıklıkla düşülen hatayı görüyordu: Koleksiyonerler, sanatı desteklemek amacıyla yola çıktıktan bir süre sonra kendi koleksiyonlarını destekler hâle geliyorlardı. Bu çıkar ilişkisi, sonunda herkes için zedeleyici oluyordu.

Tersten düşünüp, inceledikleri örneklerdeki etik hatalara odaklandılar, böylece ne yapmamaları gerektiğini buldular. Sistem; kurucular, yöneticiler veya destekçilerin şahsi beğenileri, yakınlıkları ve niyetlerinden arındırılmış olmalı, sanat profesyonellerinin şeffaf yönlendirmesiyle ve gizli ajandası olmayan bir şekilde işlemeliydi. Bu nedenle desteklenecek sanatçıların, küratörlerin yardımıyla seçilmesi elzemdi. Fon sağlayacak destekçilerin, sanatçıyı ticari olarak temsil eden galerilerin veya sanatçının

koleksiyonerinin karar mekanizmalarında yer almamaları önemliydi. Aksi takdirde çıkar çatışması kaçınılmaz olurdu.

Desteklenecek işler konusunda karar verici pozisyonda olmayacakları bu düzende, SAHA birlikte çalışacağı, işbirliği yapacağı kurumları seçecek; desteklenecek sanatçıyı da o kurum belirleyecekti. Böylece SAHA tarafsız bir alanda kalacak, seçimlere gölge düşmeyecek, dahası sanatçı kendisini ona borçlu hissetmeyecekti. Aynı zamanda SAHA kimsenin kendi reklamını yaptığı bir yer olmayacak, hiç kimse sanatçıyı gölgelemeyecekti.

Kimsenin çıkar elde etmemesine yönelik bir kurguydu bu.

SAHA’nın toplum içindeki yüzü bir profesyonel yönetici olacaktı.

Kurucular grup hâlinde hareket edecek, kurumsal bir duruşu benimseyerek kişisel görünürlükten özellikle uzak duracaklardı. Bu, ilk günden başlayarak SAHA kültürünün çok önemli bir parçası oldu.

Halil Altındere’ye göre, sanatçının davet aldığı kurumun karar verici olması, sanatçıyı seçenin SAHA olmaması çok önemli:

Zaten sanatçılar doğaları gereği kırılgan kişiler. SAHA da hayır ya da demokrasi dağıtan bir kurum değil. Öyle olsa bir

Evrım Altuğ, *Sanat Dünyamız*, Sayı: 126, Ocak-Şubat 2012

duruşu olmaz. Bazen en güvenilir marka anketleri yapılır ya, öyle bir oylama olsa SAHA uluslararası anlamda yararlı ve geleceğe umut taşıyan bir kurum seçilir. Bunu genç sanatçılar ve sanat inisiyatifleriyle doğrudan bağı olan biri olarak söylüyorum.

Bunların yanında, kararlar herkesin fikri alınarak verilecek, olumsuz görüş veya endişe varsa öncelikle ele alınacak, Yönetim Kurulu ortak aklı mutlaka çalıştıracaktı.

Mesen SAHA’nın amacı, Türkiye’de üretilen sanatı desteklemektir. **nosyonundan** Alacağı karşılık, olsa olsa güncel sanat alanında ileriye **uzaklaşmak** doğru atılacak bir adımın verdiği tatmin olabilir. Bu değer

yargılarını taşıyan, sanata ve hayata benzer gözlüklerle bakan, sanata bir tüketici olarak yaklaşmayan üyelere ihtiyaç vardı. Dokuz kurucuya 31 üye daha katıldı.

Tohumlar, dokuz kişinin ortak bir hayal kurmasıyla atılmıştı. Can suyu ise ilk üyelerle geldi. Eğer sadece birkaç kişinin büyük bağışlarıyla kurulan bir vakıf olarak ortaya çıkılsaydı, söz konusu bağışçıların öne çıktığı bir güç merkezi algısı, SAHA’nın temel amacından uzaklaşmasına neden olabilirdi.

SAHA, üyelerinin eşit katkıyla buluştuğu, kimsenin öne çıkmadığı yapısından aldı gücünü. Böylece sanatçılar da birkaç kişinin değil, onların yaratacağı etkiye inanan bir topluluğun desteğiyle çıktılar yola.

SAHA Derneği üye toplantılarından bir görünüm, 2011

Kurucu üyelerden İpek Cem Taha, üzerinde en çok durdukları konulardan birinin **patronaj veya mesen nosyonundan uzaklaşmak** olduğunu söylüyor:

Kimimizin iş tecrübesi, kimimizin sivil toplum, kimimizin de sanat dünyasıyla ilgili tecrübesi vardı. Bunları bir araya getirdiğimizde kurumsallığa dönük, işler bir yapı kurma yetkinliği ve niyeti de oluştu. Tabii her şeyden önce hepimizde çok büyük bir tutku vardı.

Özgün model arayışı sırasında sanatçılarla, eleştirmenlerle, küratörlerle konuştular. Herkesin görüşünü aldılar. Bazen tek bir sözcük dahi ufuklarını açtı, zihinlerinde yeni katmanlar kattı. Bu görüşmelerden biri sanat eleştirmeni Ali Artun’laydı. Kuruluşun haberini nasıl versek diye danıştıklarında, “Bir dakika,” dedi Ali Artun, “daha bir şey yapmadan konuşan çok!”. “Yapacağız” değil, “yaptık” demenin daha doğru bir yöntem olduğu konusunda haklı bir uyarıydı bu ve SAHA o günden sonra hayalleri değil, gerçekleri konuştu.

Sanatçılara, “Sizce ideal destek mekanizması için en önemli unsur nedir?” diye sordular. Volkan Aslan’ın cevabı SAHA’nın anayasasına eklendi: “Sessizlik!”

Dikkat çekmesi, hakkında konuşulması gereken SAHA üyeleri değildi. Onlar değil, yaptıkları işler konuşulacaktı. Üzerlerine kolayca yapışacak etiketlerden kurtulmanın yolu, görünmeden iletişimdi.

Aynı soruya Erinç Seymen, “Piyasa baskısı olmadan çalışabilmek, eser üretme mecburiyeti olmadan kendimi geliştirebileceğim zamana sahip olmak” cevabını vermişti. Bu cevap da misafir sanatçı programlarıyla başlatılan işbirliklerinin ilhamını verdi.

SAHA’nın kuruluş çalışmaları tamamlandığı sırada, verilecek ilk desteğin adresi de 12. İstanbul Bienali oldu. SAHA, geliştirdiği özgün misyon doğrultusunda, 12. İstanbul Bienali’ne Türkiye’den davet edilen sanatçılar Ahmet Öğüt, Ali Kazma, Aydan Murtezaoğlu, Cevdet Erek, Eylem Aladoğan, Füsun Onur, Kutluğ Ataman, Özlem Günyol-Mustafa Kunt’a ve Yıldız Moran’ın (1932-1995) eserlerine katılım desteği verdi.

Yönetim Kurulu uzun toplantılar, sanatçılar ve küratörlerle gerçekleştirdiği sohbetler sonunda derneğin misyonunu şöyle belirledi:

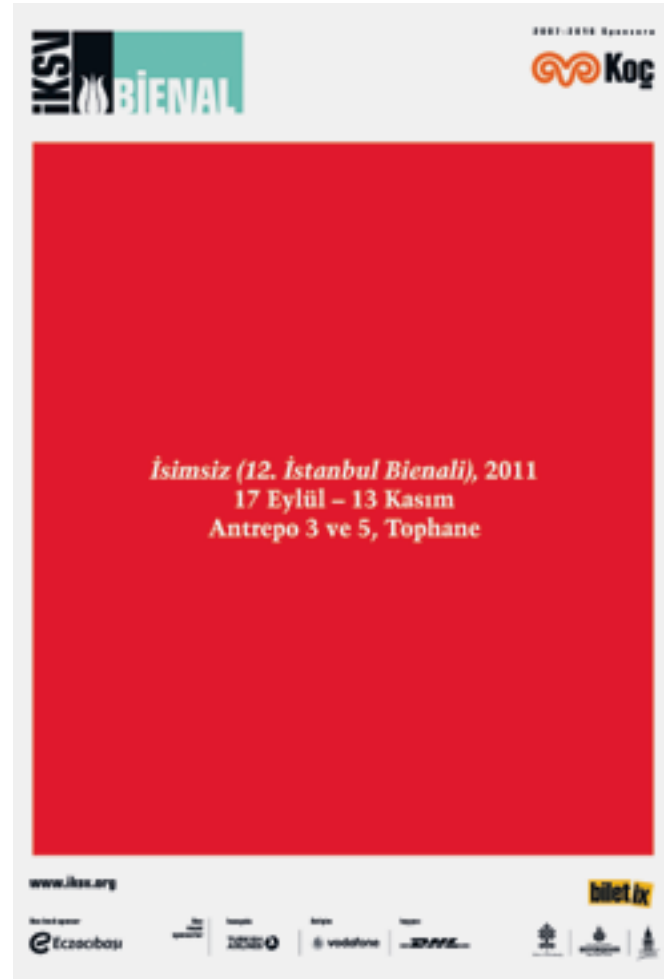
■ SAHA Derneği, Türkiye çağdaş sanatının tanınırlığını ve bilinirliğini artırmayı amaçlar ve bu doğrultudaki projelere karşılıksız destek verir.

■ Uluslararası sanat kurumları tarafından davet edilmiş projelerin hayata geçmesi için kurumlarla doğrudan işbirliği hâlinde çalışır; proje süreçlerinde kolaylaştırıcı rol üstlenir ve gerektiğinde kaynak geliştirir.

■ Sağladığı bu destek aracılığıyla çağdaş sanat alanında faaliyet gösteren sanatçı, küratör, sanat tarihçisi ve eleştirmenlerin eğitim ve üretim ortamlarını ve uluslararası ağlarla etkileşimlerini geliştirmeyi hedefler.

■ Evrensel değerlere saygılı ve demokratik duruşla, Türkiye’de çağdaş sanat için özgür bir “saha” oluşmasına katkıda bulunur.

12. İstanbul Bienali kapsamındaki, SAHA’nın katılım desteği verdiği sanatçıların da yer aldığı *İsimsiz (Tarih)* sergisinden genel görünüm, Antrepo No: 3, Foto: Mahmut Ceylan

SAHA sessizce SAHA’nın belirlediği ilkelerin başta geleni, egosu önde
yelken açıyor: olmayan bir kurum olmaktı. Bir de kararları ortak almak,
ilk deneyimler her şeyi tartışabilmek ve şeffaflıkla ortaya koymak. SAHA’yı
oluşturan sadece verdiği maddi destek değildi. Yarattığı kültür ve değişim
bunun çok ötesinde olmalıydı. Destek alan ile destek veren arasındaki ilişkinin
tanımı değişecek, sanatçılar üyelerle hakiki bağlar kurabileceklerdi.

Kimse SAHA’nın başarısıyla kendisini doğrudan ilişkilendirmeyecek,
ortak ruh her daim ayakta tutulacaktı.

Sanata olan tutkuyu, kişisel çıkarları gözetmeksizin yine sanatın
yararına dönüştüreceklerdi. Verilen kararların mutlaka ve mutlaka etik
değerlere uyması, doğal olan fikir ayrılıklarının uygar tartışmalarla ortak bir
zemine taşınması SAHA’nın hamuruna eklendi.

Merve Çağlar’a göre SAHA’yı bir araya getiren şey, sadece verdiği destek
değil:

**SAHA’nın yarattığı kültür bunun çok ötesinde. Bir değer,
bir değişim yarattı SAHA. Sanatçılarla destek verenlerin
arasındaki ilişkinin tanımı değişirken, SAHA bu dönüşümün
parçası oldu. Üyeler arasında hiyerarşinin olmaması da
anlamlıydı. Biri çok güçlü bir pozisyonda ya da varlıklı, öbürü
çok iyi bir sanatsever, başka biri çok bilgili, diğeri iyi bir izleyici.
Böylece çok hakiki bağlar kurabildiler birbirleriyle. Kimlikler yok
oldu SAHA kültüründe.**

SAHA’nın henüz başlangıçta verdiği kararlardan biri de bienalde
sanatçılara şerefiye verilmesini zorunlu tutmaktı. Birçok sergi ve
bienalin, bütçelerine sanatçıya verilecek şerefiyeyi eklemeyi ihmal
ettiklerini fark eden SAHA, sözleşmelerine bu maddeyi ekledi. Sanatçıya
saygı duyduğu kadar, sanatçıdan yana olan, onun hakkını gözeten bir
kurumun işaretiydi bu.

İkinci karar da verilen desteğin odaklanacağı alandı. Yurtdışındaki
bienallere, çeşitli sanat etkinliklerine çağrılan sanatçılar eğer destek
bulamamışlarsa, bütçe kısıtlaması nedeniyle mevcut işleriyle
katılabiliyorlardı. SAHA, misyonunun önemli maddelerinden birini,

yeni iş üretimini desteklemek olarak
belirledi ve bu yolda atılması gereken
bütün adımları atarak konunun sıkı
takipçisi oldu.

Kâğıt üzerinde herkesin
hemfikir olduğu ancak uygulamada
hep denetim isteyen karar ise verilen
fonun tamamının sanatçının üretimi
için harcanmasıydı. Zaman zaman
kurumlar, desteklenen sanatçının eser

üretiminin yanında idari giderleri de bütçeye ekliyorlardı. Bu, SAHA için kabul
edilebilecek bir durum değildi.

Füsun Eczacıbaşı, **Üyelerimizden damla damla teslim aldığımız
kaynağı harcamak konusunda çok dikkatli davrandık. Kısıtlı
kaynaklardan azami fayda sağlamak önceliğiyle hareket ettik**
diyor. Kurum tarafından verilen bütçeler bu çerçevede titizlikle incelendi,
üretime katkısı olmayan her masraf kalemi tek tek ayıklandı. Bu iş, SAHA
ekibinin sorumluluğundaydı.

Karar süreci her daim ortak akılla gelişti. Alınan kararların hesabı
üyelere teker teker verildi. Üye olmak bir fedakârlıklsa, karşılığı şeffaflık ve iyi
niyet olmalıydı. Kuruluşundan itibaren SAHA’nın mali defterleri ve hesapları
her yıl bağımsız ve uluslararası denetleme şirketleri tarafından denetlendi;

Ahmet Ögüt, *Mükemmel
Âşıklar (Perfect Lovers)*,
2008 (Detay)

Ahmet Ögüt, *Mükemmel
Âşıklar (Perfect Lovers)*,
2008.
12. İstanbul Bienali /
“Kişisel Sunumlar”
Foto: Nathalie Barki,
İKSV Arşivi

denetleme raporları genel kurulda ve web sitesinde erişime açıldı. Şeffaflık, olmazsa olmaz ilkelerden biriydi.

SAHA’nın yönetim kurulu ve üyeleri gibi profesyonelleri de bu amaca inandılar, işlerini en iyi şekilde yerine getirmekle kalmayıp bir adım öne taşımaya çalıştılar. Bu hâliyle yönetim kadrosunun da derneğin on yılında derin izleri oldu.

SAHA hiçbir zaman seçici pozisyonunda olmasa da ilk günden başlayarak sanatçılarla diyalog hâlinde ilerledi; ihtiyaçları, fikirleri birinci ağızdan dinledi. Sanatçılarla SAHA arasında oluşan güven, karşılığını farklı zamanlarda buldu. Yurtdışında bir kurumdan davet alan sanatçılar eğer yeni bir iş üretmeyeceklerse bunu hatırlatmayı görev bildiler. Herkes biliyordu ki bu bir kazanma-kaybetme yarışı değil, birlikte var edilen bir alan. Sanatçılar da kaynaklara en az SAHA yönetimi kadar sahip çıktılar, davet edilen kurumlar tarafından gereksiz israf edilmesinin önüne geçtiler.

Ne var ki SAHA’nın başlangıçta kendini anlatması kolay olmadı. Ülkenin her alanına yayılmış olan güvensizlik, şüphecilik burada da kendini gösterdi.

Yapıştırılmaya çalışılan etiketler, koleksiyonerlerin kendilerine bir iktidar odağı yaratmak için yola çıktığına dair söylentiler dolaştı durdu: “Bir güç merkezi kuracaklar”, “Kendi beğendikleri sanatçıları destekleyecekler”,

Ali Kazma, O.K., 2010.
12. İstanbul Bienali /
“İsimsiz (Tarih)”
Foto: Natalie Barki,
İKSV Arşivi

“Koleksiyonlarının değerini artırmaya çalışacaklar”... Geleceğe dönük temelsiz spekülasyonlar... SAHA, ilk günden başlayarak ne yapacağını değil, ne yaptığını anlatmayı önemsendi. İş, kendisini anlatacaktı.

Aslında bu şüphelerin ardında sanatın bir halkla ilişkiler malzemesi olarak kullanılmasının getirdiği yükler de vardı. Sanatı destekleyen kurumların ve verilen desteklerin sanatçıların önüne geçmesi, reklam bütçelerinin üretim bütçelerinden fazla olması sanatçıları rahatsız eden konulardı. Sanatçı veya sanatı yerine onu destekleyen kurum ve kişiler konuşuluyordu.

Bir başka sorun ise kurumların birbirlerine destek olmaksaki çekincesiydi. SAHA’nın misyonunu anlamak istemeyenler oldu.

Referansını kişilere mal edilmiş kurumlardan aldığı, başka kurumlarla çıkar çatışmasına yol açacağı, kafa karışıklığı yaratacağı söylentileri dolaşsa da SAHA yolundan dönmedi.

El ele veremeyen, aynı hedefi içtenlikle sahiplenmeyen, dağınık bir sanat ortamı görmek üzücüydü. Bu süreç, Türkiye’de sanatla ilgilenenlerin samimiyetini gözlemleme fırsatı veriyordu. Çok kişisel, kendine dönük yaklaşımlar da vardı; içtenlikle el uzatanlar da...

“Burası bir sosyal kulüp değil” cümlesinin altını çizdiler: “Bize destek olacak hiç kimsenin, hiçbir kurumun reklamı yapılmayacak. O zaman size kurumsal hiçbir destek gelmez” endişesine cevapları hazırıldı: “Biz de olduğu kadarıyla yetineceğiz, içtenlikle benimseyenlerle yola devam edeceğiz.” Kurumsal destekçiler ilk günden itibaren sadece web sitesinde logolarıyla yer alıp SAHA’nın sessiz yaklaşımını ve bir dönüşüm yaratma hedefini benimsediler.

“Burası bir koleksiyonerler kulübü mü?” SAHA’nın dernek statüsünü taşıması bürokratik bir zorunluluktu, yönetim bu yapıyı bir kültür kurmak yolunda şekillendirdi. SAHA; herkesin eşit hak sahibi olduğu, genel kurul toplantılarının göstermelik değil birlikte üretmenin kültürüne uygun düzenlendiği, eleştirisi olanın dikkatle dinlendiği bir sivil toplum örgütü olarak devam etti yoluna.

Meral Tamer, 19 Ağustos 2012, Milliyet

Üyelerin çoğunluğu sosyal sorumluluklarını önemseyen, sanata kaynak aktarma anlayışını benimsemeye hazır, sanat meraklısı ve koleksiyonerlerden oluştuğu için, başlarda kulaklara çalınan “Burası bir koleksiyonerler kulübü mü olacak?” sorusu da kısa zamanda sönüp gitti.

Türkiye’deki “Sanatçılar davet alırsa maddi kaynak göndeririz” anlayışının yeterli olmayacağı ortadaydı. Sadece maddi kaynakla değişim yaratmak için yola çıkmanın sonucu hayal kırıklığı olacaktı. Önemli olan bir kültür yaratmak, bir dönüşüme neden olmaktı. SAHA, sanata sadece kaynak yaratmakla kalmayıp sanatçıların ilişkiler kurmasında da benzersiz bir rol üstlendi ve böylelikle gittikçe genişleyen bir etki yaratmayı başardı.

Artık dünyaya gelişen teknoloji hükmediyor, yapay zekânın ürettiği sanat eserleri satışa çıkıyor, müzeler sanal olarak da ziyarete açık. Ancak teknolojinin henüz yerini alamadığı şeyler var; bağlantılar, insan ilişkileri, insanı insana bağlayan geleneksel yapı. SAHA bu noktada büyük boşlukları dolduruyor.

Birçok misafir sanatçı programıyla işbirliği, küratörlerle kurulan birebir ilişkiler, stüdyoda oluşan sinerji, yerelle evrensel arasında inşa edilen o benzersiz köprü... Bir sanatçıyı salt ürettikleriyle tanımak yetmiyor artık; o sanatçıyı içinde bulunduğu iklimle beraber kavramak gerekiyor.

Soldan sağa: Aydan Murtezaoglu, *Karatahta (Blackboard)*, 1992, 1992-1995, 1992- (2009-2011). 12. İstanbul Bienali / “İsimsiz (Tarih)” Foto: Natalie Barki, İKSV Arşivi

İlişkiler ağı, SAHA için olmazsa olmazlardan oldu hep. Önemli bir sergi ya da bienalin küratörü ilan edildiğinde, ona hemen SAHA’dan bir mesaj ulaştı: “Biz buradayız. Türkiye’den bir sanatçı çağırmak ya da araştırma yapmak isterseniz yardıma açığız.” Arkasından Türkiye’deki sanat üretimine ilişkin kitaplar, özellikle ilgilendiği sanatçılar varsa onların monografileri ulaştı küratörün eline.

Eğer küratör davete icabet ediyorsa, nelerle ilgilendiğine ve düşündüğü kavramsal çerçeveye dair bilgi alınıp ona göre bir program oluşturuldu; sanatçılarla ilgili bir liste hazırlandı ve seçtiği isimlerle iletişim kurması için destek verildi. Küratör İstanbul’a geldikten sonra da zaman zaman ulaşımını bile üstlenerek şehrin kaosu içinde kaybolmadan verimli ziyaretler yapmasına olanak sağlandı. Bir anlamda SAHA’nın desteği henüz sanatçı o bienale davet edilmeden başlamış oluyordu.

Bienallerin küratörlerini tanımanın ve onlara SAHA’nın desteğe hazır olduğunu aktarmanın faydası büyük olacaktı. Küratörlerin işlerini

Eylem Aladoğan, *Ruhunu dinle, kanım her an çekilebilecek demir tetiklerin şarkısını söylüyor (Listen to your soul, my blood is singing iron triggers that could be released)*, 2009-2011. 12. İstanbul Bienali / “Kişisel Sunumlar” Foto: Natalie Barki, İKSV Arşivi

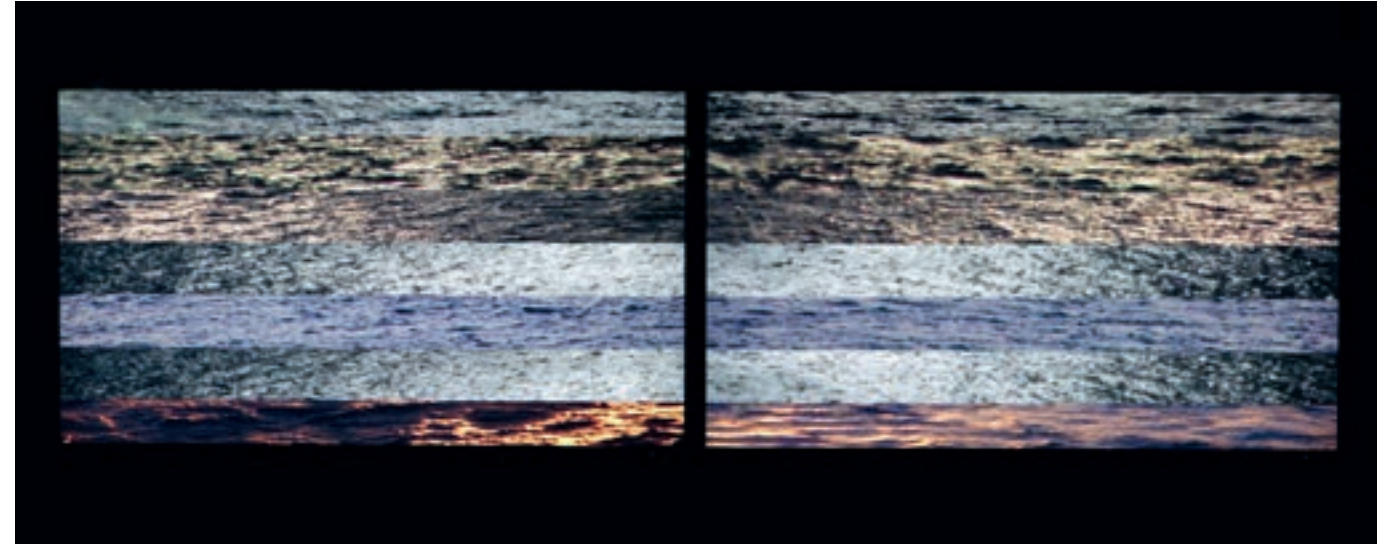

kolaylaştırmak, araştırmalarına yardımcı olmak, araştırmalarının başında yayın, sanatçı dosyası gibi kaynaklara sahip olmalarını sağlamak çok önemliydi. Bu iyi ilişkiler, küratörlerin İstanbul’a gelip istedikleri sürece kalıp araştırma yapmaları sanatçılara da yansdı. Türkiye’den daha fazla sanatçı tanıldılar, birlikte çalışma olanakları arttı.

Erkan Özgen’e göre, **Türkiye’deki sanatçıların deneyimleri çok az; dünyada olup bitenleri gidip görme şansına sahip değiller: Etkileşim içine girme fırsatları yok. Çağdaş sanatla, sanatın gelişimiyle ilgili devletin uyguladığı herhangi bir politika da yok. SAHA’nın doldurduğu boşluklardan biri de bu oldu. Sanatçıların deneyimlerini artırmak, bu deneyimleri farklı küratörlerle ve araştırmacılarla paylaşabilmelerine vesile olmak, yapacakları işin üretimiyle ilgili maddi desteği bulmalarını sağlamak, aynı zamanda uluslararası iletişim ağlarını genişletmek ve iletişim hâlinde oldukları diğer kurumlarla ağ kurmak...**

Bir anlamda mercek görevi gördü SAHA; “Bak görmediğin, bilmediğin sanatçılar da var” dedi.

Füsun Onur, *Fısıltı* (*Whisper*), 2010.
12. İstanbul Bienali /
“Kişisel Sunumlar”
Foto: Natalie Barki,
İKSV Arşivi

Artık dünyanın bütün bienallerinde Türkiye’den gelecek böyle bir fonun bilgisi vardı. **SAHA, sanatçıların uluslararası kamusal alanda yer almalarına katkı sağlarken, bir yandan da fonların karanlık dehlizlere gitmesini engelledi** diyor Vasıf Kortun. **Dışişleri ya da Kültür Bakanlığı gibi çalıştı, kültürel diplomasi yürüttü.**

Sanatın doğası gereği her proje başarılı olmayabilir. Hayal edilenle sonuç birbiriyle örtüşmeyebilir. Bazı durumlarda kurumların iyi yönetemediği, gereğince destekleyemediği projeler de vardır.

Berna Tuğlular anlatıyor:

Daha çok ses getireceğini ya da sanatçının kariyerine daha fazla katkıda bulunacağını düşündüğümüz projeler oldu. Daha büyük bir yansıması olacağını tahmin ederken tam tersi sonuçlarla karşılaştıklarımız da... Bu yolda bu kadar hayal kırıklığı doğaldır bence. Yeter ki öğrenelim.

Beklentilerin karşılanmadığı bu işler, SAHA’nın tecrübe sayfasına yazıldı.

Değerlendirme, SAHA’nın hep önem verdiği bir adımdı. Verilen desteğin ardından sanatçının ne yaptığı, başka bir projeye davet edilip edilmediği, önünde yeni bir yol açılıp açılmadığı, ona bir ivme kazandırıp kazandırılmadığı... SAHA’nın neyi doğru neyi yanlış yaptığı... Bunları öğrenmek şarttı. Sanatçılarla diyalog her zaman sürdü, ihtiyaçların belirlenmesinde, yöntemlerin oluşturulmasında her zaman karşılıklı ilişkiler kuruldu. Bu ilişkiler SAHA’ya hep ışık tuttu.

Kutluğ Ataman, *Su* (*Water*), 2009.
12. İstanbul Bienali /
“İsimsiz (Pasaport)”
Foto: Natalie Barki,
İKSV Arşivi

Her zaman eleştiriye açık olduk diyor Merve Çağlar:

Sanatçılarla, küratörlerle, sanat dünyasından herkesle diyalog hâlinde olduk. ‘Bizim göremediğimiz bazı eksiklikler ya da eğilemediğimiz açılar olabilir, lütfen bunları söyleyin’ dedik. Dinlemekle kalmadık elbette, söylenenleri uygulamaya koyduk, kendimizi değiştirdik. Bu süreçte sanatçılardan çok şey öğrendik. Bir kurum bize destek için başvurduğunda sanatçıyla ihtiyaçları konuştuk, gerekirse o kuruma bazı şartlar koştuk. Bence bu, sanatçılar adına çok fark yarattı ve SAHA onlar tarafından sahiplenildi.

Özlem Günyol-Mustafa Kunt, ...*VE HERKEŞ İÇİN ADALET! (...AND JUSTICE FOR ALL!)*, 2010.
12. İstanbul Bienali / “Kişisel Sunumlar”
Foto: Natalie Barki, İKSV Arşivi

Rüzgârın yönü İlk yıllarda fark ettiler ki, kurumlar dar bir sanatçı listesi

değişirken içinde dolaşüyor. Yeni keşiflere, farklı isimlere fırsat

tanınmıyor. SAHA bunu da kendine dert edindi. Seçeneklerin peşinde koştu, farklı sanatçıların bu fırsatlara ulaşabilmeleri için katkı sağladı. Üyeler hem çeşitliliği beslemek hem de yeni sanatçıların yurtdışına açılması ve ekosistemi desteklemek için ne yapabiliriz soruları üzerine kafa yordular.

Önce yurtdışı programlarla işbirliği, sonra da sanatçıların yurtdışı misafir sanatçı programlarına katılımı çok etkili açılımları beraberinde getirdi. Eleştiri yazılarını desteklemek, sanatçı monografilerine katkıda

bulunmak bu ihtiyaçlar üzerine oluştu. İhtiyaçları tespit ettikçe boşluklar doluyordu. Üye sayısı arttıkça bütçe de arttı, eksikleri kapatabilmek için daha fazla imkân elde edildi.

Ne var ki zaman içinde rüzgâr karşıdan esmeye başlamıştı. SAHA yola çıktıktan sonra ülkedeki iklim değişti, dışarıdan buraya yönelen bakışlar da seyrekleşti. 2011’den bu yana geçen on yıl, Türkiye’deki sanat ortamı için zor sınavları beraberinde getirdi. Ülkenin gündemi, dünyanın buraya bakışını derinden etkiledi. Siyasi ve ekonomik krizler, birçok sanat kurumu ve galerinin faaliyetlerini durdurmasına yol açtı. Bu, koleksiyonerlerin de dur düğmesine bastıkları bir dönem oldu. Arkalarındaki galeri ve koleksiyoner desteğinin çekilmesi, sanatçıları seçeneksiz bıraktı. Türkiye’de özellikle güncel sanat alanındaki kamu desteği eksikliğini telafi etmeye çalışan özel kurumlar için taşınması zor bir yükütu bu.

SAHA’nın kurulduğundan bu yana geçen süre bir kurum için kısa görünse de, böyle bir ortamda eser üretimine ve sanatçının gelişimine verdiği kesintisiz destek onu özel bir yere taşıdı. Halil Altındere, **2010 sonrası ‘İstanbul mucizesi’ unutulup Ortadoğululaşma başlayınca içe kapandı sanat dünyası** diye anlatıyor o dönemi:

Tek taraflı bir hareket başladı, dünyadan buraya ziyaretler azaldı. Bu durum içinde SAHA’nın tersine yolculuk yapması çölde vaha gibiydi. Herkes kaçarken SAHA dışarı açıldı.

Tam da böyle bir dönemde SAHA’nın varlığı ve gayreti daha büyük bir anlam kazandı. Türkiye’deki sanatçıların uluslararası platformun katılımcısı olması için daha büyük bir mercek gerekiyordu artık.

SAHA bu yolda elinden geleni yapmaya kararlıydı.

Melis Alphan,
8 Kasım 2012,
Hürriyet Kelebek

Yeni bağlar, kesişmeler

SAHA ile sanatçılar arasındaki her buluşma, uzun soluklu bir yolculuğun ilk adımı oluyordu. Projelerde desteklenen sanatçılarla başka vesilelerle tekrar bir araya geliniyor, SAHA'nın etki alanı bir dantel işler gibi ortaya çıkıyordu. SAHA cankurtaran botu gibi yetişiyordu.

SAHA'nın ilk desteğinin adresi, İstanbul Bienali'ne Türkiye'den katılacak sanatçıların yeni eser üretimiydi ve adı ilk kez 17 Eylül-13 Kasım 2011 arasında “İsimsiz” başlığıyla düzenlenen 12. İstanbul Bienali'nin sponsor panosunda yerini aldı. Çıkış noktası Küba asıllı Amerikalı sanatçı Felix Gonzalez-Torres'in yapıtları olan bienalin iki eş küratörü vardı: Programma Independente de Escola São Paulo'nun (PIESP) kurucu direktörü Adriano Pedrosa ve o dönem CCA Wattis Institute for Contemporary Arts'ın direktörü olan Jens Hoffmann. Her ikisi de başka coğrafyalardan geliyor, İstanbul'u tanımaya çalışıyorlardı. SAHA ise henüz kuruluyordu.

Bienalin direktörü Bige Örer ile Füsun Eczacıbaşı'nın bir sohbeti, gelecekte SAHA'nın önemli tuğlalarından olacak bir girişimin tohumunu ekti. Küratörlerin konaklayacağı bir yere ihtiyaç vardı, hemen SAHA'nın ofisinin üst katındaki iki daire açıldı ve 12. İstanbul Bienali'nin küratörleri Pedrosa ve Hoffmann orada uzun süre misafir oldular.

İstanbul'daki sanat iklimini anlamaya, şehri ve ülkeyi tanımaya çalışırken SAHA onlara kucak açmıştı. Sadece kalacak bir yer değildi onlara sunulan; kendilerini rahat hissedebilecekleri, şehirdeki hayata nüfuz edebilecekleri, misafir ağırlayabilecekleri, Türkiye'deki sanat atmosferini birinci elden kavrayacakları bir mekândı. Anlamalarına, tanımlarına, öğrenmelerine fırsat verecek her türlü destek de önlerine serilmişti.

12. İstanbul Bienali'nden sonra birçok sanatçının uluslararası bilinirliği arttı. Yurtdışından gelen, İstanbul'u dünya sanat trafiği içine alanların sayısı çoğaldı. SAHA da karşılaşmaların, çakışmaların doğurduğu uzun vadeli kazanımların farkındaydı. Füsun Eczacıbaşı, küçük anların doğurduğu büyük fırsatlara daha önce de tanık olmuştu. Tıpkı Yüksel Arslan'ın 2009'da Santralistanbul'da açılan retrospektif sergisi gibi...

Sanatçıların 12. İstanbul Bienali'nden sonra artan uluslararası bilinirliğinin, uzun vadeli kazanımlarının bir örneği olarak Yüksel Arslan'ın “Artures” sergisinden görünüm, Kunsthalle Zurich, 2012, Foto: Stefan Alterburger

O sırada Alman küratör Beatrix Ruf da bienali ziyarete gelmişti.

Eczacıbaşı ile birlikte gezdiği bu sergiden çok etkilendi ve küratörü olduğu

Kunsthalle Zürih’te Arslan’a bir sergi açmak istedi. Birlikte Paris’e, Arslan’ın stüdyosuna gittiler. Yaratıcı bir zihnin izlerini taşıyan, etkileyici bir stüdyoydu.

Ziyaretin sonucunda, 2012’nin ilk günlerinde Arslan’ın sergisi Kunsthalle

Zürih’te açıldı. Sanatçının 200 eseri Türkiye dışında ilk kez sergilendi;

art kelimesini Fransızcadaki *-ure* ekiyle birleştirerek icat ettiği “arture”

kelimesiyle adlandırdığı, boya yerine toprak, kan, idrar, yumurta akı, bitki gibi

organik malzemelerden hazırladığı karışımlarla yarattığı eserleri hayranlıkla

karşılandı. Bu sergiyi gören Massimiliano Gioni, ertesi yıl küratörlüğünü

üstlendiği 55. Venedik Bienali’nde ona büyük bir yer ayırdı.

Zincir reaksiyonun en çarpıcı örneklerinden biriydi bu. Önemli olan, o

reaksiyon için zemini hazırlamaktı. Bir mercek alıp doğru noktaya tutmak,

kelebek etkisi gibi büyüyerek veriyordu sonuçlarını. Benzerleri gibi bu tecrübe

de SAHA’nın sanat dünyasında nerede duracağına dair güçlü bir işaretti.

Aynı yıl Ayşe Erkmen, Venedik Bienali’ndeki sergisine kaynak yaratmak

için limitli sayıda eser üretmişti. Birkaç ay sonra SAHA’ya hayat verecek ilk

üyeler, bu eserin satılacak bütün edisyonlarını, üstelik görmeden, sadece destek

olmak için bir gün içinde satın alarak bu kaynağın oluşmasını sağlamışlardı.

Böylelikle hem SAHA bünyesinde limitli edisyona destek bulma modeli yerleşti

ve sonrasındaki bienallerde kaynak yaratmak için uygulanır oldu, hem de

Venedik Bienali Türkiye Pavyonu’nu SAHA’nın desteklemesine karar verildi.

SAHA üyeleri ve ekibi 55.
Venedik Bienali’nde, 2013

040
041
SAHA
DANIŞMANIN
ON YILI

SAHA 2012’de Türkiye’de İstanbul dışındaki bienalleri de destekleme

kararı aldı ve ilk kez Paolo Colombo ile Lora Sariaslan’ın hazırladığı 2.

Mardin Bienali’ne destek sağladı. SAHA bu bienali, Türkiye’deki sanat

pratığının bir merkez olarak İstanbul’la sınırlı olmadığını anlatacak bir

imkân olarak gördü.

İlk hedef uluslararası kültürel-sanatsal

diyalogun katılımcısı olmaktı; ama altyapı

ne olacaktı? Yurtdışındaki iletişimden önce

buradaki sanatsal diyalogu desteklemek

gerektiğine, eğer merkez-dışı bienalleri

desteklerlerse, bunun bütün Türkiye’de

güncel sanatı düşünen, üreten sanatçılara

katkı sağlayacağına, ekosistemin zenginleşip

sağlamlaşacağına inandılar. Böylece Mardin’in

yanına Uluslararası Çanakkale ve Sinop Bienalleri de eklendi.

Bu bienaller aynı zamanda toplumsal dayanışma açısından da değer

taşıyordu. Destek mekanizmalarının oluşturulması, kamuyla işbirliği

mekanizmalarının kurulması açısından da öğretici deneyimlerdi.

2. Mardin Bienali’nin
açılışından görünüm,
2012. SAHA bienal
kapsamında Fatih
Akin, Fikret Atay, Sami
Baydar, Hakan Irmak-
Nurullah Gürhan, Seyit
Battal Kurt, Tekin Oktay,
Murat Şahinler ve Nasra
Şimmes’in işlerine
üretim desteği sağladı.

Murat Şahinler, 2012,
2. Mardin Bienali

Ayşe Erkmen, *Toparlanmışlar*, 2014, 4. Uluslararası Çanakkale Bienali. SAHA, 2014'te gerçekleşen "Savaşın Sonunu Yalnızca Ölüler Görür" başlıklı bienale Türkiye'den davet edilen sanatçılar Gülçin Aksoy, Bashir Borlakov, Songül Boyraz, Ergin Çavuşoğlu, Ersan Deveci, Nezaket Ekici, Ayşe Erkmen, Murat Gök, T. Melih Görgün, Güven İncirlioğlu, Sıtkı Kösemen, Raziye Kubat, Pınar Öğrenci, Ahmet Öktem, Tunca Subaşı, Erdal Sezer ve Viron Vert'e üretim desteği verdi.

Sinopale 5'in mekânlarından PTT Binası. SAHA, 2014'te gerçekleşen "Kümeler ve Kristaller: Sıfır Noktasında Gözlem" başlıklı Sinopale-5. Uluslararası Sinop Bienali'ne Türkiye'den davet edilen sanatçılar Fatih Aydoğdu, Çağla Sönmez Çalır, Nezaket Ekici, Burak Kabadayı, Hülya Karakaş, Evrim Kavcar, Pınar Öğrenci, Yasemin Özcan, Serkan Taycan, Aylin Tekiner, Ezgi Tok, Eşref Yıldırım, m-a-u-s-e-r (Aslı Serbest-Mana Mahal) ve Yapı-Sanat Kooperatifi'ne üretim desteği verdi.

Mardin Bienali'nde büyük emeği olan Döne Otyam, o günleri anlatıyor:

Bu desteklerin Türkiye'deki sanata olduğu kadar bölgeye de büyük etkisi oldu. Mardin muazzam bir şehirdir. Özellikle yurtdışından gelen sanatçılar ondan çok etkileniyorlar. İlk zamanlar kendimizi anlatmakta çok zorlandık. Kimse gelmiyor, kapımızı çalmıyordu. Şimdi geldiğimiz noktada ise otellerde yer kalmıyor, restoranlar ve dükkânlar da kalabalık. Bienalle Mardin'e hareket geliyor ve herkes çok mutlu. Şehre etkisi kalıcı oldu. Son bienalde 12 sanatçı yeni iş üretti; misafir sanatçı programı

Yasemin Özcan, *Resmî-Sivil*, 2014, Sinopale 5

yaptık, sanatçılar gelip bir süre burada yaşadılar. Birkaç sanatçı ürettiği işlerini burada bıraktı, hâlâ duruyorlar caddelerde...

Dışarıdan desteklenip toplumun içselleştiremediği, üstten bir tavırla oraya ışınlanmış, geçici uydu sergiler yerine şehirle ilişki kuran, yerelden beslenip evrensel dille yaratılmış işleri kamusal alana bırakan bu yerel bienaller, SAHA'nın sanat üzerinden iletişimin topluma olumlu katkısına inancını pekiştiren işbirlikleri oldu.

İstanbul'un ötesi: Türkiye genelinde bu hareketlilik yaşanırken

Yerel bienaller 2013 sonbaharında düzenlenen 13. İstanbul

Bienali zor bir zaman dilimine denk gelmişti. Gezi Direnişi'nin ardından siyasi ortam oldukça gergindi. Küratör Fulya Erdemci, başlığını "Anne, ben barbar mıyım?" olarak seçtiği bienalde politik bir forum olarak kamusal alan fikrini merkeze alıyordu. Gezi de bir rüzgâr gibi bienalin içinde dolaşıyordu. Hatta Halil Altındere'nin aylar önce Madrid'de seyirciyle buluşan videosu, içinde taşıdığı Gezi ruhuyla herkesi çarpıyordu.

Oysa bu işin tarihi daha geriye uzanıyordu. 2013'ün başında Altındere'nin Madrid'deki çağdaş sanat merkezi CA2M Centro de Arte Dos de Mayo'da ilk kişisel sergisi açılacaktı. Yeni bir iş olarak Tahribad-1 İsyan grubuyla yaptığı ve Sulukule'deki soylulaştırma girişimini merkeze alan *Harikalar Diyarı* (*Wonderland*) adlı videosunu önerdi. Başlangıçta nakliye ve lojistik işlerinde Dışişleri Bakanlığı destek olacaktı; ancak videonun içeriği bakanlığın desteğini çekmesine neden oldu. Oysa serginin açılmasına çok kısa bir süre kalmıştı.

Sağda: Bashir Borlakov,
Geçmiş İleride, 2008,
4. Uluslararası Çanakkale
Bienali

Halil Altındere o günleri, **Sudan çıkmış balık gibi kalakalmıştım. Bir anda her şey tehlikeye girmişken SAHA süpermen gibi yetişti** diye anlatıyor. Videonun üretimi, ekipmanın Madrid'e taşınması ve katalog üretimi, SAHA'nın desteğiyle gerçekleşti. Dernek üyeleri de sergiye gidip *Harikalar Diyarı*'nı izlediklerinde etkilendiler, işe yerinde sahip çıktılar.

Sergi Şubat ayında açılmıştı, Gezi olaylarından üç ay önce...

Sanat, hayatın önünde gidiyordu.

Eylül'de bienalde gösterildiğinde,

bu işin Gezi'den sonra yapıldığını

düşündü birçokları, zira

onun enerjisi vardı içinde.

Hatta dünyanın önemli sanat

eleştirmenleri de onu İstanbul

Bienali'nde görüp ilgiyle

karşıladılar. Böylece *Harikalar*

Halil Altındere'nin CA2M Centro de Arte Dos de Mayo'daki kişisel sergisinden görünüm, 2013, İspanya

Halil Altındere, *Harikalar Diyarı* (Wonderland), 2013, Sanatçının ve Pilot Gallery'nin (İstanbul) izniyle, Foto: Servet Dilber, İKSV Arşivi

046
047
SAHA
ON YILI
DAYANIŞMANIN

Diyarı kendi yoluna devam etti, sonunda da MoMA'nın koleksiyonuna girdi. Hızla alınan bir destek kararının vardığı yer, dünyanın en önemli müzelerinden biri olmuştu.

13. İstanbul Bienali'nin

büyük ölçekli işlerinden

biri de İnci Eviner'in

40 öğrenciyle birlikte

gerçekleştirdiği *Ortak Eylem*

Aygıtı: Bir Etüt'tü. Büyük

bir heyecanla gece gündüz

çalışılan, çok katmanlı bir

çalıştaydı bu. Gezi olaylarıyla

birlikte yeni bir dünyanın kodlarının peşinden koşan genç sanatçı

ve öğrencilerin katıldığı deneysel bir alana dönüşmüştü. SAHA, *Ortak*

Eylem Aygıtı'nın destekçisi oldu ve projenin içinde yer alan 40 kişinin

emeklerini karşıladı.

İnci Eviner, *Ortak Eylem Aygıtı: Bir Etüt* (Co-action Device: A Study), 2013, 13. İstanbul Bienali, Sanatçının ve Galeri Nev İstanbul'un izniyle, Foto: Servet Dilber, İKSV Arşivi

İstanbul Bienali direktörü Bige Örer'e göre SAHA'nın bienale Türkiye'den katılan sanatçılar için sağladığı destek, üretim süreçlerinde kolaylaştırıcı oluyor. Üretimlerini derinlemesine bir çalışma içinde gerçekleştirmeleri, sergideki pozisyonlarına güç katıyor. Buna en iyi örneklerden biri, 2015'te Carolyn Christov-Bakargiev'in küratörlüğünde gerçekleşen 14. İstanbul Bienali'ydi. Rumeli Feneri'nden Büyükkada'daki tarihî köşklere, Sivriada'dan Mustafa Paşa Hamamı'na İstanbul'da 40'a yakın mekâna yayılan “Tuzlu Su” başlıklı bu bienalde çok sayıda tanınmış uluslararası katılımcı yer aldı. Eserlerine verilen üretim desteğiyle, Türkiye'den yirmi sanatçı da

Aslı Çavuşoğlu, *Kırmızı/ Kırmızı (Red/Red)*, 2015, 14. İstanbul Bienali, Foto: Sahir Uğur Eren, İKSV Arşivi

048
049
SAHA
ON YILI
DANIŞMANIN

kariyerlerinde dönüm noktası olacak işler gerçekleştirdiler. Bunlardan biri Aslı Çavuşoğlu'ydu. SAHA desteğiyle ürettiği *Kırmızı/Kırmızı* isimli seri, uzun bir araştırma sürecinin ardından hayata geçti; sanatçı bu seri için Kars ve çevresiyle Erivan'da katmanlı çalışmalar yaptı. Seriden eserler, bienalin ardından Mathaf Arab Museum of Modern Art, Castello di Rivoli, British Museum ve MoMA'nın koleksiyonlarına dahil edildi.

Aslı Çavuşoğlu, *Kırmızı/ Kırmızı (Red/Red)*, (Detay), 2015, 14. İstanbul Bienali, Foto: Sahir Uğur Eren, İKSV Arşivi

Bir başka 15. İstanbul Bienali'nde ise bir başka *Harikalar Diyarı* buradan **“Harikalar** çıkıp dünyaya seslenecekti. Erkan Özgen, 2015'te Kobani'nin **Diyarı”** IŞİD tarafından kuşatılmasından sonra ailesiyle birlikte kaçıp Mardin'in ilçesi Derik'e sığınan Muhammed'in yaşadıklarını aktardığı bir video gerçekleştirdi. Sağır ve dilsiz Muhammed'in anlatımını, karşısına geçen herkesi yerine mıhlıyor; insanların gözlerini ve kulaklarını kapamaya çalıştıkları bir gerçek, bir daha çıkmayacak şekilde hafızalarına kazınıyordu.

Erkan Özgen, *Harikalar Diyarı (Wonderland)*, 2016, 15. İstanbul Bienali, Foto: Sahir Uğur Eren, İKSV Arşivi

SAHA'nın desteği üretime olduğu kadar teknik koşullara da yansdı. Projeksiyon ve ses sistemi videonun hakkını veriyordu. Bienalin ardından Tate Modern'in yöneticileri Özgen'le iletişime geçip *Harikalar Diyarı*'nı koleksiyonlarına katmak istediklerini söylediler. SAHA sanatçı adına bütün bu iletişimi yürüttü ve *Harikalar Diyarı*'nın Londra yolculuğunu mümkün kıldı.

Özgen'in *Harikalar Diyarı*, Tate Modern'da kavramsal sanatın tarihine damga vurmuş sanatçılardan Joseph Beuys'a ilişkin odanın hemen yanındaki odaya yerleştirildi. Füsun Eczacıbaşı, **Tate gibi çağdaş sanatın nabzını tutan bir müzede, sanat tarihinin önemli referanslarının yanı başında, sanatseverlerin sırada**

**bekleyerek girdikleri ve Muhammed’in savaşın vahşetini
aslında duyup konuşabilen insanlardan çok daha etkili
anlatabildiği videoyu derin bir suskunlukla sonuna kadar
izlediklerini görmek, benim ve her SAHA üyesi için kuşkusuz
en mutlu anlardan biriydi diyor.**

Videonun yolculuğu bununla sınırlı kalmadı. Tate Modern’in koleksiyonuna girdikten sonra 2019’da, aralarında Marwan Rechmaoui, Rachel Whiteread, Joseph Beuys ve Catherine Opie gibi sanatçılara ait eserlerin de yer aldığı “Artist and Society” başlıklı karma sergide yer aldı.

Dünyanın dört bir yanındaki sergilere davet edilen Özgen, son olarak 2020’de Whitechapel Art Gallery’nin bir önceki direktörü ve küratör Iwona Blazwick ile sanatçı Andrea Zittel’in, Palm Springs Art Museum’da düzenledikleri “High Desert Test Sites” sergisi için bir davet aldı. “Eğer yeni fikirleriniz varsa, bütçe de bulabilirsek, burada sergileriz” dediler. Özgen yaptığı ziyaretin ardından onlara bir proje gönderdi. Aldığı cevap şuydu: “Çok beğendik. SAHA’ya başvuracağız.” Bu cevap, dünyada böyle bir adresin yerleştiğini gösteriyordu.

Kurumlar SAHA’dan cevap aldıkça sanatçılar da zihinlerindeki soru işaretlerinden kurtulmaya başlamışlardı. Bir proje için nereden fon alınacağı, üretimin hangi finansmanla gerçekleşeceği belliydi artık.

SAHA ile sanatçılar arasındaki her buluşma, uzun soluklu bir yolculuğun ilk adımı oluyordu. Projelerde desteklenen sanatçılarla başka vesilelerle tekrar bir araya geliniyor, SAHA’nın etki alanı bir dantel işler gibi ortaya çıkıyordu. Sanatçı Alper Aydın’ın ifadesiyle: **“SAHA cankurtaran botu gibi yetişiyordu.”**

SAHA, sanatçıların üretimlerini desteklerken bienali görmek için İstanbul’a gelen müze yöneticisi ve küratörlerin sanatçılarla buluşabilmesi, tanışabilmesi için de büyük gayret gösterdi. SAHA’nın konukevi dolup taşı, onlar için özel programlar yapıldı. Böylece bu coğrafyaya yeni ve taze bakışlar gelişti. Toprağa atılan tohumlar sulandı, yeşermesini izlemek benzersizdi.

Sözelimi SAHA aracılığıyla Hera Büyüktaşçıyan’la tanışan New

Museum’un küratörü Margot Norton, sanatçıyı müzenin düzenlediği trienale davet etti. Büyüktaşçıyan’a göre **Üretim sürecinin kendisi ve bu zaman zarfında kurulan ilişkiler, dostluklar, üretilen eser kadar kıymetli. Hatta kimi zaman bu deneyimin kendisi, ortaya çıkan işten bile daha fazla iz bırakabiliyor insanda.**

Kurulmuş bir ilişkiyi desteklemenin yanında yepyeni kesişimler yaratmak, sıfırdan bağlar kurmak, köprüler inşa etmek, sanat alanındaki paydaşları birbirine bağlayan bir sistem kurabilmek de SAHA’nın temel misyonları arasındaydı her zaman. Yurtiçinde verilen destekler ve yerel bienallerle kurulan köprüler, bağımsız duran halkaların birbirine değip zincir oluşturması için gösterilen bir çabaydı.

Hera Büyüktaşçıyan,
Daha Ötesi Yok (Nothing Further Beyond), 2021,
5. New Museum Trienali:
“Soft Water Hard Stone”,
New York

SAHA dünyanın dört bir yanında

SAHA'nın misyonunu tarif ederken Türkiye'deki güncel sanatın uluslararası iletişimin katılımcısı, evrensel ilişki ağının bir parçası olması için katkı sağlamak öne çıkıyor. Bu amaçla sanatçıları katıldıkları önemli sergi ve bienallerde desteklese de, bu misyonun bir başka boyutu daha var: Türkiye'den küratörlerin uluslararası platformlarda aldıkları görevler...

Kurumların kısıtlı kaynakları değişmeyen bir gerçek. Dünyada sanata ayrılan bütçeler artacağı yerde eksiliyor ve bu durum, küratörlerin maddi destek bulamayacakları projelere yönelmemelerine neden oluyordu. Türkiye'den destek verecek bir kurumun varlığı ise, küratörlerin buradaki sanatçılara daha dikkatli bir gözle bakmasını, kendilerini özgür hissetmelerini, özellikle de yeni eser üretimlerine odaklanmalarını sağladı. Böylece bugünün üretimi evrensel düzeyde kendine alan buldu. Bazen de önemli müzelerdeki bakışları buraya çevirmek için işe yaradı.

2016 yılında New Museum, Hong Kong merkezli sanat kurumu K11 ile işbirliği yapmış, yükselen genç Çinli sanatçılar için New York'ta bir stüdyo programı başlatmıştı. Bunu haber alan SAHA, müzenin sanat direktörü Massimiliano Gioni ile iletişim kurdu ve aynı modelde bir işbirliği yapmak isterlerse SAHA'nın Türkiye'den bir sanatçıyı desteklemeye hazır olduğunu söyledi. New Museum'un küratörü Natalie Bell İstanbul'a geldi, araştırma yaptı ve sonunda Aslı Çavuşoğlu'nu davet etmeye karar verdi.

Çavuşoğlu, SAHA'nın daha önce başka vesilelerle destek verdiği bir sanatçıydı. Bunlardan biri, kuruluşunun ilk aylarında, sanatçının *Cephaye Çarpan Kelimeler (Words Dash Against the Facade)* adlı projesiyle 2011 Kasım'ında New York'ta düzenlenen görsel sanat ve performans bienali Performa'ya katılımıydı. 14. İstanbul Bienali'ndeki *Kırmızı/Kırmızı'nın (Red/Red)* ardından 2015'te yine New Museum'un düzenlediği The Generational Triennial'de sergilenen *Long Ago Person Found* adlı çalışmasında da SAHA Çavuşoğlu'nun yanındaydı. Trienalin küratörlerinden Lauren Cornell ise, 2013'te SAHA'nın Küratoryal Program'ına katılmıştı.

Aslı Çavuşoğlu, *Long Ago Person Found*, 2015, The Generational Triennial, New Museum

Çavuşoğlu’nun SAHA’nın geliştirdiği bu işbirliğinin akabinde New Museum Lobby Gallery’de gerçekleşen kişisel sergisi “The Place of Stone” (Taşın Yeri), ise sanatçının renklerin tarihsel sürecini araştırdığı çalışmalarının bir parçasıydı. Ayrıntıları Aslı Çavuşoğlu anlatıyor:

Bu sergi, tamamen SAHA’nın New Museum’la geliştirdiği işbirliğinin bir uzantısıydı. 2015’teki trienalden ötürü benim kurumla bağlantım vardı; ama o dönemde renklerin sosyo-politik hikâyelerine farklı bir perspektiften bakarak yeni ve büyük bir iş üretmeyi düşünüyordum. Neticede mavinin tarihinin, farklı coğrafyalarda ve yüzyıllar boyunca süregelen kutsal, siyasal ve duygusal bağlamdaki çağrışımlarının bir yansıması olarak özetleyebileceğim *Taşın Yeri (The Place of Stone)* adlı işimi ürettim. İş üretirken, eserin boyutlarından ötürü büyük bir çalışma alanına ihtiyacım vardı. SAHA bu projeye finansal kaynak sağlıyordu, bunun dışında SAHA ekibinin araştırmalarıyla üyelerinden Özlem Gençoğlu ve Naim Gençoğlu’nun bu konuda imdadıma yetişmeleri, benim için çok kıymetliydi. Bu kişisel sergi kapsamında, projenin konusunda çalışan antropolog, küratör, sanatçı ve yazarların metinlerinin yer aldığı bir katalog da yayımlandı. SAHA’nın tek seferlik destek yerine sanatçının kariyeri boyunca yanında duracağını işaretiydi bu.

Aslı Çavuşoğlu, *Taşın Yeri (The Place of Stone)*, 2015, New Museum, New York, Foto: Maris Hutchinson / EPW Studio

Kassel’e Dünyanın en önemli sanat olaylarından biri nedir deseniz,
maceralı bir Documenta kaçınılmaz bir cevap olacaktır. Almanya’nın
yolculuk: Kassel şehrinde düzenlenen Documenta’nın ilki, 1955’te
Documenta öğretmen ve tasarımcı Arnold Bode tarafından gerçekleştirildi.

İlk serginin odağında Nazilerin “dejenere sanat” olarak dışladıkları eserler yer alıyordu.

Beş yılda bir gerçekleşen Documenta’yı bir milyondan fazla kişi ziyaret ediyor. Kassel şehrinin nüfusunun 200 bin olduğu düşünülürse, serginin gücü çok büyük.

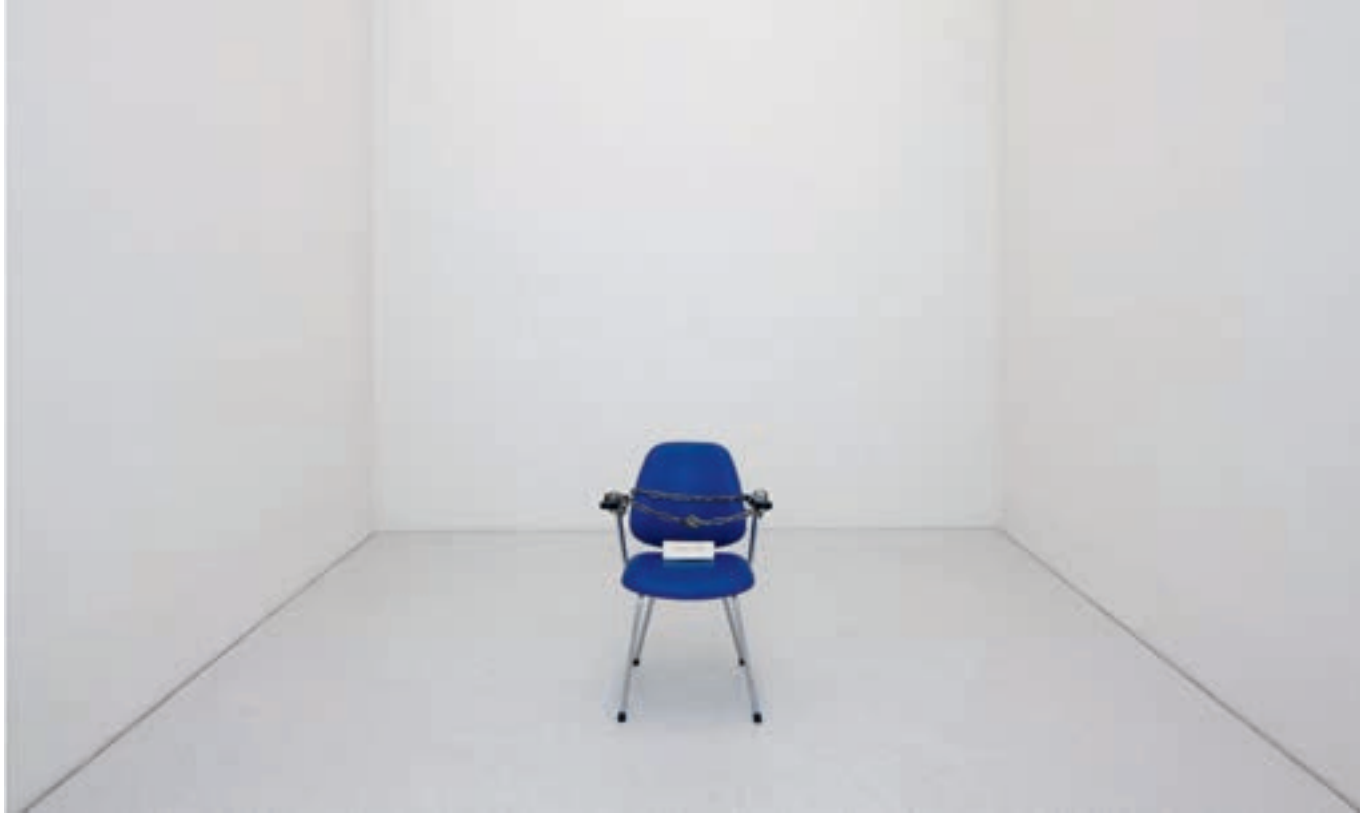
SAHA kurulduğu yıl, İstanbul Bienali’ni ziyaret etmek için şehre gelen küratör Carolyn Christov-Bakargiev, Documenta 13’e hazırlanıyordu. SAHA ile görüşmeye geldi ve şöyle dedi: “Türkiye’den sanatçı davet edersem destek misiniz?”

“Evet” demekle kalmadılar, birden fazla sanatçı için bütçe ayırmaya hazır olduklarını da söylediler. **Kaç sanatçı davet edersen biz destek buluruz, dedim** diye anlatıyor Füsun Eczacıbaşı:

Daha çok yeniyiz ve ne kadar kaynak yaratırız onu bile bilmiyorum. Ama Carolyn, Documenta gibi önemli bir sergiye davet ettikten sonra kaynağımız yetersiz kalsa bile bulmak için ne gerekirse yaparız diye düşündüm. Mottomuz hep, ‘Eğer istersek yaparız’ diye inanarak ilerlemek oldu.

65 yıllık tarihinde daha önce Türkiye’den yalnızca üç sanatçıya yer vermiş olan Documenta’ya, SAHA’nın Christov-Bakargiev’le yaptığı bu konuşmanın ardından Füsun Onur ve Cevdet Ereğ’in davet edilmesi, derneğin misyonunu ne kadar doğru belirlediğini gösteriyordu.

Füsun Onur, Documenta’da mekâna özgü gerçekleştireceği yeni işi *Kargaların Dansı’nın (Dance of the Crows)* yanı sıra 1993-2012 tarihli işi *İsimsiz*’le yer alacaktı. Ancak sanatçının önce Kassel’e, mekânı görmeye gitmesi gerekiyordu. “Gitmeden yaparım ben. Gitmesem olmaz mı?” dedi. Böyle bir yolculuk için hiç hevesli değildi. Sadece üretmeye, çalışmaya odaklı bir yaşamı vardı.

SAHA’nın ısrarlı ricası sonucunda ikna oldu, kendisine o dönemki dernek genel sekreteri Merve Çağlar’ın eşlik etmesi şartıyla! Çağlar o sırada sekiz aylık hamileydi, Füsun Onur’un ise pasaportunun tarihi geçeli yıllar olmuştu... Birlikte gittiler pasaport almaya. Sonra sıra geldi Almanya vizesine başvurmaya. Sanatçılar Birliği’nden belge istiyorlardı. “Nasıl olur,” dedi Füsun Onur, “dünyanın en önemli sergisine davet eden onlar, bir de sanatçı olduğuma dair kanıt mı vereceğim? Gitmesem de olur!” Bir dolu trafikten sonra Füsun Onur ikna edildi, elçiliğe durum izah edildi ve Kassel’e oldukça maceralı bir yolculuktan sonra ulaştılar.

Füsun Eczacıbaşı’nın bu noktada çok anlamlı bir tespiti var:

Füsun Onur da, Yüksel Arslan da aynı duyguyu veriyor bana; ikisinin de işlerini yapmaktan başka hiçbir şeyle ilgileri yok. Yüksel Arslan ufacık bir masada çalışıyor, etrafı yıllar içinde biriktirdiği yüzlerce Afrika fetiş objesiyle dolu. Ne malzeme bulursa onunla çalışmış, hep aynı masada ve o masanın boyutlarının elverdiği ölçüde eserler üretmiş; ama o boyutlara devasa bir evren sığdırmış. Atölyesine gittiğimizde, bize çay-kahve yapmak istediğinde, su ısıtıcısını çalıştırmak bile ona yabancı bir eylemdi. Füsun Onur da öyle, atölye-evi çocukluğundan kalma müthiş objelerle, eşyalarla dolu büyü

Füsun Onur, *İsimsiz (Untitled)*, 1993-2012, Documenta 13, Foto: Anders Sune Berg

bir mekân. Hep orada yaşamış ve o ısıltılı kafasıyla durmadan üretmiş. İşlerini yaptıktan sonrası ise onu çok ilgilendirmemiş, hatta bazılarını evinin alt katındaki stüdyosunda yer yok diye boğazın akıntısına bırakıvermiş, bazıları sergi için yolladığı yerde kaybedilmiş... O kadar müstesna, o kadar özel sanatçılar ki, onlarla sergiler ve bienaller arasındaki köprüyü kurmak çok önemli.

Christov-Bakargiev’in küratörlüğündeki Documenta, Kassel şehrinin ve Almanya’nın tarihini merkezine almakla beraber Kabil ve İskenderiye’ye kadar uzanıyordu. Şehrin her alanına, tren istasyonundan balo salonlarına, evlerden parklara kadar yayılmış görkemli bir sergiydi. 2015’te İstanbul Bienali’nin küratörü olduğunda da bienali dört duvar arasına mahkûm etmeyecek, şehri bütünüyle işin içine katacaktı.

Christov-Bakargiev, geniş perspektifler açan ve fikir alışverişini önemseyen yaklaşımıyla öne çıkıyordu. Cevdet Erek de onun tasarladığı Documenta’da çok dikkat çeken bir iş yaptı. Dünyanın en büyük sergilerinden

Füsun Onur, *Kargaların Dansı (Dance of the Crows)*, 1993-2012, Documenta 13, Foto: Anders Sune Berg

birine katılan sanatçıların birçoğu kamu desteği görürken, Türkiye’den katılanların bundan mahrum olması göze çarpıyordu. SAHA, açıkça kamudan gelmesi gereken desteğin boşluğunu dolduruyordu.

Bu ülkenin gelenekleri var, güzel sanatlar eğitimi var, müzeleri var, diyor Cevdet Erek, **o hâlde kamu desteği de olmalı. SAHA işini çok ciddiye alarak, sanatçının özgürlüğünden, alanından ve ifadesinden ödün vermeyerek, konuyu anlamaya ve hâkim olmaya çalışarak, anlatarak, eleştiri alarak, özeleştiri yaparak o boşluğu doldurdu.**

SAHA’nın misyonunu tarif ederken Türkiye’deki güncel sanatın uluslararası iletişimin katılımcısı, evrensel ilişki ağının bir parçası olması için katkı sağlamak öne çıkıyor. Bu amaçla sanatçıları katıldıkları önemli sergi ve bienallerde desteklese de, bu misyonun bir başka boyutu daha var: Türkiye’den küratörlerin uluslararası platformlarda aldıkları görevler...

Cevdet Erek, *Ritimler Odası (Room of Rhythms)*, 2012, Documenta 13, Foto: Nils Klinger

058
059
SAHA
ON YILI
DAYANIŞMANIN

Jessica Morgan, 2014 tarihli 10. Gwangju Bienali’nin küratörü seçilmişti.

SAHA’nın kurucularının Tate MENAAC komitesinde yer almalarından dolayı tanıdıkları, SAHA’da ağırladıkları bir isimdi. Türkiye’deki sanatçıları iyi bilen biriydi Morgan. Gwangju Bienali’nin küratörü ilan edildikten sonra SAHA onunla hemen iletişime geçti: “Biliyorsun, destek için hazırız.” O da Türkiye’den dört sanatçı seçtiğini, üretimleri için bienalin kendi kaynağı olduğunu söyledi. Bienale Gülsün Karamustafa, Nil Yalter, Güneş Terkol ve Banu Cennetoğlu davet edildiler. Morgan’ın SAHA’dan isteği farklıydı. Yardımcı küratörle çalışmak istediğini, ancak bunun için bütçesi olmadığını söyledi. “Türkiye’den bir küratör seçersem, bu pozisyonu destekler misiniz?” diye sordu.

Şahane bir fikirdi, hemen kabul ettiler. Seçilen isim, SAHA’nın daha

önce Independent Curators International-ICI’da (Uluslararası Bağımsız Küratörler) desteklediği Fatoş Üstek oldu. Morgan da Üstek’in adını buradan duymuştu.

Sanatçıların, küratörlerin yurtdışı misafir programlarına katılmaları, o ilişkiler ağı içinde olmaları bu kadar önemliydi.

SAHA’nın davet edildiği yardımcı küratörlük pozisyonu için Fatoş Üstek’e destek sağladığı 10. Gwangju Bienali’nden: Gülsün Karamustafa, *Hapishane Resimleri (Prison Paintings)*, 1972-1978, Foto: Stefan Altenburger

Güneş Terkol, *Akıntıya Karşı (Against the Current)*, 2013, 10. Gwangju Bienali, Foto: Stefan Altenburger

Üstek daha önce de uluslararası projeler yapıyordu; ama bunlar daha küçük çaplıydı. Gwangju’da yardımcı küratör olarak çalışmak, ona büyük ufuklar açtı. Asya-Pasifik bölgesiyle diyalogunu artırdı. Artık daha farklı bir ölçekte çalışıyordu.

2000’de Londra’da gerçekleştirilmiş, yıllardır referans verilen, hatırlanan efsanevi bir sergi vardı: “fig-1.” Sergiyi, sonradan çok büyük bir galerinin direktörlüğünü yapan, tecrübeli küratör Marc Francis düzenlemişti. 50 hafta boyunca 50 sanat olayı sunuluyordu: tek bir iş, performans ya da video gösterimi... 2015’te “fig-2” için yola çıkıldığında adaylar belirlenirken Fatoş Üstek’in ismi öne çıktı.

Marc Francis’in Fatoş Üstek’e referans almak için görüştüğü isimlerden biri Fusun Eczacıbaşı, diğeri Jessica Morgan oldu. Sonunda “fig-2”nin küratörlüğüne Üstek seçildi. Çok başarılı bir yolculuktu. Sırt sırta verebilmenin, dayanışmanın değeri ölçülemezdi.

Bir direnişten diğerine selam SAHA’nın kurulduğu günden bu yana desteğe hazır olduğu, en yoğun çalıştığı bienal ise Venedik oldu. Dünyanın en eskisi olan, bir anlamda bienallerin anası sayılan Venedik Bienali... Tarihi 1895’e dek uzanıyor. Güncel sanat, yaşadığı çağa tanıklık ediyorsa, Venedik Bienali’nin tarihi başlı başına bir çağın arşivi niteliğinde. Tarihin inişleri, çıkışları, büyük dönüşümler, büyük krizler... Hepsinden bir iz var burada.

Türkiye’nin Venedik Bienali Uluslararası Sanat Sergisi ile tanışıklığı ise 65 yıl öncesine dayanıyor. Bienale ilk kez 1956’da katıldı, 1958 ve 1964’te birer kez daha konuk oldu. 1990’a kadar geçen süre ise tam bir sessizlik. Bundan sonraki on yıl boyunca bienalde yer alan Türkiye’den sergilerin küratörlüğü ve komiserliğini Beral Madra üstlendi. Türkiye Pavyonu ise 2003’te T.C. Dışişleri Bakanlığı’nın da desteğiyle bir mekân kiralınmasıyla başlatıldı, 2007’den itibaren de İKSV tarafından düzenleniyor.

2013’teki 55. Venedik Bienali’nin küratörü Massimiliano Gioni, “The Encyclopedic Palace” (Ansiklopedik Saray) başlığını seçmişti. İtalyan- Amerikan asıllı sanatçı Marino Auriti’nin eseri vermişti ilhamı: 136 kattan

oluşan, dünyanın tüm ansiklopedik bilgisine evsahipliği yapan ve asla inşa edilmemiş bir yapı, *Il Palazzo Enciclopedico*. Ana serginin Türkiye’den sanatçısı Yüksel Arslan’dı.

SAHA’nın Venedik Bienali Türkiye Pavyonu’yla ilk buluşması, bu bienalde gerçekleşti. Emre Baykal’ın küratörlüğündeki *Rezistans (Resistance)* başlıklı video serisinde Ali Kazma, beden üzerinde gerçekleştirilen müdahalelere odaklanıyordu. Sergide yer alan 15 videonun üretimi için sanatçının Tokyo’dan New York’a, İstanbul’dan Londra’ya seyahat etmesini gerektiren büyük bir bütçesi vardı.

Rezistans’ın çekildiği mekânlar arasında Paris’te bir film seti, Sakarya’da bir hapishane, İstanbul’da bir okul ve ameliyathane, Berlin’de robot üretim ve deneylerinin yapıldığı bir üniversite, Lozan’da bir tıbbi araştırma laboratuvarı, Londra’da bir dövme stüdyosu ve New York’ta bir tiyatro salonu bulunuyordu.

Tam da Venedik’te, insanın dünyaya, doğaya hükmetmesi bağlamında *Rezistans* konuşulurken, İstanbul’da da bir direniş başlamıştı. Venedik’te bir akşam vakti, Galeri Nev ve SAHA evsahipliğinde verilen davette Ali Kazma’nın sergisinin başarısı için kadeh kaldırdıkları sırada aldılar Gezi direnişinin haberini. Ertesi gün Venedik sokaklarında Gezi konuşuluyordu.

Ali Kazma, *Dövme (Tattoo)*, *Rezistance (Resistance)* serisi, 2013

Ali Kasma, *Rezistans*
(*Resistance*) serisi, 2013,
55. Venedik Bienali
Türkiye Pavyonu'ndan
görünüm, Foto: Roman
Mensing

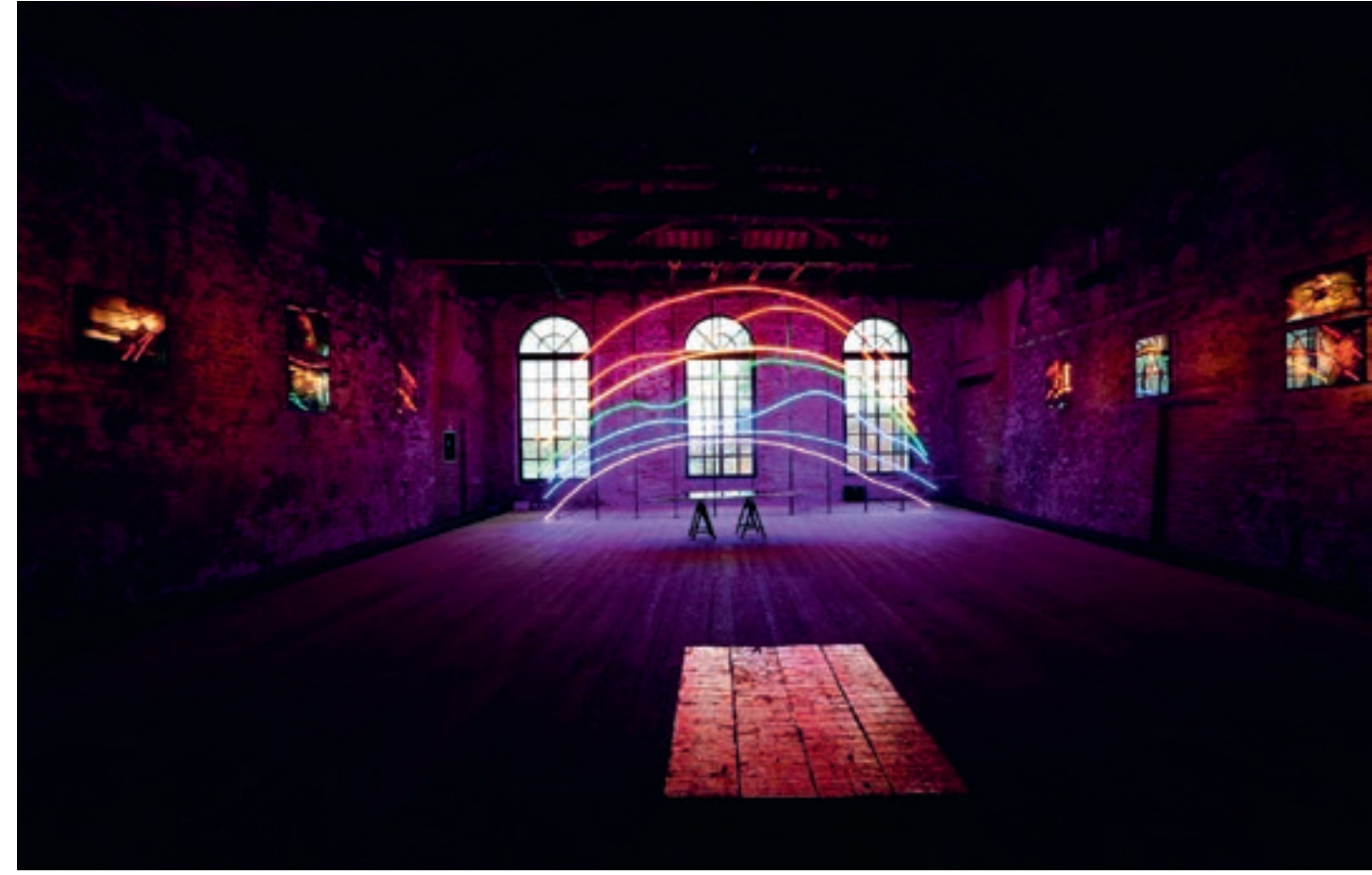
Ali Kazma ve küratör Emre Baykal, “Bir şey yapmamız lazım,” dediler, “ama ne yapacağız?”. Sonunda bütün videolara bir cümle eklendi: “*Rezistans*, Gezi hareketini selamlıyor.”

Venedik Bienali’nde 2014, Türkiye Pavyonu açısından önemli bir yıldır. **kalıcı bir mekân:** Türkiye, SAHA’nın da aralarında bulunduğu 21 **Türkiye Pavyonu** destekçinin katkılarıyla ilk kez uzun süreli bir mekâna sahip oldu. Arsennale’de 2014-2034 yılları için tahsis edilen bu mekân, Türkiye’nin Venedik Bienali Uluslararası Mimarlık Sergisi’nde de yer almasına imkân tanıdı.

56. Venedik Bienali ise, Documenta 11’in küratörlüğünü üstlenmiş, uluslararası sanat dünyasının en saygı duyulan isimlerinden birinin, Okwui Enwezor’un küratörlüğünde gerçekleşti. Enwezor, ana sergi için “Dünyanın Bütün Gelecekleri” başlığını seçmişti ve Türkiye’den Meriç Algün’ü davet etmişti.

Algün, SAHA’nın desteğiyle ürettiği eseriyle dünyanın bütün geleceklerinin içine kendi geçmişini ekledi. *Souvenirs for the Landlocked* adlı yerleştirmesinin ilham kaynağı büyükbabasıydı. Dünyayı dolaşan yük gemilerinde operatör olarak görev yapan büyükbaba, her eve dönüşünde ailesine küçük hediyeler getirmişti. Yerleştirme, bu hediyeleri temsil eden bir grup heykelimsi işten oluşuyordu.

Meriç Algün, *Souvenirs for the Landlocked*, 2015, 56. Venedik Bienali Uluslararası Sanat Sergisi

Türkiye’nin kalıcı mekânındaki ilk bienal konuğu Sarkis’ti. Sarkis’in daha önce Paris’te, küratörlüğünü yine Okwui Enwezor’un yaptığı La Triennale’deki işini de desteklemişti SAHA. Bu, ikinci buluşmaları olacaktı.

1915 olaylarının 100. yılı dolayısıyla tartışmalar alevlenmişken Türkiye’nin ulusal pavyonunu teslim ettiği Sarkis, bienal öncesi verdiği bir söyleşide, bu sembolik önemden dolayı “Çok sarsıldığımı söylemeliyim,” diyordu, “hâlâ da bu sarsıntım geçmiş değil.”

Sarkis’in işinin adı, *Respiro*, İtalyancada nefes anlamına geliyordu. Sarkis, bir tiyatro sahnesi gibi düzenlediği mekânda kendi deyişiyle “ilk gökkuşağına, ışığın ilk kırılma anına” götürüyordu izleyenleri. “Tarih içindeki belirli anlara sabitlenmek yerine bugünün ve uzak geçmişin güncelliğine aynı anda sahip çıkacağız,” diyordu, “durağanlığa karşı dönüşmeye, dönüştürmeye, nefes almaya, hissettirmeye devam edeceğiz.”

Serginin küratörü, SAHA’nın kuruluşundan bu yana işbirliğinde olduğu, desteklediği Defne Ayas’tı. Şöyle anlatıyordu Sarkis’in *Nefes*’ini:

Günümüzdeki derin belirsizlikler karşısında, Sarkis’in bu başyapıtı, insanlık tarihini yeniden değerlendirmek için taptaze

Sarkis, *Nefes (Respiro)*, 2015, 56. Venedik Bienali Türkiye Pavyonu

bir önerme. *Respiro* ile sanatın potansiyeli yeniden ivme alacak, sergi bizlere yeniden bir alan açacak. Mimari kurgu, vitraylarda şifrelenmiş sinyaller, saklanmış çerçeveler sayesinde belki biraz canımız acıyacak fakat ışıkla da buluşup iyileşme şansımız olacak. Sarkis’in zengin birikimi, sanatının dönüştürücü gücü, zamansızlığı ve zamanındalığı bize umut veriyor...

“Respiro (Nefes)” sergisi için hazırlanan Türkçe ve İngilizce yayın ise bir krize neden oldu. İçindeki bir yazıdan dolayı açılışta dağıtılmaması istenen bu yayına ilişkin krizi ise Sarkis ufuk açan bir çözümle aştı. Kitaplar sergi mekânında yer aldı; ama bir kutunun içinde! 2007’de

Sarkis, *Nefes (Respiro)*, 2015, 56. Venedik Bienali Türkiye Pavyonu

yaptığı *Leidschatz* adlı eserin yanına koyduğu altın varaklı kasanın içine, dağıtılmamış 144 adet prototip kitap yerleştirip sergiledi ve “Negatifi pozitifeye dönüştürdüm” dedi.

Sarkis’in sergisi çok etkileyici ve dokunaklıydı. Sorular sordurtan, düşündürten ama bunu zorlayarak, bağırarak yapmayan bir sanatçı Sarkis. Kendisi de *Respiro* ile farklı bir ilişki kurmuş, onu hayatının bir parçası yapmıştı. Serginin ne zaman kapanacağını soranlara, “Bu soruyla benim canımı almak mı istiyorsun?” diyecek kadar hem de... Hatta bienal mekânında bir günlüğüne elektrik kesintisi yaşanmış, Sarkis de bunu “Bir gün kalbi durdu *Respiro*’nun. Benim için çok zor oldu” diye anlatmıştı.

Bir sonraki Venedik Bienali’nin ana sergisi “Viva Arte Viva” başlığını taşıyordu, küratörlüğünü Centre Pompidou’nun başküratörü Christine Macel üstlenmişti. Ana sergiye Türkiye’den iki sanatçının, Nevin Aladağ ve Hale Tenger’in katılımlarını destekledi SAHA. 57. Venedik Bienali’nin Türkiye

Hale Tenger, *Deniz Üzerinde Balonlar (Balloons on the Sea)*, 2011, 57. Venedik Bienali- Ana Sergi

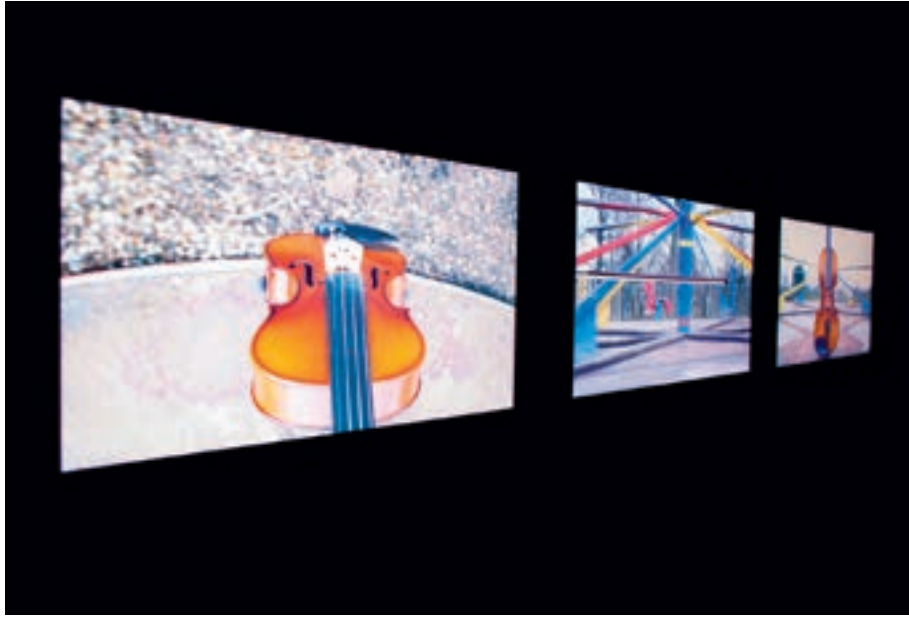

Pavyonu’nda ise, daha önce Documenta’da üretim desteği verdiği Cevdet Erek’le yeniden yolları kesişti.

Hem mimarlık hem de ses mühendisliği mezunu olan Erek daha önce İstanbul Bienali’nde, Documenta’da, MAXXI’de mimariyi dönüştüren, ses sistemini kullanan işler yapmış, bir anlamda içinde taşıdığı iki kimliği buluşturmuştu. Venedik’te tamamen

mekâna özgü bir çalışma yaptı ve “mimari bir cepheyi sesle kuşatma” düşüncesiyle üretti *ÇIN*’ı.

Ziyaretçiler de bu işin parçası oldular. Ses biricik hatıralarını çağrıştırırken, fiziksel olarak da mekânın içinde dolaşabiliyor, sesle süslenen cepheye merdivenler ve rampalarla ulaşabiliyorlardı. Bunların ardında ise kapısı kilitli bir “misafir tribünü” yer alıyordu. Burayı erişilmez bir kamusal alan kılan da ziyaretçilerin varlığıydı.

Nevin Aladağ, *İzler (Traces)*, 2015, 57. Venedik Bienali-Ana Sergi

Cevdet Erek, *ÇIN*, 2017, 57. Venedik Bienali Türkiye Pavyonu, Foto: RMStudio

ÇIN hafızaları tetiklerken kendisi de bir önceki bienalin hatırasını saklıyordu içinde. Cevdet Erek, 2015’te Sarkis’in *Respiro*’sunu ziyaret etmiş, bir kenara oturup insanların dikdörtgen salonun içindeki hareketlerini izlemiş, bazılarını da defterine çizmişti. O çizimler, *ÇIN*’ın üretiminde ona yardımcı olmuştu. Nasıl *Respiro*’nun videosunu selefi Ali Kazma çektiyse,¹ halefi Cevdet Erek de hafızasında saklayıp yeniden bu salona taşımıştı.

Londra’daki Hayward Gallery’nin direktörü Ralph Rugoff, 58. Venedik Bienali’nin küratörü ilan edildikten sonra ilk inceleme seyahatlerinden birini Türkiye’ye yaptı. İstanbul’a gelir gelmez SAHA onunla buluştu, sanatçılarla bir araya gelmesini sağladı ve bienal ortaya çıkana kadar da iletişimi koparmadı.

Rugoff’un ana sergisinin başlığı bir kehanet taşıyor gibiydi: “May You Live in Interesting Times” (Tuhaf Zamanlarda Yaşayalım). Rugoff’un ana seçkiye davet ettiği 83 sanatçıdan biri Halil Altındere’ydi.

Bu, Rugoff’la Altındere’nin ilk buluşmaları olmayacaktı. *Harikalar Diyarı*’ndan sonra sanatçıdan beklentinin büyük olduğu bir sırada, Altındere Berlin Bienali’ne davet almıştı. O sırada dünya, mülteci kriziyle boğuşuyordu.

¹ Ali Kazma’nın Sarkis’in 56. Uluslararası Sanat Sergisi Türkiye Pavyonu’nda sergilenen işinden yola çıkarak gerçekleştirdiği videosu *Nefes*’in (Breath) ilk gösterimi 2015’te Salon İKSV’de yapıldı.

Cevdet Erek, *ÇIN*, 2017, 57. Venedik Bienali Türkiye Pavyonu, Foto: RMStudio

Sosyal medyada tanıştığı Suriyeli *rap* sanatçısı Mohammad Abu Hajar ile

Anavatan (Homeland) videosunu yapan Altındere, dönemin ruhunu güncel

sanatla bir araya getirmeyi başardı. Ralph Rugoff ve ekibi Berlin Bienali’ndeki

işi görüp onu London Art Night 2018’e çağırdılar.

1987’de uzayda yedi gün geçiren

ve 2012’de sığınmacı olarak İstanbul’a

yerleşen Halepli astronot Muhammed

Ahmed Faris’i merkezine alan *Space*

Refugee böyle doğdu. Yine SAHA

desteğiyle...Sergi mekânı olarak,

1933’te kurulan ve dünyanın en

eski uzay bilimleri topluluğuna ait

The British Interplanetary Society

seçilmişti. Bu işbirliği, Altındere’ye Venedik Bienali’nin kapılarını açtı.

Altındere, Venedik Bienali’ne iki çalışmasıyla katıldı. Giardini’de

Space Refugee’yi sergilerken Arsenale için görkemli bir işe girişti. Giardini

ve Arsenale’deki ülke pavyonlarının arasına, bienalin kurulduğu yıllarda

inşa edilen diğer ülke pavyonlarını hatırlatan, hatta neredeyse aynı

dönemde yapılmış gibi görünen yedi metre yükseklik ve on metre

genişliğinde bir bina cephesi ekledi. Uzaktan gerçek bir pavyon gibi

görünen *Neverland*’in sadece cepheden ibaret olduğu ancak yaklaşıldığında

fark ediliyordu. Böylece dünyayı mültecilerin trajedisi sarmışken bienal

tarihindeki ulus temsilleri tartışmaya açılıyor; *Neverland de* yurtsuzlar,

yurdundan olanlar ve sınırları

reddedenler için alternatif bir pavyona

dönüşüyordu.

Bütçesi de proje kadar büyüktü.

SAHA *Neverland*’in gerçekleşmesi

için canla başla çalıştı; mermer

üreticisinden nakliyeciyeye kadar

herkesle işbirliği yaptı. Ortaya

görkemli bir iş çıkmıştı.

Halil Altındere, *Uzaydaki Mülteci (Space Refugee)*, 2018-2019, 58. Venedik Bienali

Halil Altındere, *Neverland*, 2019, 58. Venedik Bienali, Foto: Italo Rondinella

Yeni bir eserin Türkiye Pavyonu ise

doğuşu İnci Eviner’i ağırladı

o yıl. SAHA’nın üretim desteği verdiği

Biz, Başka Yerde’nin belkemiği çizimlerdi

ve farklı disiplinler bir araya gelerek

çok katmanlı bir yapı yaratıyordu.

Sergi kapsamında hazırlanan kitap

ve açılıştaki performans da SAHA’nın

desteğini taşıyordu.

SAHA, Eviner’i ilk olarak 2015’te iki ayrı projede desteklemişti. Biri,

Ashkal Alwan tarafından düzenlenen “Home Works 7” kapsamındaki sergi;

diğeri ise New York’ta Drawing Center’da açılan kişisel sergisiydi. Drawing

Center’ın direktörü Brett Littman önce sanatçının *Harem* adlı video eserine

talip olmuş, konuyla ilgili olarak SAHA’ya danışmıştı.

SAHA, yeni eser üretimine odaklandığı misyonuyla cesaretlendirdi

Littman’ı: “Biz yeni bir eseri desteklemek isteriz, mevcut eseri sergilemeniz

bütçe açısından uygun olsa da biz yeni

bir eser için gerekli desteği sağlarız.”

Çevrelerinden ayrılmaya zorlanmış ya

da kaçmayı seçmiş kızların hayallerini,

hikâyelerini ve korkularını keşfeden

Evden Kaçan Kızlar (Runaway Girls)

böylelikle çıktı ortaya. *Runaway Girls*,

2017’de Şarika Bienali’ne (Sharjah

Biennial) katıldı ve bienalin ödüllerinden birini kazandı.

Yıllar önce, ta 2000’de Rockefeller’ın Como Gölü’ndeki

misafir programına davet edildiğimde projeyi yazmış, sonra

unutmuştum, diyor İnci Eviner. Hepimizin ergenlik çağında

hissettiği bir şeydir evi terk etme, çok daha neşeli ve macera

dolu bir hayata atılma arzusu. Kızlar arasında o çılgın

kahkahalar, o durdurulamayan delilikler her zaman çok ilgimi

çekerek. Çok eskiden şöyle haberler olurdu: ‘Otobüs terminalinde

İnci Eviner, *Biz, Başka Yerde (We, Elsewhere)*, 2019, 58. Venedik Bienali Türkiye Pavyonu

İnci Eviner, *Evden Kaçan Kızlar (Runaway Girls)*, 2015, The Drawing Center, New York

evden kaçarken yakalandı, ailesine teslim edildi.’ O güzel küçük hayaller hüsrarla son bulurdu. Bunu anlatırken zaman ve mekânla oynamak istedim. Bir şantiye ortamı gerekiyordu ve bana o ortamı o sırada Çekmeköy’de bir fabrika inşa eden mimar Nevzat Sayın sağladı. Kızlar iki farklı zaman ve mekânı aynı anda yaşıyorlardı: umutlar ve umutların kaybedilmesi... Oldukça komplike bir işti. Video üretimlerinde post-prodüksiyon, kamera, ses, oyuncu... İnsanların emeklerinin karşılığını almaları çok değerliydi. SAHA’nın desteği, işte böyle bir projenin gerçekleşmesini sağladı. Kendimi özgür ve rahat hissettim.

İnci Eviner, *Cennetin Yeniden Canlandırılması (Reenactment of Heaven)*, 2018, Liverpool Bienali

İnci Eviner’in 2018’de Liverpool Bienali’ne katılırken de yolu yeniden SAHA’yla kesişti. SAHA, sanatçının, cennet fikri üzerine yoğunlaşıp din ve ekonomi arasındaki etkileşimi, birbirlerine ne şekilde karşı çıktıklarını ve farklı bağlamlarda birbirlerini nasıl tanımladıklarını araştırdığı *Cennetin Yeninden Canlandırılması (Reenactment of Heaven)* başlıklı filminin üretimini destekledi.

Bir önceki yıl pandemi nedeniyle ertelenen, Hashim Sarkis’in küratörü olduğu “Birlikte Nasıl Yaşayacağız?” başlıklı 17. Venedik Mimarlık Bienali ise 2021 Mayıs’ında kapılarını açtı. SAHA, 10. yılında ilk kez Venedik Mimarlık Bienali’nde de destekçi olarak yer aldı. Çünkü bu bienalin uluslararası sergisine Türkiye’den davet edilenler arasında iki de sanatçı vardı: Pınar Yoldaş ve Harvard’lı bilim insanı Gökhan Hotamışlıgil’le birlikte geliştirdiği işiyle Refik Anadol. SAHA iki sanatçıya da yeni projeleri için üretim desteği verdi.

Refik Anadol Studio ile Harvard Üniversitesi James Stevens Simmons Genetik ve Metabolizma Profesörü Gökhan Hotamışlıgil’in ortak projesi *Sense of Space*, alan algılayışını mimari, nörobiyoloji, biyoloji ve görsel sanatları bir araya getiren bir yerleştirme aracılığıyla sorguluyordu.

Pınar Yoldaş’ın 2048*: *Okyanus Bitti (Hollow Ocean)* yerleştirmesi ise deniz ortamlarında gelecekte olması muhtemel değişiklikler konusunda bizi

bugünden uyarmayı amaçlayan bir yerleştirmeydi. Proje, beş bölümden oluşuyordu: *Plastik Okyanus, Kara Okyanus, Hayalet Okyanus, Asit Okyanus* ve *Boğulmuş Okyanus*.

2020 Mart’ında başlayan Covid-19 pandemisi nedeniyle 2021 Venedik

Bienali’nin Cecilia Alemani küratörlüğündeki ana sergisi 2022’ye ertelendi.

58. Venedik Bienali’nin kehaneti gerçekleşmişti ve dünya, tarihin en tuhaf zamanlarından birini yaşıyordu.

Bu kitabın yazıldığı günlerde 2022 Venedik Bienali’nin sanatçıları açıklandı ve bienale Türkiye’den iki sanatçının, Özlem Altın ile SAHA’nın daha önce Şangay Bienali’nde desteklediği Müge Yılmaz’ın davet edildiği belli oldu. SAHA her iki sanatçının eser üretimi için bienale desteğini hemen teyit etti. Aynı şekilde uzun süreli kiralanması için İKSV’ye destek verenler arasında olduğu Türkiye Pavyonu’nda yer alacak Füsun Onur sergisinin eser ve yayın üretimini de destekledi.

Pınar Yoldaş, 2048*: *Okyanus Bitti (Hollow Ocean)*, 2021, Venedik Bienali 17. Uluslararası Mimarlık Sergisi, Foto: Marco Zorzanello

Refik Anadol Studio ve Gökhan S. Hotamışlıgil, *Sense of Space*, 2021, Venedik Bienali 17. Uluslararası Mimarlık Sergisi, Foto: Andrea Avezzu

Birlikte düşünmek, birlikte üretmek

Bazen insan dünyada yalnız olmadığını görmek istiyor. Birlikte düşünebileceği, birlikte üretebileceği, zihnini birlikte parlatacağı insanlarla bir araya gelmenin güvenini hissetmek istiyor. Karşılaşmalar, buluşmalar, kesişmeler... Bu sayede bir tohum, ne zaman filizlenir kaygısı olmadan atılıyor.

SAHA, çıktığı yolda çok şey öğrendi ve kendini hep güncelledi. Ne de olsa yol uzun, zaman zaman da engebeliydi. Tökezlemek doğal, ancak nasıl ayağa kalktığını unutmamak da elzem. İçinde yaşadığımız coğrafyanın eleştiriye yatkın olmaması bir sır değil, hele ki özeleştirici kültürü çok uzakta. Başarıların hülyasına kapılmadan, değişen ihtiyaçları ihmal etmeden, geçmişin tecrübesini geleceğin becerisine dönüştürme yeteneğini kaybetmeden ilerlemek asıl marifet.

SAHA'nın masaya yatırıp sıklıkla konuştuğu konulardan biri, desteklenen sanatçıların sayısının nasıl artırılabilir olduğu oldu. Her ne kadar seçimleri kendisi yapmasa da uluslararası kurumlardan davet alan sanatçıların kısıtlı bir liste içinde kalması, SAHA için üzerinde düşünülmesi gereken bir konuydu. Ekosistemi zenginleştirmek de misyonun bir parçası olmalıydı. En büyük ihtiyaçlardan birinin öğrenme ve araştırma imkânı olduğu açıktı.

Ashkal Alwan Lübnan Plastik Sanatlar Derneği, Delfina Vakfı, ICI, International Studio & Curatorial Program-ISCP (Uluslararası Stüdyo ve Küratörlük Programı) ve Rijksakademie gibi kurumlara işbirliği bu şekilde başladı. Sanatçı, yazar ve küratörlerin gelişimlerini desteklemek amacıyla yurtdışındaki misafir sanatçı ve küratör programlarıyla ortaklıklar kuruldu.

Bu işbirliklerinden en kapsamlısı, 1870 yılında Amsterdam'da kurulan köklü sanat kurumu Rijksakademie ile gerçekleşti. 150. yılını özel programlarla kutlayan kurumun uluslararası görünürlüğe büyük katkı sağlayan programının yarattığı fark ortadaydı; özellikle 2000'lerde güncel sanatın yükseldiği dönemlerin önemli kurumlarından biri olmuştu. SAHA'nın yurtdışında farklı projelerde desteklediği birçok sanatçının yolunun Rijksakademie'den geçmesi bunu kanıtlıyordu.

Farklı coğrafyalardan 50 sanatçının atölye açtığı iki yıllık programın final sergisi, dünyanın bütün küratörlerinin koşa koşa gelip geleceğin sanatçılarını keşfetmeye çalıştıkları bir platforma dönüşmüştü. Bu uzun soluklu programın bütçesi de yüklüydü. Ne de olsa bir sanatçı Amsterdam'a taşınacak, iki yıl süresince burada yaşayacak ve üretecekti.

Delfina Vakfı, Londra

SAHA Misafir SAHA’nın Rijksakademie’de şimdiye kadar beş bursiyeri oldu:

Sanatçı Özgür Atlagan, Kubilay Mert Ural, Aykan Safoğlu, Belit Sağ

Programları ve Cihad Caner... 2021-2022 dönemi bursiyeri Cihad Caner’in

çalışmaları sürerken, 2022-2023 dönemine Zeynep Kayan’ın seçilmesiyle, önceki

yıllardan farklı olarak aynı anda iki sanatçı olacak Amsterdam’da.

Programa ilk katılan sanatçılardan biri Aykan Safoğlu’ydu. Bu, sanatçı

için sadece üretim pratiği açısından değil, hayat tecrübesi olarak da benzersiz

bir fırsattı. Safoğlu ile konuştuğumuzda, **Oraya gitmeden önce, çok da**

naif bir biçimde, sanatsal pratiği ileri götürme amacı taşıyan bu

kurumların beni gerçekten geliştireceğine ve dönüştüreceğine

inaniyordum diye anlattı. Ama gerçek farklıydı. Amsterdam’a vardığında,

duyguların başrolde olmadığı, bürokratik işleyişin her şeyin önüne geçtiği

bir sistemle karşılaşmak onu biraz sarstı. Yaşaması için tahsis edilen daire

iyi durumda değildi. Sorunu kurumla iletişim kurarak halletmeye

çalıştıysa da sonuç alamadı.

Derdini açtığında, SAHA hemen devreye girip Rijksakademie ile

ısrarlı bir diplomasi yürüttü. Sonunda daire tadilata girdi, yenilendi.

Dahası, sadece Aykan Safoğlu’nun değil, bütün misafir sanatçıların burs

miktarı yaşam koşullarına uygun olarak yükseltildi.

SAHA, buradan edindiği tecrübeyle, bundan sonra yaptığı sözleşmelere

sanatçı lehine şartlar ekledi. Görülmüştü ki bireylerin tek başına yarattıkları

etkiden çok daha fazlası kurumlararası diyalogla kazanılıyordu. İlkeleri ve

standartları yerleştirmek, SAHA’nın düsturlarından biri oldu.

Bu, SAHA’nın sanatçılarla arasında inşa ettiği ilişkiye de yansdı.

Mesafeli bir kurum değil, gerçekten ihtiyaçların peşinde koşan, anlamaya

çalışan, desteğini kâğıt üzerinde bırakmayan bir dostluk ilişkisiydi kurulan.

İşin ilginç, bu ilişkinin belki başka bir kurum için zaman kaybı ya da

verimsiz görülebilecek bazı uygulamalarla gelişmesiydi. Bir sanatçı, projesi için

görüşmeye geldiğinde uzun sohbetler yaptılar. Neler yaptığını, neler yaşadığını,

neleri az neleri çok bulduğunu can kulağıyla dinlemek, alanın ihtiyaçlarını

kavrama yolunda onlara kılavuzluk etti. “Biz ne yapabiliriz?” sorusuna cevaplar

böylece çıktı ortaya.

Rijksakademie,
Amsterdam

Sanatçılarla ilişki programla sınırlı kalmadı. Misafir sanatçı ya da

küratör programlarına gidenlerle dönüşlerinin ardından yine uzun sohbetler,

görüşmeler yapıldı. Bütün ayrıntılar, eksiler ve artılar masaya yatırıldı. Her biri

bir tuğlaydı, yapı hep birlikte örülüyordu.

Umudu ve İnsan bazen dünyada yalnız olmadığını görmek istiyor.

şevki kırmadan Birlikte düşünebileceği, birlikte üretebileceği, zihnini

birlikte parlatacağı insanlarla bir araya gelmenin güvenini hissetmek

istiyor. Rijksakademie de katılanlara benzer bir güven verirken farklı

düşünce dünyalarının kapılarını da aralıyor. Karşılaşmalar, buluşmalar,

kesişmeler... Bu sayede bir tohum, ne zaman filizlenir kaygısı olmadan

atılıyor.

SAHA, o tohumun yaşaması için gereken şartları sağlamaya

uğraşiyor. Hemen her şeyin kâr ve zarar tablolarıyla açıklandığı bir

dünyada sıradışı görünebilir; ama Aykan Safoğlu’nun sözleri SAHA’nın

bakış açısını özetliyor:

Sadece maddi değil, insani olarak da desteklerini çok

hissettirdiler. Umudumu, şevkimi hiç kırmadan hem de...

Galiba asıl önemli olan şu: Hiç bana destek veriyor gibi

hissettirmediler. Borçlu hissettirmediler. Gönül ister ki

Türkiye’de başka destek programları olsun, sanata ve kültüre

yurttaşlık bilinci üzerinden baksınlar. Ama yok. Bu nedenle

SAHA’nın yaptıkları daha da önemli geliyor bana...

Pandemi bütün dünyayı sarsarken özellikle misafir programları

fazlasıyla etkilendi. Covid-19’un adını ilk kez duyduğumuzda Özgür Atlagan’ın

Rijksakademie’deki ilk yılıydı. Program kâh açıldı kâh kapandı, kimse

virüsün gezegende geçireceği süreyi tahmin edemediği için el yordamıyla

yol bulunmaya çalışıldı bir süre. Sonunda programı altı ay uzatmaya karar

verdiler ve SAHA’ya dediler ki: “Biz programı uzatıyoruz, ancak ek fonlamaya

ihtiyacımız var, ne dersiniz?”

SAHA, kısa süre önce üyeleriyle ziyaret ettiği Rijksakademie’nin

önerisini kabul etti ve dünyanın en ilginç yıllarından birinde kaybedilen

süre telafi edildi. Kim bilir gün gelip Covid-19'un izleri Rijksakademie

sanatçılarının işlerine nasıl yansiyacak?

Rotterdam'dan SAHA'nın uzun soluklu bir başka işbirliği ise ABD merkezli

New York'a: ICI ile gerçekleşti. ICI'n farklı bölgeler, kuşaklar ve

Küratoryal geçmişlerden gelen küratörleri bir araya getiren programı

Program Curatorial Intensive'in başında Kate Fowle vardı.

Fowle, SAHA ile tanıştığında Curatorial Intensive de yeni başlamıştı.

Yıl 2011'di. Çiçeği burnunda iki oluşum hızla bir araya geldi ve Türkiye'den

küratörler için bir burs programı başlattılar. O günden bugüne ulaşan ve

Bangkok'tan New Orleans'a uzanan bir coğrafyada yaptıkları programa

bugüne kadar 15 kişi katıldı. Bu işbirliğinin en güzel tarafı, sadece dünyanın

dört bir yanından gelen küratörlerle Türkiye'deki sanatçılara dair bilgi ve

deneyimlerin paylaşılması değil, aynı zamanda kimlerin ve nelerin görülmesi

gerektiğine dair statükoyu değiştiren bir ağın içinde yer almaktı.

Özgür Atlagan, Foto:
Gert Jan van Rooij.
Atlagan, 2019 başında
Rijksakademie'nin misafir
sanatçı programına kabul
edildi.

Dünyada benzer çalışmaları yapan birçok kurum var. Sözgelimi The

Office for Contemporary Art Norway (OCA) veya Mondrian Fund... Bunların

Norveç ya da Hollanda'nın sanat ortamının gelişmesinde büyük katkıları var,

ikisi de kamu desteğiyle oluşmuş fonlar. Sadece maddi değil, ilişkileri besleyen

bir katkı bu. Bu programlarda kesişen yollar, daha sonra evrensel kavşaklarla

dünyaya açılıyor. SAHA'nın desteği de Türkiye'yi bu haritanın içinde tutuyor.

“Yeni normal”in ICI programının katılımcılarından Fatoş Üstek,

erken provası SAHA'nın desteğiyle ICI'a gitmem bana

Gwangju Bienali'nde yardımcı küratörlüğün kapısını araladı;

çünkü beni bienale öneren ICI direktörleriydi diyor. Bu programda

SAHA'nın Türkiye'den desteklediği ilk küratör Adnan Yıldız'dı. ICI'da

gerçekleştirdikleri atölyelerden biri, sergiler için fon geliştirmekti. Yıldız

orada öğrendiklerinin ışığında, daha sonra

yönettiği Künstlerhaus Stuttgart'ta kurum için fon

geliştirme etkinlikleri yaptı.

ICI tarafından düzenlenen programın içinde

bir de küratoryal seminer bulunuyor. Bu seminer,

2013 Eylül'ünde SAHA işbirliğiyle İstanbul'a

odaklandı. Gelişmekte olan sanat sahnesini ne

oluşturur, uluslararası sanat dünyasında yer alan

sanatçıların ve yerel altyapının gelişimini destekleyen küratoryal pratik nasıl

şekillendirilir gibi sorular üzerinden ana meselelerin tartışıldığı bu seminer,

öncü bir rol üstlenmişti. Kate Fowle'a göre **Bu işbirliğinin en güzel**

tarafı, sadece dünyanın dört bir yanından gelen küratörlerle

Türkiye'deki sanatçılara ilişkin bilgi ve deneyimlerin paylaşılması

değil, aynı zamanda kimlerin ve nelerin görülmesi gerektiğine

dair statükoyu değiştiren bir ağın içinde yer almaktı.

Üç ay boyunca katılımcılar İstanbul'a dair vaka incelemeleri yaptılar. Bir

haftayı İstanbul'da geçirmeden önceki zaman dilimi çevrimiçi tartışmalar,

okuma grupları ve atölyelerle geçti. Bu çevrimiçi çalışmalar, hiç farkında

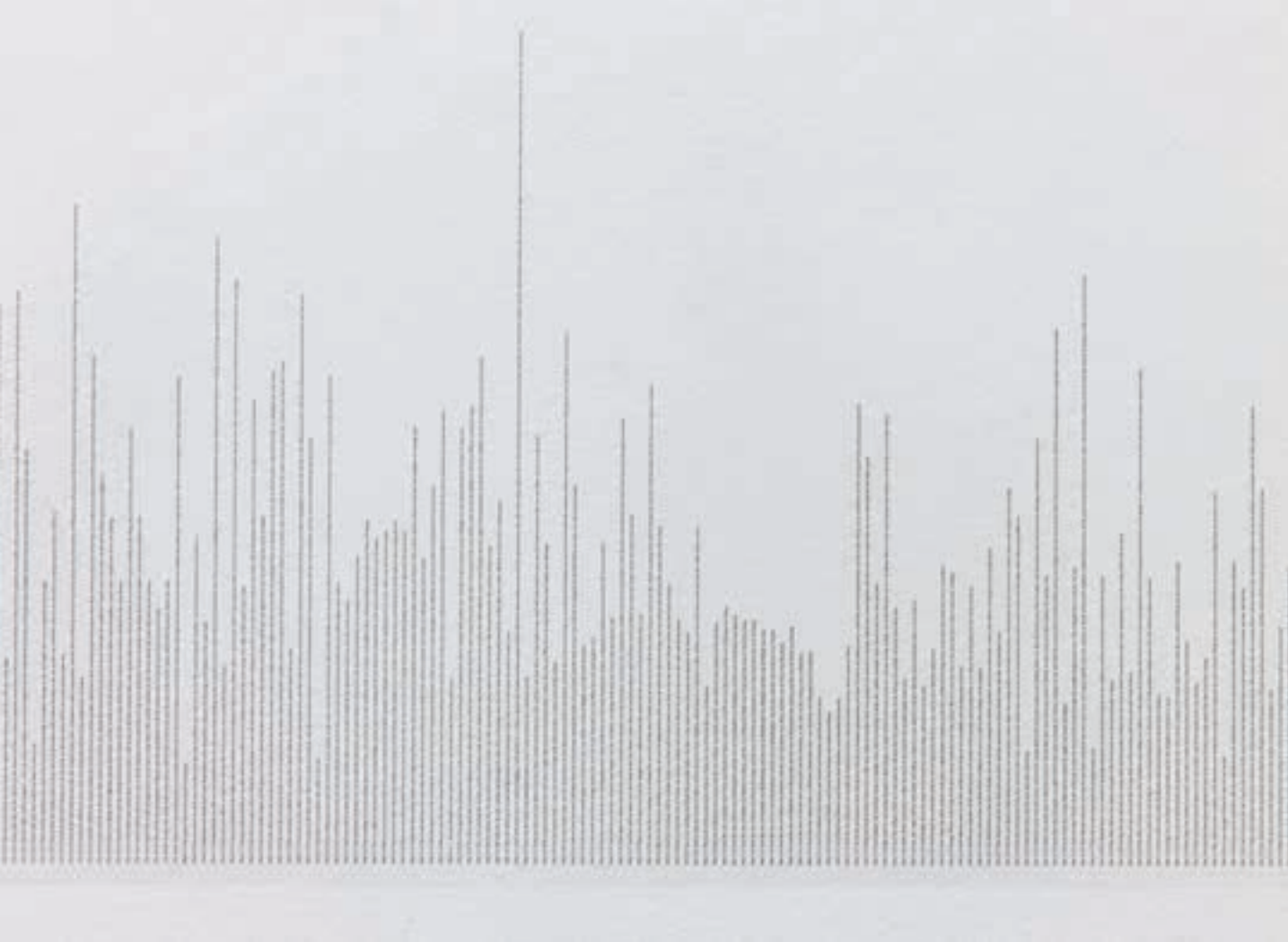
olmadan pandemi sonrası hayatın provası gibiydi.

Fatoş Üstek, Foto:
Joshua Ravyon Williams.
Üstek, ICI'ın 2012'de
New York'ta gerçekleşen
“Curatorial Intensive”
programına SAHA
bursuyla katıldı. ICI'in
her yıl dünyanın farklı
kentlerinde düzenlediği
bu programına 2011'den
itibaren Türkiye'den
SAHA'nın desteğiyle
Adnan Yıldız, Kevser
Güler, Övül Durmuşoğlu,
Ceren Erdem, Fatoş
Üstek, Nazlı Gürlek,
Gürsoy Doğtaş, Özge
Ersay, Merve Ünsal, Ece
Pazarbaşı, Pınar Üner
Yılmaz, İlhan Ozan, İpek
Ulusoy, Selin Turam, Aslı
Seven, Naz Cuguoğlu ve
Serdar Ekrem katıldı.

Meriç Algün, *Line No.2*
(*Holy Bible*), 2012,
“Prompts & Triggers”
sergisi kapsamında,
Kunstinstituut Melly,
Foto: Bob Goedewaag

Fowle, ICI'daki görevini tamamladıktan sonra Moskova'daki Garage'ın başına geçti, bir süre sonra ise New York'a dönüp MoMA PS1'in yöneticisi oldu ve SAHA'nın danışma kurulu üyeleri arasında yerini aldı.

SAHA'nın yarattığı kültürün bir parçası da kurulan ilişkilerin zamansız ve koşulsuz olmasıydı. Tıpkı Fowle ile olduğu gibi, programa katılan sanatçı ve küratörlerle de kurulan bağ daima sağlam kaldı.

Fatoş Üstek de özellikle SAHA ile iletişiminin hep taze olduğunu vurguluyor, hatta kendisinin Türkiye ile bağını sağlam tutanlardan birinin SAHA olduğunu söylüyor. Uzun zamandır Birleşik Krallık'ta yaşayan Üstek, çalıştığı projelerde SAHA'nın veritabanından yararlanıyor. Bağlantılar bazen doğrudan oluyor, bazen de dolaylı. SAHA Studio'yu ziyaret ettiğinde oradaki sanatçılardan biri aracılığıyla tanıdığı performans topluluğu KeKeÇa'yı Liverpool Bienali'ne davet etmesi bunun en verimli örneklerinden biri...

Rotterdam merkezli güncel sanat kurumu Kunstinstituut Melly'nin (eski adı Witte de With) 2012-2017 yıllarında direktörlüğünü

Meriç Algün, *Line No.2 (Holy Bible)*, 2012, "Prompts & Triggers" sergisi kapsamında, Kunstinstituut Melly, Foto: Bob Goedewaag

üstlenen Defne Ayas, Türkiye'den sanatçı ve küratörlerin Avrupa'daki bilinirliğini artırmak amacıyla SAHA ile bir işbirliği programı başlattı. Programa Meriç Algün "Prompts and Triggers", Burak Arıkan "Everyone for Themselves", Sarkis "The Treasure Chests of Mnemosyne", Aslı Çavuşoğlu "The World Turned Inside Out", Özlem

Altın "No Story, No" sergileriyle katıldılar. Kurumun yıllık yayını ise Ahmet Öğüt, Özlem Altın, Binnaz Saktanber, Alev Scott, Erden Kosova ve Övül Durmuşoğlu'nun yazılarına yer verdi. Bir kurumda hem sergi hem sanatçı hem küratör hem yayın hem yazar desteklemek etkiyi büyütüyordu. Bu ilişkiler ağının çarpan etkisi, zincir reaksiyonu kazan-kazan'a yol açtı.

Özlem Altın, *No Story, No*, 2015 (Detay), "In Light Of 25 Years" sergisi kapsamında, Kunstinstituut Melly, Foto: Cassander Eeftinck-Schattenkerk

Özlem Altın, *No Story, No*, 2015, "In Light Of 25 Years" sergisi kapsamında, Kunstinstituut Melly, Foto: Cassander Eeftinck-Schattenkerk

ISCP, New York

Volkan Kızıltunç, ISCP, 2019.
SAHA'nın ISCP'yle 2013'ten beri sürdürdüğü işbirliği kapsamında programa daha önce Güneş Terkol, Burak Delier, Emre Hüner, Belit Sağ, Cem Dinlenmiş ve İnci Furni katılmıştı.

Özellikle yurtdışındaki kurumlarda karar verici pozisyonlarda olan küratörlerin varlığı, SAHA'nın misyonunun çok önemli bir parçasıydı.

Bu arada ABD merkezli ISCP, 2013'ten başlayarak SAHA desteğiyle Güneş Terkol, Emre Hüner, Burak Delier, Belit Sağ, Cem Dinlenmiş, İnci Furni ve Volkan Kızıltunç'a kapılarını açtı.

ISCP, üç aylık bir program. Aynı anda birçok sanatçı katılıyor ve herkesin kendi atölyesi var. 2020 sonbaharında pandemi yüzünden

kimse gidemeyince, ISCP bu programı New Yorklu sanatçılara uygun başka bir formata sokmak zorunda kaldı. 2021 Ekim-Aralık döneminde New York'ta

yaşayan Türkiye kökenli sanatçı Barış Göktürk'ü ağırlayan ISCP'nin 2022 bahar programına ise Sümer Sayın katıldı.

Barış Göktürk ISCP'de, 2021.

084
085
SAHA
DANIŞMANIN
ON YILI

Centre SAHA'nın
Pompidou'dan Türkiye'den
Ashkal Alwan'a: küratörlerle
Uluslararası işbirliği yaptığı
işbirlikleri başka projeler de

oldu. 2011'de Künstlerhaus Stuttgart'ın direktörlüğünü Adnan Yıldız üstlendi.

Ertesi yıl bu kurum SAHA ile sanatsal araştırma programı için üç yıllık ortak bir çalışma başlattı. 2012'de SAHA ile

Künstlerhaus Stuttgart arasında, üç yıl boyunca kurumda düzenlenen sergi ve projelere Türkiye'den sanatçı ve küratörlerin katılımını desteklemek üzere bir işbirliği yapıldı. Bu kapsamda Nevin Aladağ "Back to First Position", Şener Özmen "The Story of Şener Özmen", Nilbar Güreş "Self-Defloration", Bora Tanay "Stuttgart, How Are You Doing?", Ahmet Ögüt "Echt? Based on a True Story", Cevdet Erek "Pattern and Anti Pattern" sergilerini açtılar.

SAHA, bakışlarını Batı'ya olduğu kadar Doğu'ya da çevirdi. Lübnan merkezli Ashkal Alwan, SAHA'nın uzun dönemli ortaklarından biri oldu. Dünyanın dört bir yanından kıdemli sanatçıların hocalık yaptığı kurumun 10 aylık Home Workspace Programı'ndan Nihat Karataşlı, Cansu Çakar, Kıymet Daştan, Gökcan Demirkazık, Eda Gecikmez, Barış Doğrusöz ve Merve Ertufan yararlandılar.

Nevin Aladağ, *I Hate You So Much Right Now!*, 200, "Back to First Position" sergisi, 2012, Künstlerhaus Stuttgart

SAHA ve Ashkal Alwan Lübnan Plastik Sanatlar Derneği'nin işbirliğiyle düzenlenen Home Workspace Programı 2019-2020'den görünüm. Programın bu dönemine Türkiye'den Nihat Karataşlı katıldı.

SAHA, 2015'te Ashkal Alwan tarafından düzenlenen "Home Works 7"ye davet edilen İnci Eviner, Suna Kafadar, Aykan Safoğlu ve Ali Taptık'ın üretimlerine de destek verdi.

SAHA'nın önem verdiği konulardan biri de sergilere katılacak sanatçılara şerefiye ödenmesi. Bu konudaki ısrarcı tutumuyla kurumlarla yaptığı sözleşmeye bunu mutlaka ekliyor.

Aykan Safoğlu, Ashkal Alwan'daki sergiye *Kırık Beyaz Laleler* (Off-White *Tulips*) adlı eseriyle katıldığında Amsterdam'da yaşıyordu ve Beyrut'a gidemedi. SAHA Türkiye'den katılacak sanatçıların hepsine olduğu gibi ona da şerefiye ödenmesine önayak oldu.

Ne yazık ki Ashkal Alwan programı bugün sadece pandemi nedeniyle değil, Lübnan'da bitmek bilmeyen siyasi çalkantıların da sonucu olarak askıda. Bu kurumun kurucu direktörü Christine Tohme bir dönem SAHA'nın danışma kurulundaydı ve SAHA Studio'nun hayata geçirilmesi kararında etkili olanlardan biriydi.

SAHA'nın işbirliği anlayışı eğitimle sınırlı kalmadı. Müzelerle kurulan ilişkiler sonucunda sanatçıların eserlerinin koleksiyonlara eklenmesi, misyonlarından biri oldu.

2017'de Venedik Bienali'nin küratörlüğünü üstlenen Christine Macel ile SAHA'nın bağı, Macel'in başküratörü olduğu Centre Pompidou'da daha da güçlendi ve başka hiçbir müzede olmayan bir formül geliştirdiler. Uluslararası komitenin içinde bir alt komite oluşturuldu; SAHA üyelerinin de yer aldığı o komitenin üyeleri müzeye Türkiye'den alınacak eserler için bağış yapmaya başladılar.

Bu işbirliği sonucunda Centre Pompidou koleksiyonuna katılan dört eser ise Halil Altındere'nin *Anavatan* ve Emre Hüner'in *Panoptikon* adlı videoları ile Hera Büyüктаşçıyan ve Güneş Terkol'un çalışmaları oldu. Macel, bu programla birlikte yakın gelecekte farklı kuşaktan sanatçıların Centre Pompidou'da temsil edileceğini söylüyor.

Aykan Safoğlu, *Kırık Beyaz Laleler* (Off-White *Tulips*), 2005, "Home Works 7" kapsamında, Ashkal Alwan Lübnan Plastik Sanatlar Derneği

Canan Tolon'un *Geçmişsiz Gelecek* (*Futur Imparfait*) adlı eseri ise, 2013'te

SAHA'nın müze ve sanatçının galerisi arasında kurduğu köprüünün katkılarıyla British Museum'un koleksiyonuna dahil edildi. 2014'te yine British Museum'da gerçekleşen "Poetry and Exile" (Şiir ve Sürgün) sergisinde yer aldı. Louvre Müzesi'nde koleksiyon eserlerinin yüzde 92'si, Guggenheim'da yüzde 97'si, Tate'de ise yüzde 80'i depolarda beklerken *Geçmişsiz Gelecek*'in bir yıl içinde sergide yer alması önemli bir adımdı.

2021'in son haftalarında Christine Macel, sanatçıları daha yakından tanımak ve gelecek sergileri için düşünmek üzere bir araştırma ziyareti yaptı. Ayrıca müze koleksiyonuna katmak ve sergilemek için bazı bağlantılar kurdu. Brexit sonrası Fransa'nın Avrupa'da sanatsal liderlik bayrağını ele alması kuvvetle muhtemel. SAHA yönetimine göre, Fransa'nın kültürel anlamda da başkenti Paris'teki Centre Pompidou ile olan ilişkilerin sanatçılara yansımaları olumlu olacak.

Türkiye'den sanatçıların dünyanın dört bir yanından ziyaretçiler ağırlayan müzelerin koleksiyonlarında yer almaları sadece eserleri kabul edilenler için değil, bütün sanatçılar için önem taşıyor. Müze koleksiyonuna girmek de yeterli değil, hiçbir zaman gün yüzü görmeyen eserler var. SAHA, bu eserlerin en kısa zamanda bir sergide yer almasında ısrarcı oluyor. Bu, yapılan sözleşmeyle de karara bağlanıyor ve alınacak eserler, müzenin önümüzdeki birkaç yıl çalışacağı konular göz önünde bulundurularak seçiliyor.

Fransa'da Centre Pompidou ile

yapılan bu işbirliğinin benzeri, Birleşik Krallık'ta Tate ile sürdürülüyor.

Müzenin St. Ives'daki galerisinin direktörü Anne Barlow'un İstanbul'da SAHA aracılığıyla gerçekleştirdiği araştırma ve atölye ziyaretleri sonucunda Türkiye'den iki sanatçı, Burçak Bingöl ve Hera Büyüктаşçıyan'ın, 2022 ve 2023'te Tate St. Ives'daki misafir sanatçı programına katılarak yeni üretimleriyle müzede birer kişisel sergi açmaları planlandı.

Tate St. Ives, Birleşik Krallık

Burçak Bingöl, müzenin seramik alanındaki ortaklarıyla üretim odaklı çalışmak için 2022 Mart ayını St. Ives’da geçirdi. Daha önce araştırma gezisi için gitti, üçüncü gidişi ise sonbaharda kişisel sergisinin kurulumu ve açılışı için olacak. Hera Büyüктаşçıyan’ın, 2022’deki misafir sanatçı programı sürecinde gerçekleştirdiği çalışmaları da 2023’te Tate St. Ives’da sergilenecek.

Burçak Bingöl, Tate St. Ives Misafir Sanatçı Programı’nda, 2022. Tate St. Ives’un direktörü Anne Barlow’un 2020’de İstanbul’da SAHA aracılığıyla gerçekleştirdiği araştırma ve atölye ziyaretleri sonucunda, Tate St. Ives’ın 2022 ve 2023’teki misafir sanatçı programlarına Türkiye’den Burçak Bingöl ve Hera Büyüктаşçıyan davet edildi.

Ortak kurumlar, Türkiye’den Birleşik Krallık’a doğru kurulan bir başka **ortak değerler** köprü de Delfina Vakfı ile olan. Delfina Vakfı’nın direktörü Aaron Cezar, **SAHA ile ortak bir dünya görüşünü paylaşıyoruz, yaratıcı ve kültürel pratikleri besleyen, teşvik eden bir dünya görüşü bu** diye bahsediyor işbirliklerinden.

Vakfın uzun süredir Türkiye’den sanatçılarla ilişkisi var. Selefî olan Delfina Studios, 1988-2006 yıllarında, kariyerlerinin erken dönemlerindeki Erdağ Aksel, Haluk Akakçe ve Esra Ersen’i konuk etmişti. Delfina Vakfı 2007’de kurulduğunda, Türkiye’yi de içine alan geniş bir kapsamda Ortadoğu coğrafyasına odaklanmak istedi. Misafir sanatçı programlarının bazılarını, daha sonra kapanan Platform Garanti Güncel Sanat Merkezi

gibi kurumlarla birlikte gerçekleştirmelerine rağmen Türkiye’de kalıcı bir ortakları yoktu. SAHA ile kurdukları işbirliği, Türkiye’den sanatçılara Londra’daki bir program aracılığıyla işlerini geliştirme fırsatı verirken Delfina’nın uluslararası ağını da genişletti.

Bu program diğerlerine kıyasla daha kısa. Yaklaşık sekiz hafta sürüyor. Ancak Delfina’nın bağlantıları sayesinde sanatçı, çalışma konusuna ve amacına çok hızla cevap bulabiliyor. Delfina bazen de tematik

SAHA’nın Delfina Vakfı’yla sürdürdüğü işbirliği kapsamında, 2019’da düzenlenen “Sanat, Bilim ve Teknoloji” temalı programa Türkiye’den Burak Arıkan (solda) davet edildi.

programlar yapıp dünyanın dört bir tarafından aynı konu üzerine çalışan insanları bir araya getiriyor.

Bu işbirliği farklı soruları, düşünceleri de getirdi beraberinde... Üçüncü bir ortak katarak program kapsamında üretim ve sergileme yapılamaz mıydı? Bu fikirle yola çıkıp Delfina’nın o dönemdeki odak noktası olan performans üzerine kafa yoruldu, küratörler Türkiye’de ağırlanıp performansla ilgili çalışan sanatçı ve oluşumlarla bir araya getirildi. SAHA, bu kapsamda davet edilen Sena Başöz’ün Delfina’daki misafir sanatçı programının yanı sıra bu çalışma sonucunda ortaya çıkan yeni performansının üretim ve gösterimine de aracı oldu.

Aslında bu, SAHA’nın çok boyutlu destek ilkesine hizmet eden bir yaklaşımdı. Sanatçıların bir programa katılmak için gittikleri şehirde sanatsal pratikleriyle ilgilenecek küratör ya da kurumları araştırma, onlar için bu bağlantıları kurma alışkanlığını geliştiren SAHA için bu katmanlı işbirliği değerliydi.

2022 Mayıs’ında gerçekleşen Block Universe Performans Festivali’nde performansının prömiyerini yapan Başöz, öncesinde performansın bir versiyonunu Yunanistan’da sergiledi. Böylece ağ daha da genişledi; sanatçılar, kurumlar, coğrafyalar birbirlerine bağlandı.

Pandemi bütün dünyayı olduğu gibi SAHA’nın uluslararası işbirliklerini de derinden etkiledi. Dondurulan ya da ertelenen programlar şaşırtıcı değildi; öte yandan bunu fırsat bilip kendine yeni yollar açanlar da vardı. Bunlardan biri de, “yeni normal” kabul edilen çevrimiçi çalışmayı merkeze alan eğitim programı The Alternative Art School (TAAS, Alternatif Sanat Okulu) oldu. Okulun “Dünyanın dört bir yanından sanatçılar, dünyanın dört bir yanından sanatçılara öğretiyor” mottosu geleceğin anahtarını taşır gibi görünüyor. Kendini kanıtlamış sanatçıların, alanlarındaki genç sanatçılara dersler verdiği program, çağa tam anlamıyla ayak uyduruyor. Bu programın konukları ise sanatçı Ege Okal, Ozan Atalan, Didem Erbaş, Eda Sütunç ile küratör Esra Özkan oldu.

Sena Başöz, Delfina Vakfı Misafir Sanatçı Programı kapsamında Londra’da, 2020

SAHA'nın 2022'de işbirliğinin genişlediği, çeşitlendiği ve gezegenin geleceğiyle kesiştiği projeleri var.

Londra'da eser üretimini destekleyen Artangel'in girişimiyle, şu anda genişlemeye

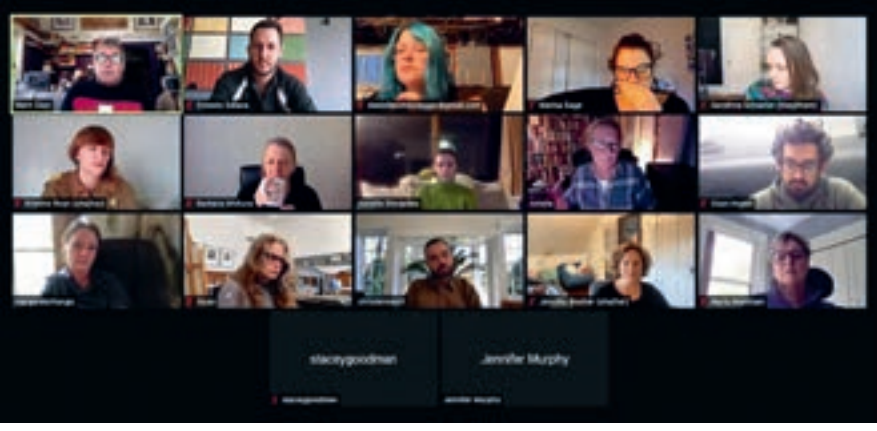
açık yaklaşık 25 uluslararası ortaklığın bir araya geldiği bir çalışma bu. Güney Afrika'daki bir sanatçı inisiyatifinden Amerika'daki büyük bir müzeye, Türkiye'de SAHA'dan Hindistan'daki bir sanat enstitüsüne kadar farklı ölçeklerde, coğrafyalarda ve modelde sanat grupları bunlar. Buluştukları nokta ise Dünya Hava Durumu Ağı (World Weather Network). Her coğrafyadan bir kültür kurumu, kendi yürüteceği projelerle o bölgenin hava durumunu rapor edecek. Bir anlamda iklim krizinin kaydını sosyolojik ve bilimsel olarak tutacak. 2022'nin ikinci yarısında başlayan proje bir yıl sürecek. SAHA Türkiye'nin farklı bölgelerinden sanatçıları ve sanatçı inisiyatiflerini de bu projeye davet edip misafir sanatçı programı, dijital platformda yayınlanacak sanatçı metinleri, kamusal programlar ve radyo programları ile çok katmanlı ve bileşenli bir katılım planlıyor.

Toplumsal ve siyasal duyarlılık, güncel sanatın zaten olmazsa olmazı. Sanatçıları, yazarları, araştırmacıları, küratörleri buluşturan bu proje, SAHA'nın içerideki çalışmalarına da yansıtacak.

2022'de SAHA Yazı Dizisi'nin temasının iklim krizi olması ve kolektif bir ekiple gerçekleşmesi de tesadüf değil.

SAHA'nın bir başka programı da Ahtapot (Octopus Programme) oldu. Viyana Uygulamalı Sanatlar Akademisi'nde misafir hoca olan Başak Şenova bir gün Çelenk Bafra'yı aradı ve dedi ki: "Verdiğim yüksek lisans dersini deneysel bir araştırma, üretim ve öğrenme programı olarak kurguluyorum. Ana ortağım İsveç'teki bir başka sanat akademisi ve sadece sanat akademileriyle değil, dünyanın dört bir yanında eğitim programları yapan farklı kurumlarla işbirliği yapmak istiyoruz." Böylece SAHA Studio ve Çelenk Bafra, Octopus'un bir parçası oldular.

Programda Çelenk Bafra ile dokuz küratör ve onlarca sanatçı yer alıyor. SAHA Studio'ya katılan iki sanatçı Bengü Karaduman ve Eser Epözdemir bu

Alternatif Sanat Okulu- TAAS'ın çevrimiçi programından görünüm, 2021

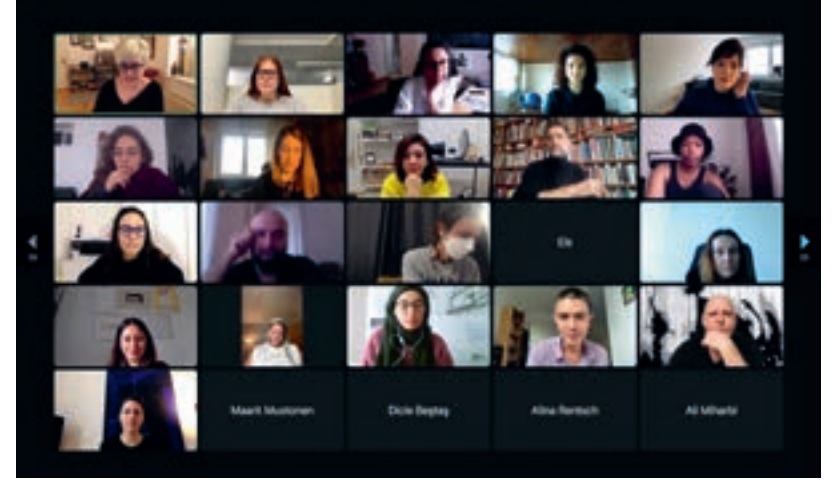
programa katıldı. Çalışmanın sonunda bir kitap ve çeşitli sergiler hazırlandı; bununla kalınmayıp süreç içinde Güney Afrika'dan Kuzey Avrupa'ya farklı coğrafyalarda etkinlikler düzenlendi. 2022 yazında sona eren programda sadece Viyana Uygulamalı Sanatlar Akademisi'yle değil, diğer sanat kurumları ve onların küratörleriyle de sürekli diyalog hâlinde çalışıldı. Bağlantı kurma, birbirini tanıma, başka işbirliklerine imkân sağlama açısından verimli bir proje.

Bu iki proje de 2022'de tamamlandıktan sonra sıra kısa ve uzun vadeli hedeflere, hayallere gelecek. SAHA bugüne kadar sanatçıları dinleyerek, alanın boşluklarını birebir gözlemleyerek yol aldı. Bugününü böyle şekillendirdi.

Pandemi herkesi içe kapanmaya zorlarken SAHA Artangel, New Museum ve Centre Pompidou gibi kurumlarla geleceğe yönelik dayanışma modelleri için kafa yordu. Çünkü dayanışma ve sanat üzerinden iletişimi kuvvetlendirmenin önemi, gelecekte daha da artacaktı.

Sanat ortamının çeşitlenen ihtiyaç ve talepleri doğrultusunda, SAHA'nın rolü giderek uluslararası sanat kurumlarına Türkiye'den davet edilen sanatçıların projelerine fon sağlayıp çalışma süreçlerini kolaylaştırmaktan daha kapsamlı bir hâl aldı. SAHA, sanatçılar ve sanat kurumlarıyla ortaklaşa düşünüp, gerekirse birlikte proje ve program üretmeye başladı. Örneğin, eser ve sanat kitabı üretimini desteklemenin ötesinde bilgi, deneyim ve bağlantı üretimini de teşvik etmeye yöneldi. Bunun en doğru yöntemi de misafir sanatçı, küratör ve araştırma programları.

SAHA diyalogla geliştirerek sürdürdüğü ortaklıklarla sanatçı, araştırmacı ve küratörlerin önde gelen uluslararası programlara katılmasını sağlıyor. Bu ortaklıkların ve programların çıktısı bir müze sergisi kadar görünür olmasa da katılımcı için uzun vadeli bir etki ve bir o kadar da uzun süreli bir destek yaratıyor. Giderek çoklu ve çokyönlü ortaklıklar başlatmaya ve aynı meseleler etrafında güçlerini birleştiren ağlara katılmaya da öncelik veriyor.

Octopus Programme, 2021. Programda SAHA Studio'nun 3. dönem sanatçılarından Bengü Karaduman ve 4. dönem sanatçılarından Eser Epözdemir katılımcı, SAHA Studio'nun direktörü Çelenk Bafra ise küratör ve eğitmen olarak yer aldı.

Sanatın ekosistemi ve sürdürülebilirlik

Bugünün kaynaklarını gelecek kuşaklara aktarma düşüncesi, her alanda olduğu gibi sanatta da geçerli. Yolun başındaki genç sanatçıların yarına uzanan yolculukları, bugün ayakta durabilmelerinden geçiyor.

Bir daha hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağı zaman dilimindeyiz. 21. yüzyılı tarif edecek sözcükler sıralanacak olsa, herhalde sürdürülebilirlik ilk sıralarda yer alır. Aslında dünya bu sözcükle Birleşmiş Milletler (BM) Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu’nun 1987’de yayımladığı ve Brundtland Raporu olarak bilinen *Ortak Geleceğimiz* başlıklı raporla tanıştı.

1984’te tespit edilen ozon deliğinin yarattığı sarsıcı etki, ekonomik gelişim ve küreselleşmenin çevre üzerindeki olumsuz sonuçlarını insanlığın yüzüne vurmuştu. Rapora göre sürdürülebilirlik, insanlığın, kendi ihtiyaçlarını gelecek kuşaklarinkini tehlikeye atmadan karşılayabileceği bir kalkınma modeliydi.

Bugünün kaynaklarını gelecek kuşaklara aktarma düşüncesi, her alanda olduğu gibi sanatta da geçerli. Yolun başındaki genç sanatçıların yarına uzanan yolculukları, bugün ayakta durabilmelerinden geçiyor. İnisiyatifler, hazırladıkları programlarla özellikle kariyerinin başındaki sanatçılara ve küratörlere, uluslararası ağlara katılım imkânı sağlayarak bağımsız sanat üretiminin gelişmesinde önemli bir rol oynuyor.

Bağımsız sanatçı inisiyatifleri, alternatif sanat hareketlerinin ve sanatçı gruplarının oluştuğu 1990’larda kurulmaya başlandı. Bazen tek bir sanatçının girişimiydi bu, bazen de kolektif bir yapı. Kariyerlerinin henüz başındaki sanatçılar, kurumların alışageldik yapıları içinde olmak istemeyenler, sistemin dışında seçenekler arayanlar kendilerine hiyerarşiden uzak, ana akımdan ve piyasa koşullarından bağımsız bir alan açmak istediler. Ancak karşılaştıkları, dikensiz gül bahçesi değildi. Batı’daki örneklerle kıyasla kendilerini bulmaları ve etki alanlarını belirlemeleri kolay olmadı. Dahası, inisiyatiflerin çoğu, programlarının devamlılığını sağlayacak kaynak bulmakta zorlandılar.

Genç sanatçıları bir eğitmen olarak da takip eden ve yakın ilişki içinde olan İnci Eviner, **İnisiyatifler konusu Türkiye’de biraz sorunlu**, diyor, **Avrupa ya da Amerika’daki örneklerle baktığımızda sanatçıların gerçekten kendi alanları var, bir etkileşim yaratabiliyorlar, gerçek bir etkide bulunmak üzere bir araya geliyorlar. Belki buradaki inisiyatiflerin daha donanımlı ve daha tecrübeli olmaları, teorik altyapılarının olması gerekir.**

BM tarafından yayımlanan *Our Common Future* (*Ortak Geleceğimiz*) raporu, 1987, Oxford Üniversitesi Yayınları

Ekosistem için yaşamsal bir destek SAHA’nın sanatçılarla yaptığı görüşmelerde, inisiyatiflere ayrı bir özen göstermenin ve destek olmanın bir ihtiyaç olduğu ortaya çıkmaya başlamıştı. Sergileme ya da başarı mecburiyeti olmadan, hata yapma hakkına sahip olarak sanat yapmanın ihtiyacıydı bu. Hayatın gerçekleri eser satmaya, galeride sergi açmaya yönlendirirken, kendilerini ve birikimlerini zenginleştirecek, altyapılarını sağlamlaştıracak bir formül arıyorlardı.

SAHA da kaynakları arttıkça bu farklı ihtiyaçlara daha fazla dikkat eder olmuştu. **Ekosistemin birçok kanalı var; zamanla öğreniyoruz** diyor Berna Tuğlular:

Başlangıçta sadece Batı’ya dönük destekler verdik. O ihtiyaç ortadaydı ve fark yaratabileceğimiz alan oydu. Ama çalıştıkça, kulağımızı açık tuttukça, kendimizi merkeze koymak yerine sanatçıyı merkeze koyup onların ne yapmak istediğini dinledikçe başka alanlar açıldı önümüzde. Gördük ki ekosistemin desteğe ihtiyacı var. Burada üretemeyen bir sanatçının uluslararası diyaloga katılmasına nasıl yol açacaksın? Ancak burada düşünebilmesini, üretmesini sağlayarak... Ekosistemin eksik bacaklarını gördükçe, onlara daha fazla odaklanmaya başladık.

Ekosistemin farklı kanallardan beslendiğini görmüşlerdi, inisiyatiflere verilecek katkının çok yaşamsal olabileceği açıktı.

Bu düşüncelerden hareketle SAHA, Türkiye’de farklı kentlerde ve dijital mecrada faaliyet gösteren bağımsız ve kâr amacı gütmeyen sanat inisiyatiflerinin, ihtiyaçları doğrultusunda birbirleriyle iletişimde olmaları, yeni bağlantı ve işbirlikleri araştırmaları için SAHA Sürdürülebilirlik Fonu’nu başlattı.

SAHA o güne dek etik kaygılarla seçici pozisyonda olmaktan hep uzak durmuştu. Sürdürülebilirlik Fonu ise başvurularla yürüyecekti. Bu nedenle bu fon için özel kriterler oluşturuldu. Fon, bugüne dek bu uğurda dirsek çürütmüş, inançlı, adanmış ancak imkânı kısıtlı olanlara verilecekti.

Başvuru şartları arasında sergi veya programlar için sürekli bir mekânının olması, yıl boyunca düzenli olarak halka açık ve ücretsiz güncel sanat etkinlikleri, programlar ve projeler sunması vardı. Fonun 2014-2015 döneminde aktarıldığı ilk inisiyatiflerden biri Torun’du.

Torun, Ankara

Merkez dışına pozitif ayrımcılık: Torun’u ziyaret etmek için üyelerle Ankara’ya yaptıkları gününbirlik seyahat kalıcı izler bıraktı. **İnisiyatiflerle diyaloglar** Daha önce kolektifler hakkında pek bilgileri yoktu, hatta kolektif oluşturma nedenleri ve işleyişleri hakkında düşünmedikleri gibi bu örneklerle bir karşılaşma deneyimi de yaşamamışlardı. Torun inisiyatifinin zorlu koşullarda, tamamen kendi birikimleriyle ortaya çıkardıkları işleri görmek, sanatçılar arasında

dayanışmaya şahit olmak üyeler için çok önemliydi.

Bu ziyaret sırasında İstanbul dışında yaşayan, çalışan, üreten sanatçıların sanatın İstanbul merkezliliğini bir anlamda kırmaya ve haklı olarak diğer şehirlerin de sesini duyurmaya yönelik bir çalışma/üretim beklentisi içinde olduklarını anladılar. Bu farkındalık, SAHA'nın kolektiflerle işbirliğini ve desteğini artırmasına, ilk dönemlerinde karşılaştığı “verdiği desteğin İstanbul odaklı olması” türündeki eleştirileri de dikkate alıp İstanbul dışındaki sanatçıların ve kolektiflerin bu beklentilerine olumlu yanıt vermesini beraberinde getirdi.

İnisiyatiflere verilecek destek bir fırsattı; İstanbul dışına pozitif ayrımcılık yapmaya karar verdiler.

Meşhur söze karşı çıkmak mümkün mü? “Coğrafya kaderdir.” Öte yandan tarih de kadere karşı çıkanları yazar.

Bir mekân iyidir...” sözüyle, Diyarbakır'da yaşayan ve üreten sanatçılar Erkan Özgen ve Cengiz Tekin tarafından kurulan Loading de coğrafyayı kader bilmeyenlerin eseriymi.

Sürdürülebilirlik Fonu alan Loading'in kurucularından Erkan Özgen, **Bu coğrafyanın böyle bir şeye ihtiyacı vardı** diye anlatıyor: Özellikle de bütün mekânların, sanatın, her şeyin rafa kaldırıldığı süreçte. Böyle bir zaman diliminde sanatla haşır

Loading, Diyarbakır

neşir olan bütün kesimin gelip Loading'de nefes alması çok anlamlıydı. Loading'i kurduğumuzda kirayı cebimizden ödeyeceğiz demiştik. Zaten bugüne kadar sanattan gelecek parayla yaşamadık; öğretmenlik yaptık ki hep kendi istediğimiz sanatı birilerine bağlı olmadan yapabilelim. Birçok dostumuz, arkadaşımız var. En kötü senaryoda bile yol alırız. Sürdürülebilirlik Fonu ortaya çıkınca biz de SAHA'yla iletişime geçtik. Füsun Hanım dedi ki, ‘Erkan, bizim Türkiye’nin her yerine yaymak istediğimiz çalışmayı bugün siz Diyarbakır’da yapıyorsunuz.’ SAHA'nın maddi desteğinin ötesinde manevi desteği çok güçlüydü bizim için. Bizi daha inançlı hâle getirdi. Hâlâ da bizi destekliyorlar, zaten tek aldığımız destek de bu. Buna karşılık bizi biçimlendirmeye, yönlendirmeye hiç çalışmadı SAHA. Bu da çok kıymetli.

2018-19 döneminde,

inisiyatiflerin yanı sıra Berlin'de bulunan Schwules Museum'da açılan “Koloni” başlıklı grup sergisine de sürdürülebilirlik fonu verildi. Derya Bayraktaroğlu ve Aylime Aslı Demir küratörlüğünde düzenlenen “Koloni”, insan kavramını sorgulamaya açıyordu. KaosGL'nin girişimiyle oluşmuş, KaosGL aktivistlerinin ve çalışanlarının düşündüğü bir sergiydi. Serginin Berlin'den önce İstanbul'da gerçekleşen versiyonunun küratörleri arasında Kevser Güler de vardı.

Berlin'e davet edilenlerden biri de Aykan Safoğlu'ydu. Sergi için türler üzerine düşünmüş, insanın diğer canlılarla ilişkisini kurcalamıştı. Sonunda ortaya ismiyle tanıdığımız yedi hayvan için ölüm ve anma ilanları tasarısı çıktı. Bunlardan biri de uzun süre medyayı meşgul eden Balina Aydın'dı. Gazetelere ilanları verdiklerinde ise karşılına Türkiye'deki gazeteciliğin ve toplumsal anksiyetelerin geldiği acıklı hâl çıktı.

Kerem Ozan Bayraktar, *Mimikri (Mimicry)*, 2018, “Koloni” sergisi, Schwules Museum, 2018

Sergiyi gezen SAHA üyeleri hem sanatçıların hem de küratörlerin yenilikçi bakışından etkilendiler. Serginin ömrü burada bitmedi; İstanbul’dan Berlin’e, Schwules Museum’a doğru yola çıktı. Ne var ki bütçe sanatçıların bu yolculuğa eşlik etmesine imkân tanımıyordu. Başvurulacak adres belliydi. SAHA, sanatçıların yanındaydı.

SAHA’nın sürdürülebilirlik fonları kapsamında destek sağladığı inisiyatiflerle olan bağı sonradan da devam etti. Kuruluşundan itibaren destek verdiği Loading, faaliyetlerini uluslararası işbirlikleriyle zenginleştirmenin yanı sıra iç yapısını güçlendirmek amacıyla 2017’de dernekleşti. 2016’da fon kapsamında destek sağlanan Suat Ögüt ve Suzan Kalle’nin Amsterdam’da gerçekleştirdiği Corridor Project Space ise SAHA’nın yanı sıra Hollanda’daki yerel fonlardan da destek alarak faaliyetlerine devam etti.

“Yeni normal”: 2020’de gezegeni ele geçiren pandemi, bütün dünyaya
Pandemiyle şu sözcükleri hatırlattı: Dayanışma, paylaşma, emek, bir
büyüyen aradalık...
dayanışma ağı Bunlar, SAHA’nın 10 yıl süresince kendine düstur
edindiği ilkelerdi. Bu ilkeler ve SAHA’nın esnek yapısı, oluşan acil ihtiyaçlara

İyi Saatte Olsunlar,
*Raskol’un Baltası (Raskol’s
Axe)*, 2013, “Koloni”
sergisi, Schwules
Museum, 2018.

hızla karşılık vermelerini mümkün kıldı. Sürdürülebilirlik Fonu’na ek bir fon yaratıldı ve bu kapsamda pandemi yüzünden kaynaklarını kaybeden, iptal edilen veya yarım kalan sergi, program ve projelerini tamamlamak için ek bütçeye ihtiyacı olan sanatçılara destek verildi. 21 farklı sanat projesi bu fondan yararlandı. SAHA’nın SAHA+ adlı üyelik programının genç destekçileri ise bir grup kültür sanat emekçisi tarafından başlatılan Omuz hareketine destek oldular. Bu kapsamda SAHA, Covid-19 pandemisinde daha da görünür hâle gelen ekonomik eşitsizlik ve güvencesizlik ortamında dayanışma ağını güçlendirmek amacıyla çalışan Omuz’un ikinci döneminde 20 sanat emekçisine katkı sağladı. Karşılıksız kaynak paylaşımına ve dayanışmaya inanan bu oluşum, SAHA ile ortak değerleri paylaşıyordu. Maddi destek almak isteyenleri destek sağlamak isteyenlerle bir araya getiren fonun sonucunda pek çok yayın ve sergi ortaya çıktı. Bu da kaynak yaratmanın ne kadar elzem olduğunu gösterdi.

Taleplerin ötesine geçmek: SAHA’nın özgün projeleri

Ekosistemin gereksinimleri nelerdir, eksik olan nedir, bunları doğru ve etik olarak yapmanın biçimleri nelerdir? SAHA’nın yol haritası hep bu yaklaşımla şekillendi. Nasıl ki sanatı ve sanatçıyı gölgelemeden sessizce dayanışmak ilk günlerde SAHA’nın temel prensiplerinden biri hâline geldiyse, yol alırkenki değişimler, gelişimler de aynı yöntemle yerleşti.

Galata Kulesi’nin tam karşısında, meydana bakan bir bina...Alt kat, SAHA’nın ofisi. Üst katta ise bir yatak odası, bir salon, küçük bir mutfak ve banyodan oluşan 50 metrekarelik iki daire var. Burası, SAHA Küratör Rezidansı. Bugüne kadar dünyanın dört bir yanından küratörleri ağırlayan bir konukevi.

Bazen büyük projeler küçük rastlantılardan doğar. 2011’de SAHA henüz kurulma aşamasındayken bu minik daire İstanbul Bienali’nin küratörleri Adriano Pedrosa ve Jens Hoffmann’a açmıştı kapılarını.

Fusun Eczacıbaşı ile uzun sohbetleri arasında bir gün Pedrosa şöyle deyiverdi: “Neden burayı küratörler için rezidans yapmıyorsunuz? İnsanların araştırmak için geldiklerinde kalacakları bir yere ihtiyaç var.” Dünyadaki farklı örnekleri anlattı bir çırpıda. Ve 24 saat yaşayan Galata Meydanı’nın içindeki bu küçük alan, İstanbul’dan dünyaya açılan ve dünyanın sanat ortamını şehre taşımaya hazırlanan bir eve dönüştü.

Sadece bienal zamanlarında değil, on iki ay boyunca İstanbul’a gelen küratör, sanatçı ve araştırmacıları ağırlayan, Türkiye’deki her sanat kurumuna aynı yakınlıkta durup gerektiğinde onları araştırma için ziyarete gelen küratörlere de kapısını açan bu yapı Küratoryal Program adını alırken, SAHA’nın iş yapma biçimi için de bir örnek oluşturdu. Sanat insanlarının ihtiyaçlarından doğan, onlara “Ne istiyorsunuz?” sorusunu soran, konuşarak, danışarak gelişen girişimler art arda geldi.

Ekosistemin gereksinimleri nelerdir, eksik olan nedir, bunları doğru ve etik olarak yapmanın biçimleri nelerdir? SAHA’nın yol haritası hep bu yaklaşımla şekillendi. Nasıl ki sanatı ve sanatçıyı gölgelemeden sessizce dayanışmak ilk günlerde SAHA’nın temel prensiplerinden biri hâline geldiyse, yol alırkenki değişimler, gelişimler de aynı yöntemle yerleşti.

Milliyet, 26 Ağustos 2019

İstanbul’un orta yerinde bir pergel: SAHA Residency SAHA Residency, sadece konaklanan bir mekân değil. Eğer bir küratör hazırlamakta olduğu serginin konseptini ya da araştırma konusunu paylaşırsa, kendisine görüşeceği kişiler, alacağı randevular konusunda da destek veriliyor. Küratöre önce sanatçılarla ilgili kitaplar tedarik ediliyor, onları ve üretimlerini

anlatan web siteleri iletiliyor. Küratör eğer o sanatçıyla ilgili daha derin bir araştırma yapmak isterse de gerekli randevular ayarlanıyor.

SAHA Residency’nin ilk konuklarından biri, Tate Modern’in k rat rlerinden Jessica Morgan’dı. Özellikle Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Güney Asya’da yükselen sanatçıların Tate koleksiyonuna katılmasını sağlayan Morgan, İstanbul’da ailesiyle

birlikte kaldı ve burada verimli bir araştırma yaptı. SAHA da ona çalışmalarında eşlik etti. Morgan, Ali Kazma ile tanıştıktan sonra sanatçının *Engellemeler (Obstructions)* serisinden *Kot Fabrikası (Jean Factory, 2008)*, *Tahnit i (Taxidermist, 2009)* ve *Otomobil Fabrikası (Automobile Factory, 2012)* videolarını Tate koleksiyonuna dahil etti.

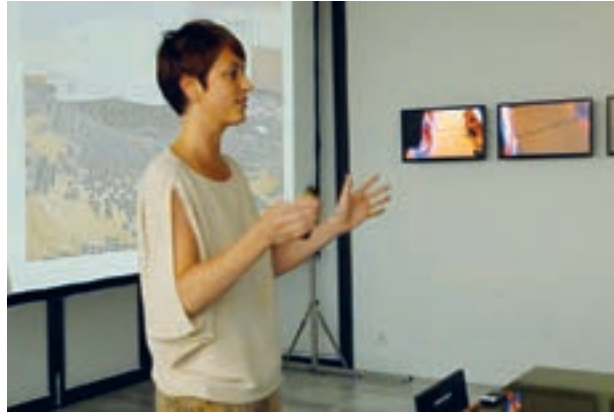
SAHA Residency, küratörler için İstanbul’un orta yerine konmuş bir pergel gibiydi. Bir bacağı İstanbul’da, diğeri bölgeyi dolaşan bir pergel... Programın süresi bir hafta olsa da daha fazla kalmak isteyenlere kapı hep açıktı. Aylarca kalanlar, burada valizini bırakıp Ortadoğu’ya gidip gelenler oldu.

Türkiye’yi ve sanatçıları tanımak için çok emek verip  alışan Carolyn Christov-Bakargiev ve Elmgreen & Dragset ikilisinden SAHA danışma kurulu  yesi ve destekçisi Bruce Ferguson’a dek birçok küratör, sanatçı ve akademisyene evsahipliği yaptı SAHA Residency.

Galata’da ağırlananlardan biri de 16. İstanbul Bienali’nin küratörü Nicolas Bourriaud oldu. Saygın bir sanat düşünürü olan Bourriaud’nun dile getirdiği antroposen teması, o tarihten bu yana hayatımızdan çıkmadı. Bienal için belirlediği “Yedinci Kıta” başlığı, güçlü vurgusuyla sanat dünyasının ilgisini çekmişti. SAHA’nın konukevinde uzun zaman geçirdi Bourriaud; en büyük mücadele ise ağzından düşürmediği sigaralarıyla oldu!

Gelen küratörler, ailenin bir parçası oldular; burayı istedikleri zaman konaklayacakları bir ev olarak gördüler. Ayrıca otelinden memnun olmayan, kalışını uzattığında otel bulamayan sanat yazarından koleksiyonerine sanat dünyasından çok farklı isimler konakladı bu mekânda.

Pandemi sırasında cesaretini toplayıp gelenler ve araştırma gezilerini sürdürenler de oldu, mahsur kalanlar ya da zorunlu karantina konaklaması

SAHA Residency’nin ilk konuklarından biri, Tate Modern’in k rat rlerinden Jessica Morgan oldu. Mayıs 2012, SAHA Derneği Genel Merkezi, Galata

Nicolas Bourriaud ve 16. İstanbul Bienali sanatçıları SAHA’nın Galata’daki genel merkezinde, 18 Nisan 2019

yapanlar da. SAHA’ya düşen, bu zorlu dönemde onların ziyaretlerini mümkün olduğunca kolaylaştırmak ve bu sürecin verimli geçmesini sağlamaktı.

Herkese eşit Küratoryal Program’da SAHA’nın en  nemsemiği ilke, herkese **mesafede** eşit mesafede durmaktı. Türkiye’deki farklı kurumlar bu **olmak** programdan yararlandılar, birlikte çalıştıkları küratörler burada konuk edildi; işbirliği büyüdükçe Türkiye’deki güncel sanatın küratörlere anlatılma olanakları arttı. Sıra, sanatçıların misafir edileceği bir programdaydı. Zamanı gelmişti.

Bir zamanlar Platform Garanti Güncel Sanat Merkezi’nin başarıyla götürdüğü bir işti stüdyo. Bıraktığı iz çok belirgindi, hatta SAHA’nın desteklediği sanatçıların birçoğunda izleri görülüyordu Platform deneyiminin. Böyle bir yapının eksikliği, her geçen gün daha fazla hissediliyordu. Sanatçıların altı ay süresince kendilerini rahat hissedebildikleri, başka sanatçılarla etkileşim hâlinde çalışabildikleri, beslendikleri bir ortamdı hayal edilen. SAHA kalıcı bir dönüşüm yaratma hedefiyle çıktı yola. SAHA Studio fikri böylece doğdu.

SAHA’nın büyüdüğü bir dönemdi, daha büyük işler yapabileceğine inandiğı bir dönem. Rüyalar da aynı oranda büyüktü. İçinde hem sergileme alanları hem ofisler, hatta performans için de alanı olan bir bina arayışına girdiler.

İki seçenek çıktı önlerine, biri Bomonti’deki yeni ofis binalarından biri, diğeri ise Kuledibi’ndeki Hamursuz Fırını. Fırın, taşıdığı tarihî değerle bir adım  ne geçti. Ne var ki bina, hesapladıklarının ötesinde masraf gerektiriyordu. Bu da sanat üretimi için ayrılan bir bütçeyi binanın restorasyonuna aktarmak demektir. Sadece bir stüdyo değil kalıcı bir kültür merkezi kurma hayali, önlerindeki engelleri g ğ sleyebileceklerinin cesaretini verdi onlara.

Bir günde SAHA Studio’nun çıkış noktalarından biri, misafir **darmadağın** sanatçı programı alanında duyulan eksiklik, diğeri ise **olan** yurtdışındaki programlarla işbirlikleri yapıldığı hâlde bunun **matematik** İstanbul’daki sanatsal altyapıyı destekleyecek bir muadilinin bulunmamasıydı. Uluslararası danışma kurulu ve çeşitli sanatçılarla görüşmeler yapılmış, bu alanda nasıl bir model kurgulanabileceğine dair

fikirler alınmış, konu her yıl yapılan dernek genel kuruluna sunulmuştu.

Hamursuz Fırını kiralanmıştı. SAHA’nın Galata ofisine yürüme mesafesinde, pek çok atölyeye ve malzeme tedarikçisine yakın bir yapıydı. Bugünkünden çok daha büyük ölçekli bir şey vardı akıllarında.

Bu hayaller, görüşmeler, planlar sürerken Ağustos ayı gelmişti ve SAHA Yönetim Kurulu üyeleri farklı tatil yörelerindeydiler. Haberleşebildiklerinde tarih 12 Ağustos 2018’di; Türkiye birbirine girmiş, doların freni patlamıştı. 6, 6.20, 6.40 derken, dolar 7 lirayı bulmuştu... Matematik bir günde darmadağın olmuştu.

Kimse önünü göremediği için verilen destek sözleri geri çekildi. Kriz büyüktü.

Yönetim kurulu toplantısında bu krizin uzun vadeli etkilerini göz önünde bulundurarak binadan vazgeçmeye karar verdiler. Bugüne dek bütün kararları oybirliğiyle almaya dikkat etmiş, farklı görüşte olduklarında birbirlerini ikna etmişlerdi. Bu da oybirliğiyle alınmış bir karardı. Ancak o güne kadarki yükümlülüklerini karşılama zorunluluğu, bir miktar zarara da yol açtı. Üyeler ortak oldukları bu hayalden geri dönülmesine ikna olmuşlardı, karşı karşıya kalınan zarar anlayışla karşılandı.

Yaşanan bu hayal kırıklığına rağmen stüdyo hedefinden vazgeçilmedi.

Bu arada Merve Çağlar SAHA’dan ayrılmış, Çelenk Bafra direktör olarak göreve başlamıştı. Sonunda bir yer bulundu. Özellikle 90’lı yıllarda İstanbul’da rock kültürüne yakınlığı olanların iyi bildiği bir mekân: Kemancı. Ne güzel tesadüf ki bu mekânın sahibi yine bir SAHA üyesi olan Hamit Hamutçu’ydu. Hamutçu, sahip olduğu bu mekânı kısa bir süre yine SAHA+ destekçilerinden Bengü Gün’ün direktörlüğündeki Mixer için kullandıktan sonra kiraya vermeye karar vermişti. Her türlü kolaylığı sağlayarak mekânı uygun koşullarda SAHA’ya kiraladı.

Taksim Sıraselviler’in girişinde, sol kanatta yer alan binanın alt katındaki 350 metrekarelik alanda artık SAHA Studio’nun araştırma ve üretim için desteklediği sanatçı, küratör ve sanat yazarları çalışacaktı. SAHA Studio, derneğin mevcut imkânlarına ek olarak, yine SAHA üye ve destekçileri aracılığıyla farklı kurumlardan sağlanan bağış ve yardımlar, mekâna yapılan mütevazı bir tadilat ve yatırımla hızlıca hayata geçti. Ekosistemi zenginleştirecek, derinleştirecek, yaygınlaştıracak bir dayanışma merkezi olacaktı.

2019 yılı yaz aylarında İstanbul’da açılan SAHA Studio, Ağustos 2019-Şubat 2020 arasındaki ilk döneminde, Sibel Horada, Larissa Araz, Alper Aydın, Özgür Demirci olmak üzere dört sanatçıyı davet etti. Sanatçılara altı ay boyunca stüdyo, ortak çalışma mekânı ve küratoryal danışmanlığın yanı sıra projeleri için araştırma, eser üretim, etkinlik düzenleme ve sergileme desteği sağladı.

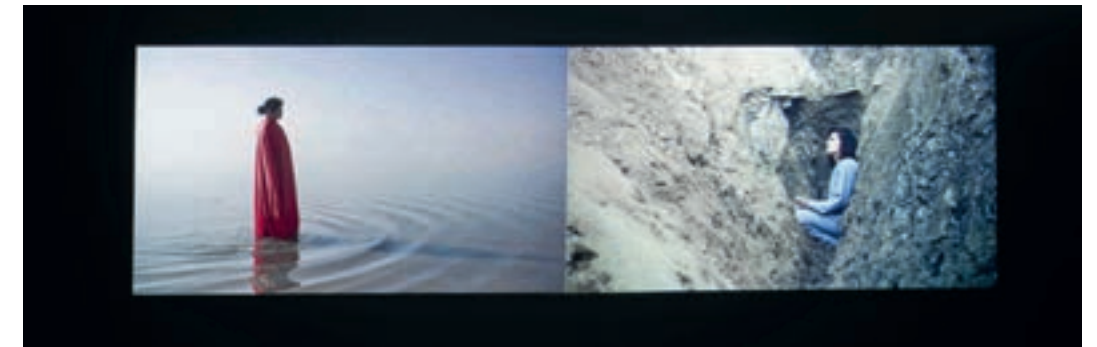

Sanatçı için SAHA’nın on yılı, Türkiye’nin değişime uğradığı bir on yıl oldu. Dünyaya açık, talep gören bir ülkeyken, giderek içine kapandı. Son iki yıl da pandemi koşullarıyla geçti. Bu süreçte **SAHA Studio** SAHA da değişti, dönüştü. Amaç hep aynı kalsa da ihtiyaçlara yönelik hareketlerinde değişimler oldu. Biz neredeyiz, neleri başardık, eksikler neler, nasıl kapatabiliriz?... Bu sorular etrafında yapılan toplantılar SAHA’nın atacağı yeni adımları da belirledi. Belirlenen stratejilerin, ekonomik ya da politik koşullara göre yeniden şekillendirildiği de oldu.

Türkiye’de güncel sanat dünyasının devlet desteğinden olduğu kadar büyük kurumların desteğinden de uzakta olduğu bir sır değildi. Sanat üretimlerine ve sanatçıların yaşam kavgalarına destek vermeden, sadece dünyanın önemli sanat alanlarının, platformlarının taleplerini destekleyen bir yapının yeterli olmadığı aşikârdı.

SAHA’nın kuruluş amacı, Türkiye’den sanatçıların Venedik Bienali, Gwangju Bienali, Sao Paulo Bienali, Documenta, Manifesta gibi önemli sanat etkinliklerine davet edilmesini teşvik etmektir. Ancak zamanla ortaya çıktı ki, “Türkiye’den sanatçı seçersen, ben onu desteklerim” mesajı yetmiyor; talebe karşılık vermek, maddi destek sağlamanın ötesine geçmek gerekiyordu. Maddi destek süreci zaten sanatçı uluslararası bir platform tarafından fark edilip davet edildiğinde başlıyordu. Peki, henüz yurtdışında fark edilmemiş sanatçılar, uluslararası platformlarda nasıl görünür kılınacaktı? Bu soru, SAHA’nın kendi ilişkiler ağını kullanıp sanatçı kimliğini desteklemek ve güçlendirmek için bir program yapması sonucunu doğurdu. Sadece yurtdışına bakan bir yapıdan, Türkiye’nin gerçekleriyle yüzleşen bir yapıya dönüşmek kaçınılmazdı.

SAHA Studio, SAHA’nın yola çıkış niyetini zamanın ruhuyla buluşturarak attığı adımlardan biri oldu.

SAHA Studio’daki ilk dönem çalışmalarından: Özgür Demirci, *Sana Anlatmak İstedğim Şeyler* (*The Things I Want to Tell You*), 2020

Uzun süre tartışılan, dünyadaki farklı örnekleri inceleyerek geliştirilen bir projeydi SAHA Studio. Sanatçıların burada kalış süreleri, sürecin sonunda bir üretim beklenip beklenmeyeceği, programı kimin ve nasıl yöneteceği, sanat ortamıyla aralarında kurulacak ilişkiler, daha önce denemedikleri ya da imkân bulamadıkları bir mecra varsa kaynak yaratılıp yaratılamayacağı, sanatçıların kariyerlerinde değişik bir rotada gitmelerine imkân tanımak için neler yapılabileceğine dair sayısız çalışma yapıldı. Sonunda “Bulduk” değil “Arıyoruz” sözcüğüyle tarif edilecek, sanatçılardan sürekli bilgi alarak değişen ihtiyaçlara, değişen dünyaya ayak uydurabilecek bir yapı oluşturuldu.

Yaratıcı üretimi desteklemek üzere 2019’da başlatılan bu programı Çelenk Bafra şöyle anlatıyor:

Seçici kurulun belirlediği sanatçı ve küratörler, 350 metrekairelik bir ortak çalışma alanından ve programdan altı ay boyunca birlikte yararlanıyor. Bu süreçte birbirlerinden öğreniyor, bizimle ve kendi aralarında fikir alışverişinde bulunarak üretiyorlar. Bir araştırma projesi, bir sanat eseri ya

SAHA Studio'daki ilk dönem çalışmalarından: Soldan sağa: Alper Aydın, *Nefes Projesi (Breath Project)*, 2018-2020; *Yol (The Way)*, 2019-2020; *560.000 Yıl (560.000 Years)*, 2019

106
107
SAHA
DANIŞMANIN
ON YILI

da kitap olabilir bu süreçte ortaya çıkan üretim. Türkiye veya yurtdışından başka sanatçı, araştırmacı ve küratörleri de sıklıkla SAHA Studio’ya davet ediyoruz. Sadece SAHA Studio’da değil, stüdyo dışında veya çevrimiçi buluşmalar da düzenliyoruz. İstanbul dışına araştırma seyahatleri yapıyoruz. Yurtdışı bağlantı ve araştırma kanallarının onlara hep açık olmasını, önlerine hep başka imkânlar çıkmasını sağlamayı hedefliyoruz. Uluslararası danışma kurulumuzu ve kurumsal ortaklarımızı da işin içine katmaya çalışıyoruz. Bilgi ve bağlantılar hep birbirine eklenerek büyüyor, paylaştıkça hem bize hem sanatçılara farklı bir öğrenme imkânı sağlıyor.

SAHA Studio çalışmalarından görünüm, 2020

SAHA Studio Üçüncü Dönem buluşmaları, 2021

SAHA Studio’nun ikinci döneminde seçici kurulda yer alan sanatçı Gülsün Karamustafa, **SAHA son zamanlarda talebe karşılık verme durumunun dışına çıktı** diye anlatıyor:

Maddi destek zaten sanatçı uluslararası bir platform tarafından fark edilip davet edildiğinde başlıyor. Ama o sanatçıyı nasıl fark edecek o platform? SAHA, SAHA Studio gibi oluşumlarla daha farklı alanlara yayılıp kültürel ilişkilerini büyötmeye başladı. Bence çok doğru bir karar. Önemle, istekle destekliyorum. Hedeflediği iletişimi bu yolla gerçekçi kılacağını düşünüyorum.

Karamustafa’nın bu değerlendirmesi motivasyonlarından biri oldu SAHA üyelerinin. Birçok üye için zamanın ruhuna en uygun, en heyecan verici proje nedir derseniz, SAHA Studio çok yukarılarda yer alıyor son yıllarda.

SAHA’nın gelişimine yakından tanık olan üyeler için de SAHA Studio’nun hayata geçmesi çok anlamlıydı. Birçok üyenin fikirlerini Tuğba Jabban şu sözlerle özetliyor:

SAHA Studio’nun, SAHA’nın, yola çıkış niyetini zamanın ruhuyla buluşturarak attığı en önemli adım olduğunu düşünüyorum. Dünyanın pandemiyle karşılaştığı, birçok şeyin hızlıca değiştiği bu döneme hızla adapte olması, bağımsız inisiyatiflere verdiği destek ve Covid-19 desteği, bu dönemde

Gülsün Karamustafa
SAHA Studio’da,
Üçüncü Dönem
buluşmaları, 2021.
SAHA Studio,
15-19 Haziran 2021
tarihlerinde, üçüncü
dönem sanatçıları
Yasemin Nur, Onur
Gökmen, Ege Kanar,
Bengü Karaduman
ve Merve Ünsal’ın
atölyelerini ziyarete açtı.

SAHA’yla bağımlı güçlendirdi. Hem dünyayı hem kendi hayatlarımızı sorguladığımız bir dönemdeyiz. Güçlenmesi gereken alanlarda sivil toplumun gücüne inanan biri olarak, SAHA bu adımları atmaya belki de bugün ona dair hissettiğim aidiyeti yitirebilirdim diye düşünüyorum.

SAHA Studio’nun ilk yılında, çeşitli konularda düzenli danışmak ve katılımcıları beraber belirlemek için SAHA direktörü küratör Çelenk Bafra; küratör, eğitmen ve yazar Vasıf Kortun ve sanatçı Hera Büyüктаşçıyan’la beraber bir kurul oluşturuldu. İstanbul merkezli anlayışı aşmak için, SAHA’nın desteklediği İstanbul dışı bağımsız sanat inisiyatiflerinden kendi bölgelerinden adaylar göstermeleri istendi. Böylece deneyimleri birbirini besleyebilecek, hem böyle bir programa ihtiyacı olan hem de birbirine katkısı olabilecek, farklı şehirlerden dört sanatçı SAHA Studio’ya davet edildi.

Alper Aydın 2019’da askere gitmiş, hayatıyla ilgili kritik kararlar almaya hazırlanıyordu. Ankara’da doktora yapıyor, Konya’da ders veriyor, Ordu’da üretiyor, üretimlerini İstanbul’da sergiliyordu. Çok kaotik bir hayattı bu. Üniversitedeki işini bırakacak, kendine farklı bir yol çizecekti. Tam bu sırada geldi SAHA Studio daveti. Bu, Aydın’ın Türkiye’de katılacağı ilk misafir sanatçı programı olacaktı.

Aydın, **Ayrılırken hüzünlendiğimi hatırlıyorum** diye anlatıyor:
Yurtdışındaki sanatçı programlarında bile karşılaşma fırsatı bulamayacağım bir ağın içine girdim. SAHA Studio, çalışma sürecinde ve sonrasında bizleri birçok önemli küratör ve sanat profesyoneliyle tanıştırmak Türkiye dışında gerçekleşen sanat etkinliklerinin içinde yer almamız için bir kapı oluşturdu. Hayatımda yaşamadığım deneyimler yaşadım.

İstanbul dışından gelen sanatçıların kalacakları bir mekân gerekiyordu. Galata’daki iki daire böyle bir ağırlamaya imkân tanımayacağı için SAHA bir daire kiraladı. İlk dönem Özgür Demirci ve Alper Aydın orada yaşadılar. Sonra İzmir’den ikinci dönem için davet edilen Borga Kantürk yerleşti o eve. Pandemi koşulları nedeniyle geçici olarak kapanan ev, İstanbul dışından gelen sanatçıların konaklaması için şimdi başka bir adreste devam ediyor artık.

Dünyadaki misafir sanatçı programlarının süreleri değişkenlik gösteriyor: kimi üç hafta, kimi iki yıl... Süreyi beklentiler, sunulan imkânlar, programın yapısı belirliyor. SAHA altı aylık bir program başlatırken bir fikrin kavramsallaştırılması, üzerine çalışılması, araştırılması için gerekenleri de göz önünde bulundurmıştu.

Bir sanatçıya yeni bir stüdyonun sunulması ve ondan bir çalışma talep edilmesi kolay değil. Boş bir stüdyo, henüz yerini bulmamış malzemeler, gerçeğe dönüşmeyi bekleyen fikirler... İmkânsızlıklar içinde yeni bir yol bulup o yolu zorlamaya başlamak zaman ister.

Her adım düşünerek, sorgulayarak oluşturuldu. Seçici kurul aynı zamanda programa danışmanlık da verdiğinden bir sanatçı-bir küratör dengesi gözetiliyordu.

İkinci yılın seçici kurulunda yer alan Çelenk Bafra, Özge Ersoy ve Gülsün Karamustafa, SAHA Studio sanatçılarıyla ilk görüşmelerini pandemi nedeniyle çevrimiçi yapmıştı. Sanatçılar ilk günlerde, “Stüdyoyu nasıl kullanacağımı henüz keşfedemedim” ya da “Orada ne üreteceğimi yavaş yavaş buluyorum” diyorlardı. Bu görüşmelerden bir ay sonra, Karamustafa SAHA Studio’ya gittiğinde o sürecin tamamlanmış olduğunu, sanatçıların

malzemelerini oraya yığdıklarını, düşüncelerini birleştirdiklerini ve açık stüdyoda sunduklarını gördü. Bu, sürecin iyi işlediğine dair bir işaretti.

SAHA Studio’nun önemli ilklerinden biri, sanatçıların özgürce çalışacağı ve üreteceği bir alan yaratmayı hedeflerken, bu sürenin sonunda bir üretimin tamamlanmasını şart koşmaması. Denemenin, yanılmanın, yeniden

Kerem Ozan Bayraktar, SAHA Studio İkinci Dönem çalışmaları, 2020. SAHA Studio’nun ikinci dönemi, Mart 2020 itibarıyla sanatçılar Kerem Ozan Bayraktar, Borga Kantürk, Gülşah Mursaloğlu, Metehan Özcan ve Dilek Winchester’ın katılımıyla gerçekleşti.

deneyecek zaman ve imkâna sahip olmanın gerekliliğine dair bir düşüncenin benimsendiğinin işareti bu.

Borç-alacak ilişkisi değil; bir iş üretmek, somut bir eser ortaya çıkarmak beklentisinden uzak, sadece bir tohumu toprağa bırakarak, yeşermesine zaman tanıyarak geçen bir zaman dilimi. Bu tohumun yeşermesinin koşullarını unutmadan...

SAHA Studio’ya katılanların mutlaka şerefiye ve sanatçı araştırma fonu almaları, SAHA’nın yerleştirdiği bir başka ilke. Ayrıca hepsinin proje üretimi

SAHA Studio Açık etkinliği, 2021

SAHA Studio Üçüncü Dönem buluşmaları, 2021

SAHA Studio
Açık etkinliği,
2021

114
115
SAHA
ON YILI
DANIŞMANININ

gerçekleştirmiştım, onu da bir koleksiyoner SAHA Studio’da görüp kendi koleksiyonuna katmak istedi. Bir de bilimsel bir çalışmam vardı, “İleride Mars’a taşındığımızda hayatımızı nasıl sürdüreceğiz?” sorusunu soruyordum. Çok detaylıydı ve SAHA bana bunun için gerekli imkânı sundu, hem ortam hem teknik olarak...

İstanbul Bienali’nin açılışı için şehre gelen birçok önemli müze direktörü ve küratör SAHA Studio’yu ziyaret etti. Alper Aydın burada , Liverpool ve Kochi-Muziris olmak üzere iki bienalden teklifi aldı. Özgür Demirci ise bu süreçte ürettiği çalışmasını Media Art Biennale WRO Reverso, o dönem dokuzuncusu düzenlenecek Video and Poetry Festival, Projector ve İstanbul Dijital Sanat Festivali kapsamında göstermesi için davet edildi.

SAHA Studio Açık
etkinliği, 2021

ve sunum/sergileme için kullanabileceği birer bütçesi var. Eğer bir üretim için yola çıktılarsa -ki bu bir sanatçı kitabı, yerleştirme, film ya da performans olabilir- bunun gerçekleşmesi için gereken bütçe SAHA tarafından karşılanıyor.

Dönem ortasında ve sonunda yapılan iki ayrı SAHA Studio Açık etkinliği ise sanatçıların çalışmalarının üçüncü gözlerle karşılaşmasına, kamusal programlarla tartışmaya açılmasına ve kendilerine bir yol çizmelerine imkân tanıyor.

Açılan kapılar, Şu anki sanat yolculuğumda SAHA’nın etkisinin yepyeni yollar oldukça fazla olduğunu söyleyebilirim diye anlatıyor Alper Aydın:

Studio, uzun zamandır hayal ettiğim, ama gerçekleştirme fırsatı bulamadığım üç projemin gerçekleşmesini sağladı. Dahası, sergilemek için uygun koşulları da oluşturdu. Bu projelerden biri, İzmir’e gidip ekip oluşturmam gereken bir işti. SAHA Studio içinde bir bütçemiz vardı ve nasıl kullanacağımız konusunda tamamen özgürdük. Çok da soyut bir işti, doğaya bir müdahaleydi ve ardından yok olacak, sadece videoda kalacaktı. Bu iş SAHA’nın hemen ardından İstanbul Bienali film gösteriminde yer aldı. Bir enstalasyon

Perdelerle birbirinden ayrılan, kimi zaman bağımsız küçük odalara, kimi zaman kocaman bir yaşam alanına dönüşen SAHA Studio, sanatçılar için bir çalışma mekânı olmanın ötesinde anlamlar taşıdı. İstedikleri projeye yeterli zamanı ayırabilecekleri, telaştan ve yükümlülüklerden sıyrılıp çalışmaya odaklandıkları bu süreç, önlerinde uzanan yepyeni yolların habercisiydi.

Çelenk Bafra zamanla farklı programların birbirlerini nasıl dönüştürüp geliştirdiklerini anlatıyor:

SAHA'nın diğer paydaşlarıyla, irtibatta olduğu kurumlarla ilişkili olarak yurtdışından Türkiye'yle ilgili araştırma yapmak üzere gelmek isteyen küratörleri, araştırmacıları, yazarları ağırladığımız Küratoryal Program'ı yeniden yapılandırmaya ve SAHA Studio ile bağıni kurmaya çalıştık. Hem geldikleri zaman onlara SAHA Studio'da çalışabilecekleri bir ofis alanı tahsis edip sanatçılarla etkileşime geçirerek hem de uluslararası kurumlarla

SAHA Studio Dördüncü Dönem çalışmaları, 2022. SAHA Studio'nun 2021 Ekim'inde başlayan dördüncü dönemi sanatçılar Eser Epözdemir, Berat Işık, Ali Miharbi, İz Öztat ve TUNCA'nın katılımıyla gerçekleşti.

işbirliğiyle bu küratörleri davet ederek, hatta fonlamasını da bu kurumlardan bekleyerek... Muadilimiz kurumlarla işbirliği yapınca doğru isimlere ulaşmamız mümkün oluyor, üstelik kurumsal ve sürekli bir ortaklık daha doğuyor. Küratoryal Program'ın Türkiye'deki sanata uzun vadeli bir dönüşü olmasını umuyoruz; çünkü bir küratör, araştırmacı ya da sanat yazarı İstanbul'a geldiğinde sadece kendi somut projesine odaklanmaz. Türkiye'deki sanata dair daha genel bir araştırma yapmak ister, yeni bağlantılar kurar. Bu da dileriz ki ileride yeni proje ve ortaklıklarla Türkiye'deki sanat ekosistemine katkıda bulunur.

Özetle SAHA Studio, SAHA'nın bir anlamda lokomotifi oldu. Diğer çalışmaları etrafında topladı ve onları ana misyon doğrultusunda bütüncül bir yapıya taşıdı.

SAHA Studio Açık etkinliği, Mayıs 2022.

Söz uçar, yazı kalır: Sanat yayıncılığını desteklemek

Güncel sanat, yaşadığı
çağın tanığı. Sanatçıyı
üretime götüren
upuzun bir yolculuk
var. Bu yolculuğa tanık
olmamak, sadece
sonuçla yetinmek
sanatçının verdiği
emeği ıskalamak
demek. Tanıklığın en
verimli yolu ise sanatçı
monografileri...

SAHA, bir avuç insanın sanatsever kimliğiyle bir araya geldiği, sadece kaynak yaratan bir yapıdansa; daha büyük bir grubun el ele verip enerji ve sinerji yarattığı, dönüşümleri tetiklediği bir oluşum olmayı amaçladı. Birlikten kuvvet doğduğuna inanan, iki artı ikinin dört değil sekiz etmesi için uğraşan bir kurum oldu. Covid-19 pandemisi, SAHA'nın baştan ortaya koyduğu değerlerin altını kalın çizgilerle çizdi. SAHA Sürdürülebilirlik Fonu, SAHA Studio, SAHA Yazı Dizisi... Hepsi dayanışma kültürünü kurmak için atılan adımlardı.

SAHA on yıl boyunca misyonunu gerçekleştirirken alanın ihtiyaçlarından kendine yeni görevler çıkardı. Eksikleri ve sorunları gördükçe çözümün parçası olmaya çalıştı.

Sanat eleştirmenliği, Türkiye'de eksikliği duyulan alanlardan biri oldu her zaman. Yazarı, mecrası, getirisi kısıtlı bir alan. Türkiye'de sanat da dahil birçok alanda eleştirinin kabulü zordu. Hem buna daha fazla yol açmak hem de yazarları motive etmek istiyordu SAHA.

İlk günden itibaren sanat yazarlığının değer bulmadığının, yazarların neredeyse hiçbir hakediş, telif hakkı almadan yazmak zorunda olduklarının farkındaydılar. Eğer uluslararası bir serginin yayınını destekliyorlarsa, yazarlar arasında Türkiye'den bir kalem olmasını mutlaka öneriyorlardı. Böylece sadece yayın değil yazar da destekleniyordu. Eğer bir ekosistemden söz ediliyorsa ve bunun içinde küratör, sanatçı, inisiyatif destekleniyorsa, sanat yazarı da sistemin bir bileşeni olarak dışarıda kalmamalıydı. Sergiler gelip geçiyordu belki; ama yazı kalıyordu. Sanat üretiminin yoğun olduğu ülkede eleştirinin de aynı hızla yerini bulması gerekiyordu.

Yeni bir yol Sürdürülebilirlik Fonu'ndaki gibi yazı, arşiv, kayıt düşme
açılıyor: SAHA konusunda da sürdürülebilir bir yapı oluşturmak için
Yazı Dizisi başladı SAHA Yazı Dizisi. Bu yazılar ortak bir tartışma alanı, herkesin bir arada olabileceği bir meydan yaratıyordu.

SAHA'nın ilk çıkış noktası, eser üretimine destek vermektir. Ancak bunu giderek başka alanlara yayma; bilgi üretme, bağlantı kurma, program ya da yazı üretme alanına doğru genişletme fikriyle doğdu bu proje. Türkiye'de

Argonotlar, 12 Şubat 2021

Geleceği geniş ama çevresi dar: Ekoloji ve sanat

Evrim Altuğ, 16. İstanbul Bienali’nin başlığı “Yedinci Kıta”dan yola çıkarak Türkiye ve dünyada ekoloji-sanat ilişkisini ele alıyor.

“Dünya ve Türkiye’de ekoloji ve sanat ilişkisini yaklaşan ‘Yedinci Kıta’ başlıklı 16. İstanbul Bienali öncesi büyüteç altına almaya çalıştık. Yakın tarihin siyasal, ekonomik ve kültürel tahribatına estetik bir direniş öyküsü olarak bu anlatının önemli vakaları ile figürlerinin kulaklarını bir kez daha çınlatmak istedik.

sanat yazıları açısından sorunlar belliydi: ödenecek ücretlerin belli olmaması,

kimsenin telif alamaması, yazıların editoryal çerçeveden geçmemesi ve de

sıklıkla Türkçe içinde dönmesi, tabii bir de sanat yazısı okunacak mecraların

da gitgide azalması, hâl böyle olunca da yazıların kısa haber ya da basın bülteni

niteliğinde kalması...

SAHA bu diziyi, bir tür misafir sanatçı programı gibi kurgulayarak

başladı işe.

Kasım 2018’den başlayarak 12 ay sürecek bir programdı bu. Her ay bir yazı

yayımlanacak ve karşılığında AICA Uluslararası Sanat Eleştirmenleri Derneği

Türkiye Şubesi’nin belirlediği tarifenin en üstünden

telif ödenecekti. SAHA Yazı Dizisi’nin ilk konuğu,

deneyimli kültür-sanat gazetecisi ve eleştirmen Evrim

Altuğ oldu.

Evrim Altuğ’a göre bu destek projesi, SAHA’nın

Türkiye’deki sanat eleştirisi ve sanat yazarlığına

gösterdiği duyarlılığın ve geleceğin bağımsız kalemlerce

yenilikçi bir okuma gözlüğüyle arşivlenmesine dönük

ısrarının kanıtıydı. DeneySEL olduğu kadar özeleştirel ve

yenilikçi buluyordu SAHA Yazı Dizisi’ni Evrim Altuğ.

SAHA, üyelerine sanat alanında bilgi, hizmet ve

içerik sunuyor. Sanatçının atölyesine gitmek, sergiyi

küratörle gezmek, bir şehrin sanat ortamını araştırma

gezisiyle keşfetmek, bazen bir koleksiyoncu evini ziyaret

etmek, bazen bir konuşmayı dinlemek... SAHA Yazı Dizisi

böyle bir misyonun da parçası oldu.

Evrim Altuğ, SAHA Yazı Dizisi, 2019

SAHA Yazı Dizisi
2022’de, sanatçı merkezli
inisiyatif m-est.org’un
yürütücülüğünde devam
ediyor.

Yeni bir sanat medyasına doğru

Kültigin Kağan Akbulut, dönüştürülen iletişim ve medya ortamında sanat eleştirisine odaklanıyor.

“Sanat eleştirisini ve dönüşümünü Türkiye’de önemli ölçüde tartışıyoruz. Tartışmamız da gerekiyor, çünkü hızla biçim değiştiren iletişim ortamında sanat eleştirisinin rolünün, biçiminin, amacının da sorgulanmaması abes kaçardı. Belki de biz sanat yazarları olarak ne yaptığımızı anlamaya çalışıyoruz. Ancak tartışmaların geneline baktığımızda sanat eleştirisini sanatın içinden tartışıyoruz, sanatın içinden konumlandırmaya çalışıyoruz. Belki de ülkedeki politik, toplumsal, psikolojik ortam ve en önemlisi de medya ortamının dönüşümü üzerinden sanat eleştirisini konuşmamız gerek.”

İkinci yılın yazarı Kültigin Kağan Akbulut’tu. 2014’te güncel sanat

alanında çevrimiçi bir yayın kurma fikri Akbulut’un aklına düştüğünde SAHA

Derneği’ne e-posta göndermiş; bugün *Argonotlar*’a dönüşen yayını anlatmıştı.

Aslında hiçbir şey belli değildi, kafası karışıklı. SAHA onu davet etti ve neler

yapabileceği üzerine uzun uzun konuştular. Fon veren kurumların çoğunlukla

iletişime kapalı, ulaşılamaz olduğuna inanan Akbulut için bu ilk diyalogu

kurmak önemliydi. Destek vermenin ötesinde proje üzerinde konuşmak, fikir

alışverişinde bulunmak da değer taşıyordu.

Kültigin Kağan Akbulut 2020’de SAHA Yazı Dizisi’ni yürütmesi için

davet aldığında çeşitli yayınlar için yazılar kaleme alıyor, Susma

Platformu’ndaki editörlük görevini devam ettiriyor ve çevrimiçi

yayın *Argonotlar*’ın ilk adımlarını atıyordu. Zihni güncel sanatı farklı

kitlelere nasıl anlatabiliriz; onu edebiyat, sinema, müzik, sosyal

bilimler gibi başka alanlara ilgi duyanların hayatının parçası hâline

nasıl getirebiliriz sorularıyla boğuşuyorken geldi bu davet.

Evrim Altuğ’la yapılan çalışmadan farklı olarak Akbulut 12

yazılık içeriğini baştan oluşturdu, misafir yazarlara da yer verdi.

Üçüncü yıla girdiklerinde SAHA Studio da olgunlaşmıştı. SAHA Yazı

Dizisi kapsamındaki yazarların, SAHA Studio’ya da katılabileceğine karar

verdiler. Böylece Yazı Dizisi yazarın üretimi olacak, SAHA da ona üretimleri

için araştırma, telif ve çeviri imkânının yanı sıra çalışabileceği ve etkinlik

düzenleyebileceği bir mekân ve bağlam sağlayacaktı. Seçici kurul Murat Alat’ı

davet etti. Alat, yazılarının yanında SAHA Studio katılımcıları için okuma

grubu, seminer ve araştırma gezisinden oluşan bir program gerçekleştirecekti.

Kültigin Kağan Akbulut,
SAHA Yazı Dizisi, 2020

Cumhuriyet, 25 Ağustos
2020

#o6 zamanı yakala

"Heyhat, elimizde zamanı doğru düzgün ölçebilecek bir alet yok. Saatler, takvimler sadece kendi ritimlerini saymaya yarıyor. Zamanın enginliğini kavramaya çalışsak sayılarımız yetmiyor; bir anını yakalayayım desek küçüklüğüyle elimizden sürekli kaçıyor. Zamana bir başlangıç, bir son biçmeye gayret ediyoruz; fakat zaman sonsuz da tüm bu gayretimiz kendi sonluluğumuzun yansıması mı? Zaman kıpırdamadan sonsuzluğa uzanmış bir şekilde dururken acaba biz mi atmosferde dağılan göktaşı gibi azalarak geçiyoruz içinden. Sonsuz küçük ve sonsuz büyük birbirine eş ise, sonsuzlukta varlık ile yokluğu birbirinden ayıramıyorsak "zaman yoktur" diyen Carlo Rovelli'ye kulak verebiliriz, belki de zaman sadece olaylar arasındaki izafi bir ilişkiden ibarettir."

Hem yazar hem de SAHA Studio açısından daha geniş bir alana nüfuz edebilen, daha fazla etki yaratan, verim alınacak bir program yapısıydı bu.

Murat Alat, SAHA Yazı Dizisi, 2021

Murat Alat, SAHA'nın on yıl içinde desteklediği projelerden belirli bir kavramsal çerçeve etrafında bir araya gelenleri seçip bu işler üzerine denemeler yazmaya başladı. SAHA'nın tanıdığı imkân, yazı dilini ve düşüncesinin sınırlarını genişletebilme fırsatı sunuyordu.

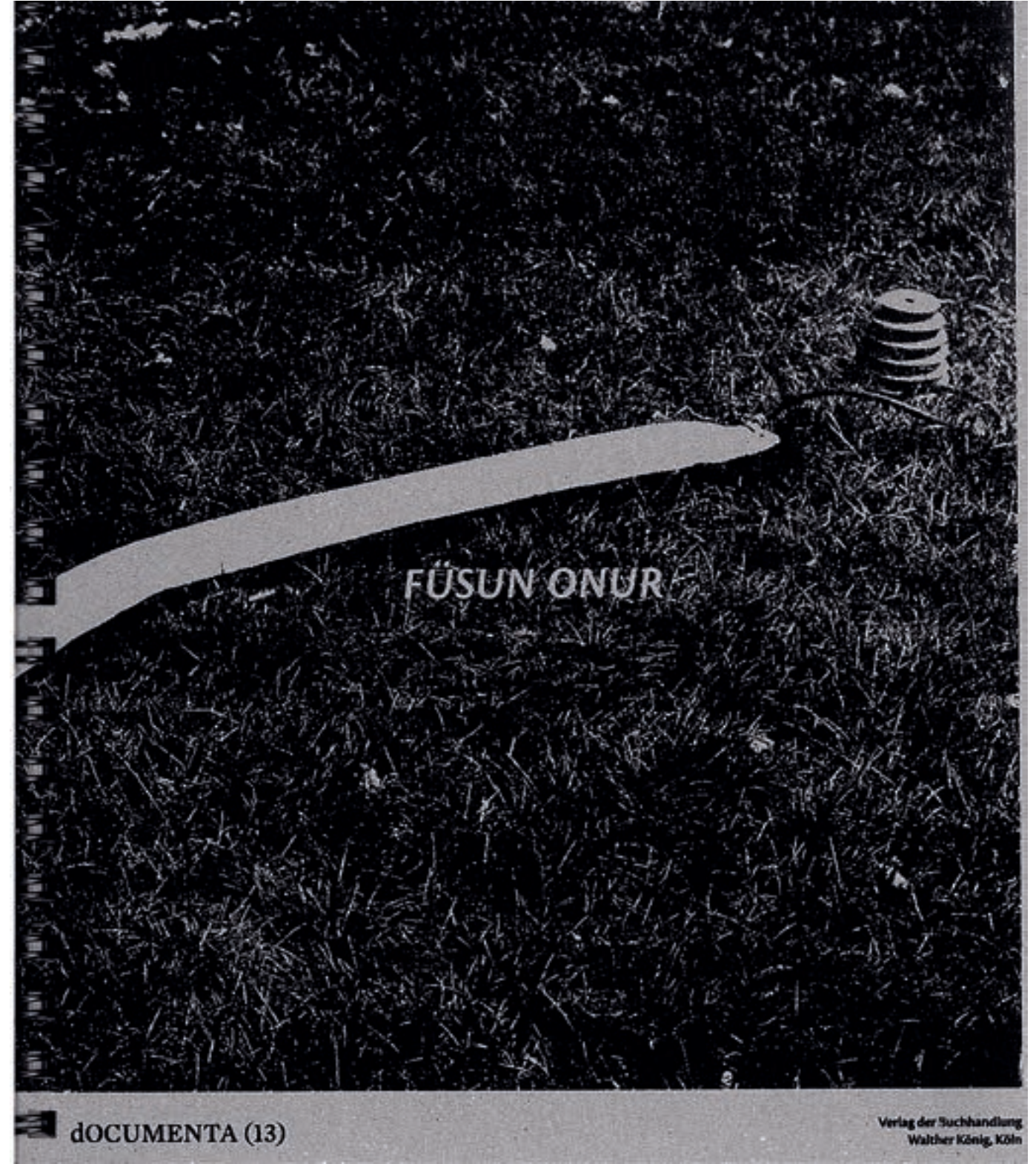
Program safhasında ise SAHA Studio, katılımcılarına özel kapalı grup toplantıları yapmayı ve bu toplantılara değişik alanlardan entelektüelleri davet etmeyi seçti. Karşılaşmalar ve kesişmeler üzerine kurulu olan bu program, kendini ister istemez pandemi koşullarına uydurdu.

Çağının sanatına tanıklık eden yayınlar Alanın eksiklerinden biri de sanatçı monografileriydi. Documenta çok sınırlı sayıda sanatçı için kitaplar hazırlıyordu; küratör Carolyn Christov-Bakargiev'e farklı bir öneriyle gitti SAHA: "Fusun Onur için bir kitap yapar mısınız?"

Christov-Bakargiev önce dokuz sanatçı için kitap yapacağını ve teyitli listenin tamamlandığını söyledi; ancak kısa bir süre sonra SAHA'yı arayarak "Bu yayını destekleyebilirsiniz yapabiliriz" müjdesini verdi. Yayınlardan biri iptal olmuştu.

SAHA derhal kolları sıvadı, ancak bir şartla... Bu yayında mutlaka Türkiye'den de bir küratör-yazar yer almalıydı. Böylelikle ekosistemin farklı paydaşlarını da dahil eden, çok katmanlı bir destek sağlanmış olacaktı.

122
123
SAHA
ON YILI
DANIŞMANIN

Önsözünü Carolyn Christov-Bakargiev'in yazdığı kitabın metninde Defne Ayas imzası vardı. Onur ile söyleşiyi ise Christov-Bakargiev ile Hans Ulrich Obrist yapmışlardı. Sergi kapsamında hazırlanan az sayıda yayından biri olan kitabın hazırlık ve üretim bütçeleri de SAHA tarafından karşılandı. Sadece bütçe de değil, Fusun Onur'un arşivinin kopyalanması, kitabın yazılması, gerekli görsellerin sağlanması, kitabın baştan sona hazırlanması için destek verdi SAHA.

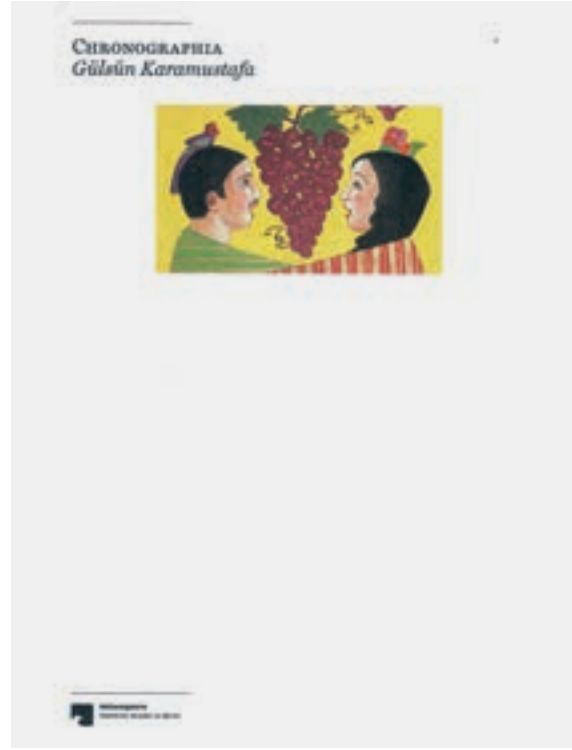
Fusun Onur, Yazarlar: Carolyn Christov-Bakargiev, Hans Ulrich Obrist, Derya Ayaş, Burcu Pelvanoğlu. Verlag der Buchhandlung Walther König, 2012

Fusun Onur bugünün dünyasının temposuna, kurallarına çok dirençli, çok müstesna bir kişilik; galerisi ve asistanı olmayan, tek başına üreten bir sanatçı olduğu için SAHA birçok konuda onun yanında oldu. Onur ile iletişim ancak mektupla sağlanıyordu ya da evinin yakınındaki eczaneden yolladığı faks mesajlarıyla. SAHA büyük bir gayretle bu iletişimi daha hızlı ve verimli kılmak için çalıştı. Bugün artık baskısı tükenen o yayın, SAHA açısından bir dönüm noktası oldu. Fusun Onur’a ilişkin bu monografi, bir başlangıç, daha fazlasını yapmak için cesaret kaynağıydı. Bu şekilde, yazarları destekleme ihtiyacını daha somut hissettiler.

Dört başı mamur bir başka kitap da Gülsün Karamustafa için hazırlandı. 2016’da Hamburger Bahnhof’ta açılan “Kronografya” (Chronography) sergisi sırasında yayımlanan kitabı SAHA destekledi. Meltem Ahıska, Övül Durmuşoğlu, Gülsün Karamustafa, Marion von Osten ve Melanie Roumiguière’in metinlerini içeren, sanatçı hakkındaki en kapsamlı yayın olma özelliği taşıyan kitap, Verlagfürmoderne Kunst tarafından basıldı. Okur ve sanat çevresi tarafından benimsenen bir yayın çıktı ortaya.

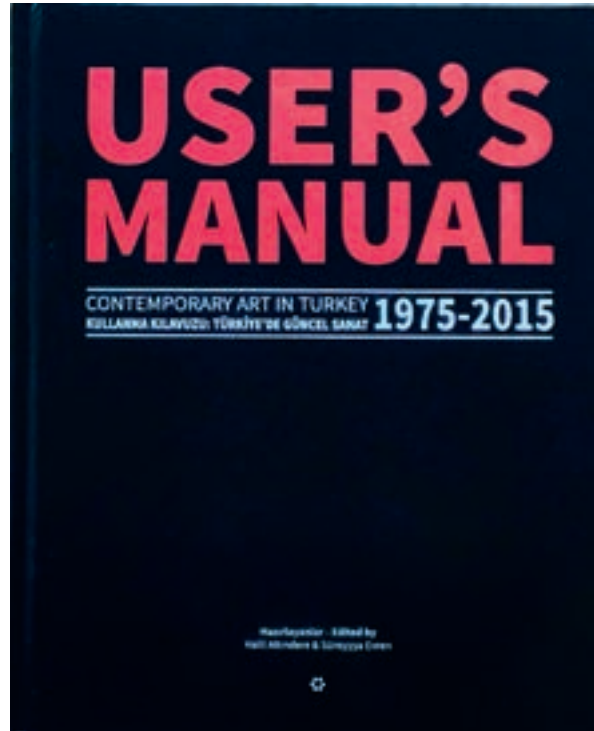
Sadece sanatçı monografileri değil, güncel sanat alanındaki referans niteliğinde kitaplar da SAHA’nın radarındaydı. Halil Altındere ve Süreyya Evren’in 2007’de hazırladıkları, Türkiye’de güncel sanat alanında üretim yapan başlıca sanatçıları ve döneme damgasını vuran eğilim, etkinlik ve tartışmaları farklı boyutlarıyla ele alan *Kullanım Kılavuzu*’nu ileriye taşımak için adım attılar. 600 sayfa, iki dilli, kapsamı ve bütçesi geniş bir çalışma olacaktı bu.

Söz konusu kitabın, 2015’te 14. İstanbul Bienali’nin açılışına yetişmesi için çok uğraştılar.

Gülsün Karamustafa. Chronographia, Yazarlar: Melanie Roumiguière, Övül Durmuşoğlu, Meltem Ahıska, Gülsün Karamustafa, Marion von Osten. Verlagfürmoderne Kunst, 2016

User's Manual. Contemporary Art in Turkey 1975-2015 / Kullanma Kılavuzu: Türkiye'de Güncel Sanat 1975-2015, Editörler: Halil Altındere, Süreyya Evren. Revolver Publishing, 2015

Bienal günleri, bu coğrafyanın kültür-sanat düşünürlerinin iletişim içinde olması ve bağlantılar kurması açısından en verimli zaman dilimlerinden biri olduğu için kitap da yerini buldu. Baskısı kısa sürede tükendi.

Güncel sanat, yaşadığı çağın tanığı. Sanatçıyı üretime götüren upuzun bir yolculuk var. Bu yolculuğu göz ardı edip sadece sonuçla yetinmek sanatçının verdiği emeği ıskalamak demek. Tanıklığın en verimli yolu ise sanatçı monografileri...

Bu kitaplar dünyayı dolaşıp sanat profesyonellerine ulaşıyor, bu coğrafyadaki sanatçıların üretimlerini somut bir biçimde tanıtıyor. SAHA, desteklediği her yayını üyelerine göndererek kalıcı olmasını arzu ettiği bir kitaplığın ilk örneklerini sunuyor.

SAHA'nın destek verdiği monografi çalışmalarından: *Nil Yalter: Exile is a Hard Job*, Yazarlar: Yılmaz Dziewior, Lauren Cornell, Fabien Dumont, Övül Durmuşoğlu; Editör: Rita Kersting; Walther König, 2019

SAHA Yazı Dizisi kapsamında Kültigin Kağan Akbulut SAHA Studio'da, 2020

Birlikte öğrenmenin gücü

Farklı insanların
bir araya gelip
tek bir duyguda
birleşebilmeleri, “Bu
ülkenin insanının
ürettiği sanat,
dünyada hak ettiği
yeri bulmalıdır”
demeleriydi ortak
söz. Herkes aynı
tutkunun, aynı
arzunun parçasıydı.

SAHA Derneği kurulurken işin en önemli tarafı, kaynak geliştirmek ve üyeleri sisteme katabilmektir. Güncel sanatı desteklemek için kurulan bu hayale ortak aranıyordu bir anlamda. Birlikte aynı yöne bakabilmek için önce yan yana gelmek gerekiyordu.

Farklı insanların bir araya gelip tek bir duyguda birleşebilmeleri, “Bu ülkenin insanının ürettiği sanat, dünyada hak ettiği yeri bulmalıdır” demeleriydi ortak söz. Herkes aynı tutkunun, aynı arzunun parçasıydı. Üyelere ilk günden şunu söylediler: “SAHA sizsiniz.”

Özellikle SAHA’nın mayasını oluşturan ilk dönemde katılan üyelerin benzer eğitim kurumlarından gelmiş, benzer motivasyonları olan insanlar olmaları, hatta kiminin geçmişten gelen dostlukları SAHA’nın sinerjisini hızla yükseltmekte etkili oldu. Sosyal buluşmalar, paylaşımlar da buna katkı sağladı.

Dünya görüşleri ya da sanat anlayışları farklı olsa bile SAHA üyeleri ortak ilkelerin etrafından buluşmaya hazırды.

SAHA üyeleri, İnci Furni’nin Bomonti’deki atölyesinde, 14 Kasım 2019.

Ortak bir kültür Aidatlardan
gelişirken: oluşan bir fon
SAHA Üye için en büyük
Programları zorluklardan biri,
üyelerin devamlılığını sağlamak. Kısa süreli üyelikler yerine uzun vadeli bağlar kurabilmek, misyona bağlılığı ve inancı sürekli kılmak gerekiyordu. Üyelik programı bu amaçla oluşturuldu.

Birlikte başarmanın, birlikte bir yapı kurmanın heyecanını herkes paylaşabilmeli, verilen desteğin nasıl kapılar açtığını üyeler görmeliydi.

Birlikte öğrenmek, gelişmek, sanatçıları, sanat düşünürlerini yakından tanıyıp üyelerin ilgi gösterdiği konuyu daha derinlikli ve anlamlı kılmaktı amaç. Buluşmaların sosyal etkinliklerden çok içerik odaklı olması, paylaşılan deneyimler etrafında şekillenmesi istendi. Kimsenin ayrıcalık beklemediği,

deneyime ve öğrenmeye odaklı, herkesin aynı tutkunun ve misyonun bir paydaşı olmayı benimsediği ortak bir kültür gelişti.

İnci Eviner de SAHA'nın bienallere giderek, koleksiyonları gezerek, atölye gezilerinde sanatçıları ve üretimi yakından izleyerek, konuşarak, dinleyerek, kendi içinde sürekli öğrendiğini düşünüyor:

Türkiye sanatında çok erotik ya da çok politik, vurucu işlere pek destek yoktu. SAHA'nın böyle bir ayrım yapmaksızın üretimlere destek vermesi, bunu karşılıksız yapması, vizyonunu sadece sanat ortamının ve sanatçının bağımsızlığı üzerine inşa etmesi önemli geliyor bana. Koleksiyonerin, izleyicinin yetiştirilmesi büyük bir gereklilik. İdil Biret'in bir sözü vardır: 'Ben çalarım, öğrenci yetiştiririm; ama dinleyicileri kim yetiştirecek?' Bu sorun hâlâ geçerli. Hep söylerim, Türk koleksiyoneri tombaktan çağdaş sanata 24 saatte geçti. Çağdaş sanatı desteklemek bir yatırım meselesi değil, yaşam biçimi aynı zamanda.

SAHA üyeleri, Sinan Logie'nin Dolapdere'deki atölyesinde, 7 Aralık 2019.

SAHA üyeleri, İnci Eviner'in Hasköy'deki atölyesinde, 9 Mart 2019.

Yurtdışından gelen küratörler, bir sergiye katılıp dönen sanatçılar, bir tema üzerinde ortak konuşma yapanlar birikimlerini paylaşmak için üyelerle bir araya geldiler.

Pandemi sürecinde de konuşmalar, sanatçı ya da koleksiyoner buluşmaları ihmal edilmedi. Fiziksel buluşmalar mümkün değildi; ama herkes çevrimiçi programlarda bir araya geldi. SAHA, 10. yılına özel bir konuşma dizisi daha başlattı: “Ters Köşe”

Her seferinde bir sanatçı ile bir üyenin, önceden haberleri

olmadan, çevrimiçi yayın sırasında karşılaşmalarında birbirlerini ters köşeye yatırmaya açık Marcel Proust sorularını kullandıkları bir buluşma. Çok içten, çok keyifli buluşmalar yaşandı evlere kapanılan bu süreçte. Üyeler ve

sanatçılar fiziksel uzaklığa rağmen birbirlerini daha yakından tanıma fırsatı buldular. Bu buluşmalardan birini gerçekleştiren Erkan Özgen, yaşadığı deneyimi aktarırken “Ters Köşe”de SAHA üyesi Emre Narin’le uzun güzel bir sohbet yaptık diyor:

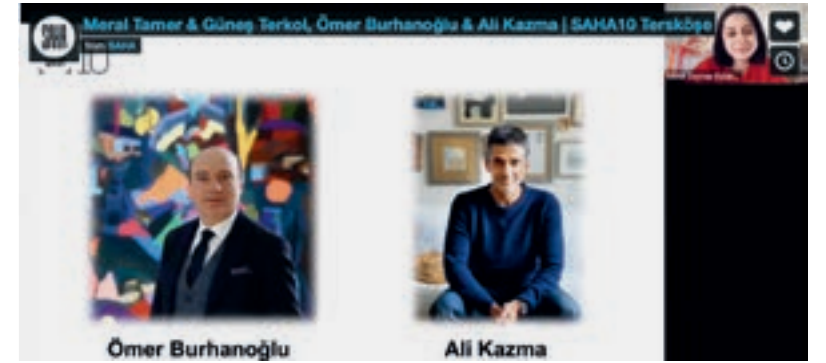
Bazen her şeyin çok ciddi yürüdüğü, içinde sadece sanat kelimelerinin geçtiği konuşmalar yapılır. Oysa hayat bütünüyle var. Ben özellikle pandemi döneminde sıkıntıları yumuşatabilecek, esnetebilecek bir etkinlik olarak gördüm bunu. Hem konuşabilme hem de birçok kişiyi dinleme şansımız oldu.

Çünkü hepimiz CV’lerimizle görüyoruz birbirimizi; ama içinde duygu olan, ruh olan karşılaşmalar çok anlamlı.

Konuşmak kadar dinlemenin de öne çıktığı bu buluşmalar, sanatın hayatla kesiştiği bir alana dönüştü.

Fusun Eczacıbaşı ve Gülsün Karamustafa, “SAHA10 Ters Köşe” programının ilk yayınında bir araya geldi, 25 Şubat 2021.

“SAHA10 Ters Köşe” programının 5 Mayıs 2021'deki yayınından: Meral Tamer-Güneş Terkol ve Ömer Burhanoglu-Ali Kazma

“SAHA10 Ters Köşe” programının 26 Mayıs 2021'deki yayınından: Emin Bahadır-İnci Furni ve Esra Karadeniz-Deniz Gül

SAHA Derneği Yönetim Kurulu üyelerinden Agah Uğur'un güncel sanat alanı "Whynot"ta düzenlenen buluşmadan, 20 Ekim 2018.

Pandemi öncesinde Türkiye’de de, yurtdışı araştırma gezilerinde de üyeler sanatçılarla buluşma imkânı yakalıyordu. Mardin ya da Çanakkale Bienali’ne gidiyor, farklı şehirlerdeki sanatçı inisiyatiflerini ziyaret ediyorlardı. Bir de SAHA’nın üyeleriyle buluşulup o dönemde destek verilen veya hedeflenen projelerin anlatıldığı, araştırma gezilerinden gözlemlerin aktarıldığı ve önerilerin konuşulduğu ofis buluşmaları vardı.

Covid-19 bütün dünyayı ele geçirince SAHA da yeni düzene uyum sağladı. Seminer türündeki konuşmalar arttı; işin öğrenme kısmına yoğunlaşıldı. Bu dönemde müze ziyaretleri, sanatçı atölyeleri ve özel koleksiyonlar çevrimiçi ziyaret edildi; sergi, eser ve koleksiyonların hikâyesi böyle dinlendi ve tartışıldı.

SAHA'nın genç sanatseverlere yönelik yürüttüğü SAHA+ programı kapsamında Yönetim Kurulu Başkanı Füsun Eczacıbaşı evsahipliğinde gerçekleşen buluşmadan, 17 Aralık 2018.

“Biraz oturabilir miyiz?” On yıl içinde üyelerin bir araya geldiği en önemli etkinlikler ise araştırma gezileri oldu. Tüm programlarını içerik ve lojistik organizasyonunu baştan sona SAHA ekibi üstlendi. Bu organizasyonlar Türkiye ve dünya sanat takvimine bakmakla başlıyor, seçilen etkinlik -belki Venedik Bienali, belki Berlin Bienali, belki bambaşka bir yer- varış noktasını belirliyordu. O şehirdeki sergiler, stüdyolar, müzeler ve koleksiyonerler arasından seçilen duraklardan oluşan bir program çıkarılıyordu. Gidilecek şehri belirlemekteki en önemli etkenlerden biri de elbette orada SAHA’nın desteklediği bir projenin ve bir kurumla ortaklığının olmasıydı.

SAHA’nın üyeleriyle birlikte yurtdışında yaptığı ilk programlardan birinin merkezi Berlin’di. Kalabalık bir grup katılmıştı bu araştırma gezisine. Üyeler kadar ekip için de bir ilkti. O gün yapılan ve üyelerin su içmeye bile zaman bulamadıkları kadar yoğun olan program, deneyim kazandıkça hafifletildi. Bugün hâlâ gülerek andıkları, “Biraz oturabilir miyiz?” sorusuyla anılan gezi sırasında müzelerden özel koleksiyonlara Berlin’in önemli sanat duraklarını gezdiler.

SAHA Üye Programları kapsamında düzenlenen Paris-Arles gezisinden. Franz West'in *Krauses Gekröse* işi önünde, LUMA Arles, Ekim 2021

SAHA üyeleri 58. Venedik Bienali’nde Halil Altındere'nin *Neverland* işinin önünde, Eylül 2019

SAHA'nın ilkeleri, seyahatlerde de kendini gösteriyor ve giderek derneğin kültürünü oluşturunuyordu.

SAHA, bir seyahat kulübü veya sanat turizmi yapan bir acente olmadığını hep hatırlattı. Yurtdışı programlarda öncelik, içerik ve deneyimdi. Kalacakları otellerin, yemek yenecek lokantaların lüks olmaksızın pratik, ziyaret edilecek mekânlara yakın, konfordan feragat etmeyen yerler olmasına özen gösterildi.

Anlatmaya çalıştıkları husus, bu gezilerin amacının öğrenmek ve araştırmak olmasıydı. Ziyaret ettikleri koleksiyonlarda da toplumsal sorumluluk alan, sanata yaklaşımıyla örnek olan kişileri tanımaya öncelik verdiler. Sözgelimi New York'un efsanevi koleksiyonerlerinden Agnes Gund... Gund aynı zamanda toplumun derinleşmiş sorunları için emek, düşünce ve kaynak yaratan saygın bir isim. Koleksiyonundaki çok önemli bir Roy Lichtenstein eserini 165 milyon dolara satıp Art for Justice (Adalet İçin Sanat) fonunu kurmak için bağışladı. Onunla buluşmak, koleksiyonunu kendisinin rehberliğinde dolaşmak paha biçilmez bir deneyimdi. Farklı duyarlılıkları olan, toplumsal sorumluluk taşıyan ve topluma geri vermeyi bir borç bilen insanlarla tanışmak, onlardan ilham almak ufuklarını açıyordu.

SAHA Üye Programları kapsamında düzenlenen Paris-Arles gezisinden. Pierre Huyghe'un *After UUmwelt* işi etrafında, LUMA Arles, Ekim 2021

SAHA Üye Programları kapsamında düzenlenen Amsterdam gezisinden, Kasım 2019

“Gezilerde aşırıya kaçmayalım” düşüncesi bazen fazla kaçıyor, sonradan çok gülecekleri sahneler neden oluyordu. Venedik'te bir koleksiyon ziyaretleri vardı ki, yıllarca anlatıldı. 1860'lardan bugüne gelen mücevher markası Codognato'nun özel koleksiyonunu ziyaret edeceklerdi.

Füsun Eczacıbaşı, koleksiyonu daha önce görmüş, çok etkilenmişti. Evsahibinden SAHA üyelerini davet etmesini rica etti. Böylece SAHA, Codognato'nun evinde kokteyle davet edildi. Deniz taksi tutmanın israf olduğunu düşünüp vaporetto ile gitmeye karar verdiler. Venedik'e özgü bu deniz dolmuşuna üyelerin ancak yarısı sığabildi. Bir kısmı vaporetto'da, diğer kısmı sahilde birbirine el sallarlarken grup parçalanmıştı.

Füsun Eczacıbaşı herkesin bindiğinden emin olmak için arkada kalmıştı. Bir sonraki vaporetto'yla gittiğinde evsahiplerinin suratı bu rötardan ötürü asılmıştı. Ama öyle bir koleksiyondu ki karşılarındaki, neredeyse bütün sanat tarihini taşıyan görkemiyle her şeyi unutturdu. Bir yanda Duchamp, öbür yanda Warhol... Tanıklık ettikleri zamanı o koleksiyonla somutlaştırmışlardı. Yaşamak ve sonra o yaşananların izlerini buluşturmak; dışında kalarak değil, içinde olarak biriktirmek...

SAHA'ya bu izler kaldı.

Stüdyo ziyaretleri, SAHA'ya katıldığında sanatla ilişkisi çok güçlü olmadığı
koleksiyon hâlde, zamanla ortak seyahatlere ve stüdyo ziyaretlerine
buluşmaları... gittikçe ilgisi artan, öğrendikçe daha çok tutulan üyeler
de oldu. SAHA, kendi içinde de öğrendi. Bienallere giderek, koleksiyonları
gezerek, atölye gezilerinde sanatçıları ve üretimi yakından izleyerek, konuşarak,
dinleyerek...

Böylece SAHA, üyeleri için de bir dönüşüm alanı görevi gördü. Yaşadığı
çağa sanatın gözüyle bakmaya başlayanlar da SAHA'nın katkı hanesinde
yazılacaktır mutlaka.

Bir insanı değiştirmek, dönüştürmek kolay değil. Dönüşüm bir bütün.
Bütün duyuları içine alan; görmekle, duymakla, hissetmekle başlayan bir
süreç...

SAHA üyesi Ayşe Umur kendi dönüşümünü **Özellikle genç sanatçıları
izleme konusunda çok yol aldım** diye anlatıyor:

**Sanat anlayışım, biriktirdiğim işler bile değişmeye
başladı. Otuz yıllık yoğun çalışma yaşamı sonrası önceliklerimi
değiştirme, yarı zamanlı çalışmaya geçme konusunda SAHA'nın
önemli bir etkisi oldu.**

Sanatçıları bir ticari ilişki olmaksızın tanımak, sohbet etmek, atölyelerini
ziyaret etmek, nasıl yaşadıklarını, nasıl çalıştıklarını, neler okuduklarını,
ilhamlarının nereden kaynaklandığını arada bir ticari kurum olmadan, bir
alışveriş olmadan deneyimlemek herkesin üzerinde olumlu etki yarattı.

Sanatçılar da üyeleri daha yakından tanıdılar, muhtemel önyargılardan
arınıp el ele verilebileceğini, koleksiyoner-sanatçı ilişkisinin dışında ortak
konuların, kaygıların, hedeflerin, tutkuların var olduğunu görmüş oldular.

Sanatçı buluşmaları, sanatçının düşünce ve üretim sürecine tanıklık
etmek, o sürecin sonunda kendisini nasıl bir sanatsal dille ifade ettiğini
gözlemlemek, sanatı sadece görsel bir obje olmaktan çıkarıp bambaşka bir
düzeğe çıkarıyor. Sanatın duygulara da hitap ederek ifade bulan çok katmanlı
iletişim dilini anlamak, farklı bir bilinç yaratıyor üyelerde. Belki de bu nedenle
SAHA üyelerinin devamlılık oranı, özellikle bu bilinci paylaşanlarda daha
yüksek.

Pandemi döneminde bu paylaşımlara çevrimiçi olarak devam edilmesi
sayesinde üyeler birbirlerine daha da kenetlendiler. Böylece “almak” değil,
değerine inanıp “vermek” isteyen üyelerle pandemi sonrasına hazırlandı
SAHA...

Birikimler farklı, Şu bir gerçek ki, sanatçıların kendi imkânlarıyla
hedef ortak ulaşmaları zor olan kapılar, sanata destek vermek
için kurulmuş kurumlara her zaman açılıyor. Kültür-sanat kurumlarının
aralarındaki dayanışmanın bir getirisi olarak, sanatı ve sanatçıyı karşılıksız
destekleyen bir sivil toplum kuruluşu diğer kurumlarla benzersiz ilişkiler
kurabiliyor.

SAHA'nın bilinirliği arttıkça işler kolaylaşsa da ilk günlerde müzelerin,
koleksiyonların kapılarının üyelere açılması büyük uğraşlar gerektiriyordu.
Kurdukları ilişkiler onları ekosistemin içine kademe kademe sokuyordu.

SAHA'yı oluşturan herkesin ortak bir hedefi vardı: Türkiye'den güncel
sanatın evrensel düzlemde daha iyi temsil edilmesi. Sanatçıların arzuladıkları
ve elbette hak ettikleri yere ulaşmalarında önlerine çıkan engellerin bertaraf

SAHA üyelerinin
Tokyo ve Kyoto ile
Seto İ. Denizi'nde yer
alan Naoshima ve
Teshima sanat adalarını
kapsayan Japonya
gezisinden, Mart 2018

edilmesi; dünyanın dört bir yanında kendilerini layıkıyla ifade edebildikleri, bütçe kısıtlamalarının düşündüklerini gerçekleştirmelerine engel olmadığı üretimlerle var olabilmeleri.

Farklı geçmişlerden, farklı sosyal çevrelerden, farklı düşünce yapılarından gelseler de SAHA üyeleri bu ortak amaç çevresinde buluştu. Kolektif çabanın getirdiği kazanım herkes için anlamlıydı. Üyeler SAHA'ya girdiklerinde, dışarıdaki şapkalarını bırakmadan, farklı alanlardaki birikimlerini de katarak ortak bir değer yaratmayı düstur edindiler.

2014'teki maceralı Brezilya gezisi, bu ruh hâlini simgeleyen örneklerden biriydi. SAHA üyeleri, Merve Çağlar'ın rehberliğinde bir açık hava müzesi ve arboretum olan Inhotim'e gitmek üzere çıkmıştı yola. Küçük bir uçakla Belo Horizonte'ye indiler, onları otele götürecek otobüsü beklemeye başladılar. Karşılarına çıkan, beklentilerinin çok altında, ufak bir minibüstü. Kendileri sığsa valizler sığmaz. "Olsun," dediler, "yapacak bir şey yok." Valizleri minibüsün arkasına istifleyip yola çıktılar. Minibüste tek bir boşluk yoktu,

SAHA üyelerinin, Latin Amerika'nın en büyük çağdaş sanat fuarı ZONA MACO'yu ettiği Meksika gezisinden, Şubat 2019

SAHA üyelerinin 58. Venedik Bienali'ne ziyaretinden, Halil Altındere'nin *Uzaydaki Mülteci* işinin önünde, Eylül 2019

herkes dipdibeydi. Hiç değilse otele atalım kendimizi diye düşünüyorlardı. Fena olmayan, en azından öyle sandıkları bir otelde yer ayırtmışlardı. Yaklaşırken binayı gördüler ki tabelası var; ama iki harfi düşmüş. Otelde sadece bir kişi çalışıyordu, gülümseyerek dedi ki: "Siz geliyorsunuz diye, İngilizce konuşan arkadaşımı çağırdım."

O gün yaşananlar, üyeler arasındaki ilişkiler açısından bir dönüşümün başlangıcıydı. Neden orada olduklarını hatırlatan, bireysel talepler yerine kolektif ruhu güçlendiren bir gündü.

Zar zor odalara yerleştiler. Aşağıda inşaat, gürültü, ne ararsan vardı. Herkes acıkmıştı. Otelin lokantasına girdiler. Herkes bir işin ucundan tuttu, sofrayı birlikte kurdular. Üyelerden Arzu Güran mutfağa girip leziz bir makarna ve sos yaptırdı.

Sonra aynı şekilde İlyas Gençoğlu girdi mutfağa, salatayı tarif etti: "I do not want a salad, I want a salad festival."¹ Müthiş bir geceydi.

Öyle bir bağ oluştu ki üyelerin arasında, hep birlikte bir bütünün, bir tutkunun parçası olduklarını hissettiler. Şikâyet eden değil, beraber yapan bir kültürü oldu SAHA'nın.

¹ Salata değil, salata şöleni istiyorum.

SAHA'nın destek verdiği 31. Sao Paulo Bienali çerçevesinde, SAHA üyelerinin Sao Paulo ve Belo Horizonte şehirlerini kapsayan gezisinden, Kasım 2014

SAHA'nın kendini bulma ve anlatma aşamasında üzerine yapışan etiketlerden biri de koleksiyonerler için yeni bir güç merkezi olacığıydı. Hep soruluyordu, “SAHA bir koleksiyonerler derneği mi?”, “Koleksiyonerlerin buluşması için kurulmuş bir sosyal kulüp mü?”, “Elitist bir oluşum mu?”...

Oysa üyeler SAHA'da koleksiyoner değil, bir anlamda meraklı öğrencilerdi. Kimilerinin koleksiyonu dahi yoktu. Dünyayı farklı boyuttan izlemeye çalışıyor; SAHA'nın misyonunu, kendine belirlediği amacı paylaşıyorlardı. Sohbetler, eser alımlarının ötesine geçiyordu. Öncelik öğrenmekteydi. Bunu bir yolculuk olarak görüyorlardı ve süreç sonuçtan önemliydi.

Bu seyahatlerde zaman zaman otel lobisinde bir araya gelip, o gün karşılaştıkları eserleri, tanıştıkları insanları, gördükleri mekânları masaya yatırıyorlardı. Günün muhasebesini farklı birikim ve altyapıların etkisiyle, farklı pencerelerden bakarak yapmak; seyahatlerde beraber oldukları sanatçılarla sohbet edip gördüklerinin onların süzgecinden geçmiş hâlini

SAHA+ destekçileri için SAHA Yönetim Kurulu üyelerinden Selman Bilal'in Arnavutköy'deki evinde düzenlenen koleksiyon ziyaretinden, 25 Mayıs 2019.

tartışmak, anlamak, karşılıklı ufuk turuna çıkmak bu gezilerin ödülüydü.

Öğrenilen, anlamaya çalışılan, anıların biriktirildiği buluşmalardı.

SAHA'nın geleceğe açılımı: SAHA+ On yıl geçti. Gelecek on yılları kurgulayacak ekipler gerek. Derneğin geleceği ve sürdürülebilirliği açısından SAHA'nın yol haritasında farklı kuşaklardan isimlerin de söz sahibi olabilmesi ve sözün çeşitlenmesi adına gençlerin yeri önemli.

SAHA'yı bir araya getiren paydaşlar yalnızca üyeler, sanatçılar, küratörler, yazarlar ve sanat profesyonelleri değil. Bir de SAHA+ var. Özellikle genç kuşaklar için maddi yükümlülüğün bir bariyer olmasını engellemek için kurulan SAHA+, derneğin geleceğe bakan yüzü.

SAHA'nın kurucuları ve bugün yönetimini sürdüren ekibin en büyük hayali SAHA+'nın bu misyonu devam ettirecek şekilde gelişmesi. Bugün profesyonel hayatlarının erken evrelerinde, zaman kısıtlamalarından dolayı sanatla ilişkilerini ancak izleyici olarak sürdüren 35 yaş altı potansiyel üyelerden oluşuyor SAHA +. Bu genç üyelerin, aynı tutku ve inançla SAHA'yı benimsemeleri, onu toplumsal sorumluluk bilinciyle ve günün gereksinimlerine göre dönüştürüp yaşatmaları bekleniyor.

Şüphesiz ki SAHA'nın gelecek on yıllarında onların sözü olacak.

SAHA+ destekçileri için SAHA Yönetim Kurulu üyelerinden Atilla Tacir ve eşi Billur Tacir'in evsahipliğindeki koleksiyon ziyaretinden, 23 Şubat 2019.

Gelecek on yıllar

Sanatla ilişki kurmak çetrefilli bir konu. Kimileri ilişkisini yüzeysel ve şahsi bir perspektiften kuruyor. En iyi sanat eserine, en gözde sanat koleksiyonuna sahip olmak yetiyor. Ama kimilerine göre bütün bunların ötesinde bir nokta daha var. Sanatın paylaşılmasına, çoğalmasına destek olan, dünyanın sorunlarının sanat aracılığıyla dile getirilmesinin gücüne inanan, başkalarının hikâyesini dinlemeye meraklı, kendi hikâyesini anlatmaya da istekli bir nokta.

SAHA on yıl içinde bir hikâye yarattı. İyimser, yapıcı, yaratıcı bir hikâye bu. “Burada neden yok?” ataletinden çıkıp “Burada olmayanı nasıl var edebiliriz?” sorusuna odaklanan bir hikâye...

Bu, SAHA’nın geçmişi. Dünya değişiyor, ülke değişiyor, SAHA da ihtiyaçlar doğrultusunda dönüşüyor. On yıl önce başladığı yerden farklı bir yerde bugün.

SAHA kurulduğundan bu yana geçen sürede Türkiye gittikçe içine kapandı, gelenler azaldı. Buna karşın SAHA daha proaktif davranmaya başlayıp daha çok kitap yollar, daha çok iletişim kurar, daha çok “Bakın bu sanatçılar var,” der oldu, “Bu coğrafyadan dışarıya sesini duyurmakta zorlansa da sanat üreten, düşünen bir kitle var. Başkalarıyla kavga etmeden, sanatın dönüştürücü, iyileştirici, kapsayıcı diliyle diyalog kuracak insanlar da var burada...”

Uzaktan, farklı süzgeçlerle görülen Türkiye’ye değişik bir mercek tutmaya çalıştılar. Bu zaman diliminde misafir programlarını artırıp gençlerin sanat ekosisteminin içinde daha çok yer bulmasına imkân verdiler. Zaman içinde gördüler ki eğer güçlü bir sanat ortamı yoksa yurtdışından gelen ilgi de zayıflıyor. Sadece bir sanatçının iş üretimine destek yerine bütün bir sanat ortamına destek vermek daha büyük bir öncelik.

Türkiye algısı Batı’dan uzaklaşırken SAHA’nın rolü daha da önem kazandı. Türkiyeli sanatçıların, küratörlerinin ve kurumlarının yurtdışında bilinirliğini, görünürlüğünü artırmak, değer kaybeden Türkiye algısına olumlu katkı yaptı.

Yola sivil toplum destek mekanizmasının fark yaratabileceğine inanarak çıkmışlardı. SAHA’nın çekirdeğini, belli bir noktaya ışık düşürmek ve odaklanmak kadar kolektif güç ve sivil toplum bilinci yaratmak da oluşturuyordu. Diyalogu hep canlı tutmak ve beslemek, gelecekte ayakların yere daha sağlam basması için de hayati önem taşıyordu.

SAHA'nın 10. yılı
için kurumsal
kimlik tasarımı:
BEK Tasarım

Sanatla ilişki kurmak biraz çetrefilli bir konu. Kimileri ilişkisini yüzeysel ve şahsi bir perspektiften kuruyor. En iyi sanat eserine, en gözde sanat koleksiyonuna sahip olmak yetiyor. Ama kimilerine göre bütün bunların ötesinde bir nokta daha var. Sanatın paylaşılmasına, çoğalmasına destek olan, dünyanın sorunlarının sanat aracılığıyla dile getirilmesinin gücüne inanan, başkalarının hikâyesini dinlemeye meraklı, kendi hikâyesini anlatmaya da istekli bir nokta.

SAHA'nın durduğu nokta.

Gezegen ve sanat ekosisteminin geleceği SAHA, sanatla kurulan ilişkiyi gözden geçirerek çıktığı yolda, bu ilişkiyi yeniden kurmak adına da adımlar attı. Daha katmanlı, kişilerden bağımsız, topluma değer kazandıran adımlardı bunlar...

Küresel ve yerel değişimlere ayak uydurarak, karşılık vererek geçen on yılın ardından şimdi SAHA'nın önünde uzun bir gelecek uzanıyor.

14 Eylül 2021.
SAHA'nın, 10 yıl boyunca ona katkı sunan tüm üyeler, destekçiler, danışmanlar ve çalışanlar ile bugüne kadar SAHA'nın destekleyip birlikte çalıştığı sanatçı, küratör, yazar ve sanat profesyonellerinden oluşan 450 davetlinin katılımıyla The Marmara Esmâ Sultan'da gerçekleştiği 10. Yıl Partisi'nden. Foto: Muhittin Tüylüce

SAHA'nın bugün ve gelecek için iki önceliği var. Biri, içinde bulunduğumuz coğrafyadaki sanat kurumları, misafirlik ve araştırma programlarıyla işbirliği yapmak. İkincisi de coğrafi çeşitliliği artırmak. Amerika ve Avrupa'dan gelen başvuruların yanında Türkiye'yle ortak meseleleri, ortaklıkları olabilecek Güney Amerika, komşu ülkeler, Asya gibi farklı coğrafyalardaki kurumsal işbirlikleriyle destek alanlarını artırmayı hedefliyor.

SAHA'nın yakın geleceğinde işbirliğinin genişlediği, çeşitlendiği ve gezegenin geleceğiyle kesiştiği projeler yer alıyor.

Kurucu ve Yönetim Kurulu üyesi İpek Cem Taha, SAHA'nın bir sonraki on yılda yeni hikâyeler yaratacağını düşünüyor; çünkü bu alandaki ihtiyaç ve bu alana duyulan sevgi ve bağlılık sürüyor:

Her ne kadar dünya Türkiye'yi tek yönlü açıklamalarla algılasa da Türkiye çoksesli, çokrenkli, çokkatmanlı bir yer. Bu çokkatmanlılığın da çağdaş sanat aracılığıyla iletilmesi çok önemli. Bu alanda çalışan bir sivil toplum kuruluşunun kurumsallaşması ve fayda sağlaması bana büyük mutluluk veriyor. Toplumsal değişim açısından bakınca kendini ifade etmenin bu kadar kısıtlı olduğu bir yerde çağdaş sanat, ifade özgürlüğünü de temsil ediyor. Bitkiyi hayatta tutmak çok önemli, 'özgürlük bitkisi' diyebiliriz buna. SAHA gibi girişimler bu hayatta kalma mücadelesinde şans yaratıyor Türkiye için. Geleceğe dair umut da yaratıyor bence...

Atilla Tacir, başardıklarıyla gurur duysalar da görevlerinin yeni başladığını hissediyor. **Sanatın evrensel gücü ve SAHA çevresinde oluşan ekosistemin bundan sonra yaratabileceği sosyal etki beni çok daha fazla heyecanlandırıyor, diyor, Umarım gelecek on yılımızda desteklediğimiz projeler ve sanatçılarla birlikte, bunların topluma hangi alanlarda ve ne oranda fayda sağladığını göreceğimiz ve ölçebileceğimiz bir kurum olmayı da başarabiliriz.**

Berna Tuğlular’ın on yıl sonraki SAHA’sı sürekli kendini yenileyen, zamana ve getirdiği değişikliklere uyumlanan, sanat ekosisteminin ihtiyaçlarını algılayıp destekleyen, desteklerini tarafsız, şeffaf ve çoğulcu yaklaşımla yapmaya devam eden bir yapı. En önem verdiği ise SAHA ailesinin birbirinden kuvvet olarak daha da büyümesi.

Selman Bilal, SAHA’nın çağdaş sanat alanında yeni üretimler ve projeler doğrultusunda verdiği eğitici ve destekleyici programların çeşitlenerek artmasını umuyor. Dijitalleşen yeni dönem içinde öncü projelere imza atacağına inanıyor.

Agah Uğur’un 2031’deki SAHA ile ilgili hayali geniş:

Dünyanın en aranan ve itibarlı yüz sanatçısından üçü Türkiyeli, sanat dünyasının yıllık takvimindeki en prestijli yirmi sergisinde ortalama en az iki Türkiyeli sanatçı yer alıyor, her yıl kariyerlerinde hızla ilerleyen beş Türkiyeli sanatçı önde gelen uluslararası rezidans ve sanat okullarında yer bulabiliyor, son yirmi yılda önemli uluslararası sergi ve diğer sanat programlarında yer alan Türkiyeli sanatçı adedi bini geçmiş, Türkiye’nin sanatçıların kariyerlerine tartışmasız en derin olumlu etki yaratan rezidans programından iki yüz parlak sanatçı faydalanmış, Türkiye’deki sanat inisiyatiflerinin ve uluslararası kariyer yapan özgün sanatçıların gerçek anlamda hayal ortağı olarak gördüğü bir kurum oluşmuş, çağdaş sanatın hafızasının oluşumunda çok önemli adımlar atılmış. Bütün bunlarda vizyonu, sanata ve sanatçılara sevgi ve inancı, uluslararası itibarı ve güçlü imkânları ile SAHA liderlik yapmış, destek vermiş, kısaca başrolde olmuş. Ve SAHA bunları, kararlılıkla uyguladığı etik anlayış ve prensipleri, güçlü profesyonel yönetimi ve SAHA’nın farkını ve anlamını içselleştirmiş, sanata karşılıksız desteğe gönülden inanmış yüzlerce üyesi sayesinde başarmış.

Peki, sanatçıların SAHA’nın geleceğiyle ilgili önerileri ne?

Halil Altındere:

SAHA yakın zamanda bir yol ayrımından geçti bence.

Araya pandemi girmese daha da hızlı yürüyenecekti. Bana kalırsa dünyada bu kadar hızlı çalışan başka kurum yok. Kendi kültürünü kısa zamanda yarattı. Gelecekte hantallaşmaması önemli. Neyse ki SAHA’nın öncesi yok, kendine örnek alacağı hantal bir yapı da yok. Böylece çok taze ve umut verici kalıyor.

Ali Kazma:

Türkiye için on yıllık bir plan yapmak pek mümkün değil; ama kesin olan bir şey varsa o da önümüzdeki iki üç yılın bolluk içinde geçmeyeceği. Bu koşullarda SAHA’nın yapacağı her destek hayata dönüşte büyük rol oynuyor. Özellikle Covid-19 sonrası için acil durum destekleri oluşturulması elzem. Belki ilerde Türkiye’ye yine bir akın olacak –ki ben öyle öngörüyorum–, tekrar çok ciddi bir enerji yaratacak ülke.

Fusun Eczacıbaşı (en önde), SAHA üyeleri ve ekibiyle, SAHA 10. Yıl Partisi, Foto: Muhittin Tüylüce

O zaman da SAHA bu ilk on yılında edindiği tecrübeyle daha iyisini yapacaktır. Yine de buradaki ekosistemin çok kırılgan olduğunun bilincinde olarak buraya destek vermeyi sürdürmesi, hatta artırması bence çok iyi olur. Hepimiz biliyoruz ki insan bulunduğu yerde güçlü olduğu zaman, dışarıda da güçlü oluyor. Ben iyi niyeti çok önemsiyorum. Sen zaten uçarken, orada bir sergi, burada bir sergi yaparken verilen destek de önemli ama hiçbir şey yapamazken yanında duran bir kurum tabii ki daha önemli. SAHA'nın şu anda yarattığı iyi niyet, onu ileride daha da iyi yerlere taşıyacak.

Aykan Safoğlu:

Gelecekte dünyada kamusal alanın ve şehre katılımın daha da fazla sınırlandırılacağını düşünüyorum. Savaşlar, ekonomik problemler, pandemi kaçınılmaz olacak. SAHA belki aktör olarak önde olmadığı ancak sanatçılara alan açan, beraber yaşam pratiklerinin olduğu koloniler yaratmakta öncü olabilir. Türkiye’de sanatçıların yapıtlarının korunması, saklanması, restorasyonu üzerine düşüncelerin başlayabilmesi için destek olabilir. Herkes sanat eserinin ölümsüz olduğunu düşünüyor; ama onun da bir hayatı var. Bir de hepimiz hayatta bir dolu

Murat Ertel sahnede,
SAHA 10. Yıl Partisi,
Foto: Muhittin Tüylüce

sorun yaşayabiliyoruz, kavgalı durumlara düşebiliyoruz. Bir kurum da olabilir bu, koleksiyoner de... Sanatçılara yasal olarak destek olacak, hukuki destek sağlayacak bir fon yaratılabilir.

Gülsün Karamustafa:

SAHA Studio’nun geliştirilerek sürdürülmesi gerekli. İnisiyatiflerin desteklenmesinin ve böylelikle desteklerin daha geniş bir alana yayılabilmesini önemli buluyorum. Yazı Dizisi de periyodik bir yayınlara desteklenebilir. Yılda bir ya da iki kez çıkan, bütün yazıların bir araya getirildiği bir yayın kalıcı olacaktır. Nasıl 90’larda yazılmış eleştiri yazılarının o dönemi tanımlama özelliği varsa, böyle bir yayın da ileride bugüne tanıklık edecektir.

Soldan sağa: Mihran
Tomasyan, Gökçe
“ÇeÇe” Gürçay, Melih
Kıraç sahnede, SAHA
10. Yıl Partisi, Foto:
Muhittin Tüylüce

Alper Aydın:

Türkiye’de doğup büyüyen ve belli bir noktaya gelen bütün sanatçıların yolunun bir gün SAHA’dan geçeceğine, SAHA’nın Türkiye’de yaşayan sanatçıların kariyerleri konusunda kesinlikle bir basamak ya da cankurtaran botu olduğuna inanıyorum. Bu hâliyle SAHA’nın çok güçlü bir frekansı var. Bu frekansın Anadolu’da üretim yapan ve çalışmalarını gösteren sanatçıları da içine alacağına inanıyorum.

Cevdet Erek, SAHA
10. Yıl Partisi,
Foto: Muhittin Tüylüce

Hiçbir şey eskisi gibi olmayacak! Son iki yıla damgasını vuran Covid-19, “hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağı” bilgisini yerleştirdi. Tıpkı pandemi gibi savaşların, ekonomik problemlerin, göçün son sözü söylediği bir iklim, böyle sarsıcı bir içe kapanma dönemi, SAHA’nın gayretini daha anlamlı kıldı.

Bundan sonrası için ödevler sıralandı bile:

- Alışılmış modellerin dışına çıkarak, işbirliğini önceleyerek, birlikten kuvvet ve anlam doğurarak hareket etmek
- Ortak değerler etrafında buluşmak, o değerleri gözeterek hareket etmek ve bunu sürdürülebilir kılmak
- Gençleri bu çabaya katmak, yüreklendirmek, misyona inandırmak
- Yaşadığımız coğrafyada, gittikçe güçleşen koşullarda üretmeye devam eden sanatçıların küresel bir ağın, diyalogun parçası olmasını hedeflemek...

SAHA’nın geleceği için kendisinden bağımsız bir hayal kurulacaksa eğer, bu hayal onun yalnız kalmaması, benzer misyonla hareket eden sivil toplum kuruluşlarının çoğalması olur. Ferah bir geleceğe yürümenin olmazsa olmazı sayılır bu çoğalma. Kurumların, geleneklerin, alışkanlıkların sorgulandığı, hatta sarsıldığı bir dönemde dayanışmanın ve birlikte var etmenin modeli olarak SAHA’yı farklı bir görevin beklemesi şaşırtıcı olmaz.

SAHA sadece sanat odaklı bir kurum değil; sivil toplum bilinci ve toplumsal sorunlara duyarlılığı olan, bir sorun etrafında hemen kenetlenip harekete geçebilen iyileştirici bir aile olarak görüyor kendini. Üyeler, sağlık çalışanlarına destek olmak, derin yoksulluk, eğitim ve göçmen sorunları gibi farklı sosyal sorumluluklar etrafında hemen kümelenip çözümler üretiyor.

SAHA’nın deneyimlerle oluşturduğu, ihtiyaçlarla, sorulara aldığı cevaplarla, özeleştiri ve değerlendirmeye bir nakış gibi işlediği özgün modele sadece bu coğrafyada değil, dünyanın birçok yerinde ihtiyaç var.

Önümüzde uzanan on yıl, yirmi yıl, otuz yıl... Bugünden bakınca belirsiz görünen, kötümserlere bolca malzeme veren, gri bir gelecek...

Bir umut yeşerecekse eğer, bu, içinde bulunduğu çağa iynin gücüyle iz bırakanlar sayesinde olacak.

SAHA tarafından desteklenmiştir: 2011-2021

2011
Ahmet Öğüt, Ali Kazma, Aydan Murtezaoğlu, Eylem Aladoğan, Füsün Onur, Kutluğ Ataman, Nazım Hikmet Richard Dikbaş, Cevdet Erek, Meriç Algün, Özlem Günyol & Mustafa Kunt, Yıldız Moran Arun / 12. İstanbul Bienali
Aslı Çavuşoğlu / Performa 11, ABD
Adnan Yıldız / ICI-“Curating Performance”, ABD

2012
Meriç Algün, Burak Arıkan / Witte de With, Hollanda
Köken Ergun, Sarkis / La Triennale, Fransa
Kevser Güler, Övül Durmuşoğlu / ICI- Instituto Inhotim, Brezilya
Ceren Erdem / ICI-“Curating Institutions”, Çin
Emre Hüner / Manifesta 9, Belçika
Cevdet Erek, Füsün Onur / Documenta 13, Almanya
Candaş Şişman, Osman Koç, Mehmet Erkök, Sertaç Öztürk, Ali Miharbi, Ebru

Kurbak, Bager Akbay, Fatih Aydogdu, Onur Sönmez, Jaak Kaevats, Özgün Kılıç, Sedef Aydoğan, Özlem Alkış, Ahmet Sertac Öztürk, Selin Özçelik, Nagehan Kuralı / “Müşterekler Zamanı: Türkiye’den Yeni Medya Sanatı” sergisi, Hollanda
Fatih Akın, Fikret Atay, Sami Baydar, Hakan Irmak - Nurullah Gürhan, Seyit Battal Kurt, Tekin Oktay, Murat Şahinler, Nasra Şimmes / 2. Mardin Bienali
Ahmet Öğüt / 53. October Salon, Sırbistan
Seçil Yersel / Creative Time Summit, ABD
Fatoş Üstek / ICI-“Curating Beyond Institutions”, ABD

2013
Meriç Algün / Art in General, ABD
Halil Altındere / CA2M Centro de Arte Dos de Mayo, İspanya
Güneş Terkol / Sculpture Center, ABD

Banu Cennetoğlu, Yasemin Özcan ve Emre Erkal / ARK Underground, Bosna-Hersek
Nazlı Gürlek / ICI-“From ‘Official History’ to Underrepresented Narratives”, Birleşik Krallık
Aslı Çetinkaya, Merve Ünsal, Işın Önel / Open Systems, Avusturya
Zeynep Öz, Dilek Winchester, Burak Arıkan / Ashkal Alwan Lübnan Plastik Sanatlar Derneği
Ali Kazma / 55. Venedik Bienali Türkiye Pavyonu
“A History of Inspiration” sergisi, küratör: Adnan Yıldız / Palais de Tokyo, Fransa
Ha Za Vu Zu / Whitechapel Gallery, Birleşik Krallık
Didem Özbek, Pınar Öğrenci / CIMAM, Brezilya
13. İstanbul Bienali
Merve Ünsal / Delfina Vakfı, Birleşik Krallık
Gürsoy Doğtaş / ICI-The Curatorial Intensive, ABD
Ayşe Erkmen / Barbican Centre, Birleşik Krallık

Ceren Özpınar / AMCA International, ABD
Fulya Erdemci / Creative Time Summit, ABD
Güneş Terkol / ISCP, ABD
Hüseyin Bahri Alptekin. Facts, Incidents, Accidents, Circumstances, Situations yayını / Muzeum Sztuki, Polonya
Meriç Algün / Contemporary Art Gallery, Kanada
Suat Öğüt / Hoger Instituut voor Schone Kunsten (HISK), Belçika
“Apparatus Criticus & Locus” sergisi, “PROJECT 35 Volume 2” video programı, “ICH/I” performans programı / Künstlerhaus Stuttgart, Almanya
Aslı Çavuşoğlu, Erden Kosova / Witte de With, Hollanda
Elif Erkan / Wiels, Belçika
SAHA Küratoryal Araştırma Programı kapsamında: Aaron Cezar, Lauren Cornell, Jessica Morgan, Andrea Philips, Nayia Yiakoumaki

2014
Cevdet Erek / Spike Island, Birleşik Krallık
Can-Aslı Altay, Burak Arıkan, Cevdet Erek / 5. Marakeş Bienali, Fas
Burak Delier / Iniva, Birleşik Krallık
Barbaros Kayan, Serkan Taycan / Helsinki Photography Biennial 2014, Finlandiya
Can Altay / Campo Adentro, İspanya
İz Öztat / Heidelberger Kunstverein, Almanya
Özlem Günyol-Mustafa Kunt / Dortmunder Kunstverein, Almanya
Seçil Yersel / Platform Münih, Almanya
Işın Önel / Schauraum, Avusturya
Nevin Aladağ / Kunsthalle Basel, İsviçre
Fatih Aydoğdu, Çağla Sönmez Çalır, Nezaket Ekici, Burak Kabadayı, Hülya Karakaş, Evrim Kavcar, Pınar Öğrenci, Yasemin Özcan, Serkan Taycan, Aylin Tekiner, Ezgi Tok, Eşref

Yıldırım, m-a-u-s-e-r (Aslı Serbest-Mana Mahal) ve Yapı-Sanat Kooperatifi / 5. Uluslararası Sinop Bienali	<i>Fatma Bucak. I must say word about fear</i> yayını / Castello di Rivoli, İtalya	Blanc, Kristina Buch, Aaron Cezar, Dr. Ekaterina Degot, Bruce Ferguson, Lynn Gumpert, Pierre Huyghe, William Kentridge, Christian Marclay, Luuk Nouwen, Susan Philipsz, Christine Tohme	Sarkis / 56. Venedik Bienali	<i>Kullanma Kılavuzu 2.0: Türkiye’de Güncel Sanat 1975–2015</i> yayını, editörler: Halil Altındere, Süreyya Evren / Revolver Verlag & art-ist Yayınları	Barış Doğrusöz, Merve Ertufan / Ashkal Alwan Lübnan Plastik Sanatlar Derneği
Fatoş Üstek / Gwangju Bienali, Güney Kore	Avusturya Ahmet Öğüt / Broad Sanat Müzesi - Protocinema, ABD		Ahmet Elhan, Ani Setyan, Antonio Cosentino, Aysel Alver, Canan Budak, Deniz Aktaş, Dilan Bozyel, Dilara Akay, Eda Gecikmez, Ethem Erkan, Evrim Kavcar, Fırat Engin, Gabi Yerli, Hakan Kırdar, Halil Altındere, Işıl Eğrikavuk, İbrahim Ayhan, Mehtap Baydu, Melih Apa, Mesut Alp, Metin Ezilmez, Murat Akagündüz, Murat Germen, Mürüvvet Türkyılmaz, Nadi Güler, Necla Rüzgar, Nezir Akkul, Özlem Günyol-Mustafa Kunt, Sait Tunç, Şefik Özcan, Yavuz Tanyeli, Yaygara Güncel Sanat İnisiyatifi / 3. Mardin Bienali	Meriç Algün, Hera Büyüktaşçıyan, Taner Ceylan, Cansu Çakar, Aslı Çavuşoğlu, Elmas Deniz, Cevdet Erek, Esra Ersen, Deniz Gül, Emre Hüner, Merve Kılıçer, Füsun Onur, İz Öztat & Belkıs Işık, Zeyno Pekünlü, Pelin Tan, Pınar Yoldaş, Artıkışler Kolektifi: Özge Çelikaslan-Alper Şen / 14. İstanbul Bienali	Banu Cennetoğlu / Bonner Kunstverein, Almanya Köken Ergun, Zeyno Pekünlü / Jakarta Bienali, Endonezya
Gülsün Karamustafa, Halil Altındere, Nilbar Güreş, Burak Arıkan, Zeyno Pekünlü, Fırat Genç, İmre Azem, Yaşar Adanalı, Vasıf Kortun, Ali Taptık / 31. Sao Paulo Bienali, Brezilya	Elif Erkan / Portikus, Almanya Viron Erol Vert, Erdağ Aksel / Künstlerhaus Stuttgart, Almanya Apartman Projesi / Apartman Projesi Berlin, Almanya	<i>Bağımsız Sanat İnisiyatiflerinin Sürdürülebilirliğine Yönelik Destek Fonu kapsamında:</i> 5533, İstanbul Pasaj, İstanbul Torun, Ankara	Erkan, Evrim Kavcar, Fırat Engin, Gabi Yerli, Hakan Kırdar, Halil Altındere, Işıl Eğrikavuk, İbrahim Ayhan, Mehtap Baydu, Melih Apa, Mesut Alp, Metin Ezilmez, Murat Akagündüz, Murat Germen, Mürüvvet Türkyılmaz, Nadi Güler, Necla Rüzgar, Nezir Akkul, Özlem Günyol-Mustafa Kunt, Sait Tunç, Şefik Özcan, Yavuz Tanyeli, Yaygara Güncel Sanat İnisiyatifi / 3. Mardin Bienali	Çavuşoğlu, Elmas Deniz, Cevdet Erek, Esra Ersen, Deniz Gül, Emre Hüner, Merve Kılıçer, Füsun Onur, İz Öztat & Belkıs Işık, Zeyno Pekünlü, Pelin Tan, Pınar Yoldaş, Artıkışler Kolektifi: Özge Çelikaslan-Alper Şen / 14. İstanbul Bienali	Ferhat Özgür / The University of Michigan Museum of Art, ABD
“We All Live on the Same Sea” sergisi, küratör: Rana Öztürk / Sirius Arts Centre, İrlanda	Işıl Eğrikavuk, Övül Durmuşoğlu / Delfina Vakfı, Birleşik Krallık	2015 Aslı Çavuşoğlu / New Museum, ABD	Murat Akagündüz, Murat Germen, Mürüvvet Türkyılmaz, Nadi Güler, Necla Rüzgar, Nezir Akkul, Özlem Günyol-Mustafa Kunt, Sait Tunç, Şefik Özcan, Yavuz Tanyeli, Yaygara Güncel Sanat İnisiyatifi / 3. Mardin Bienali	“İstanbul: Passion, Joy, Fury” sergisi, küratörler: Hou Hanru, Ceren Erdem, Elena Motisi, Donatella Saroli / MAXXI, İtalya	
Gülçin Aksoy, Bashir Borlakov, Songül Boyraz, Ergin Çavuşoğlu, Ersan Deveci, Nezaket Ekici, Ayşe Erkmen, Murat Gök, T. Melih Görgün, Güven İncirlioğlu, Sıtkı Kösemen, Raziye Kubat, Pınar Öğrenci, Ahmet Öktem, Tunca Subaşı, Erdal Sezer, Viron Vert / 4. Uluslararası Çanakkale Bienali	Merve Ünsal, Ece Pazarbaşı / ICI-”Considering Public and Contexts”, ABD Pınar Üner Yılmaz / ICI-”Curating Now”, ABD Aykan Safoğlu, Belit Sağ / Rijksakademie, Hollanda Burak Delier, Emre Hüner / ISCP, ABD	Deniz Gül / Hyde Park Art Center, ABD Ahmet Öğüt /Chisenhale Gallery, Birleşik Krallık Elif Uras / The Aldrich Contemporary Art Museum, ABD Borga Kantürk / SCCA Center for Contemporary Arts, Slovenya Meriç Algün / 56. Venedik Bienali Uluslararası Sanat Sergisi	İnci Eviner / The Drawing Center, ABD Defne Ayas, Ahmet Öğüt, Didem Pekün, Zeyno Pekünlü, Hakan Topal / Creative Time Summit 2015	Burak Arıkan / 6. Moskova Bienali, Rusya Ali Taptık, <i>Şaşılabak Bir Şey Yok</i> yayını / Marraine Ginette Editions Ebru Kurbak, Bager Akbay, Serkan Demir, Rafet Arslan, Onur Sönmez / Amber Platform İnci Eviner, Suna Kafadar, Aykan Safoğlu, Ali Taptık ve Home Workspace programı kapsamında	İlhan Ozan, İpek Ulusoy / ICI-The Curatorial Intensive, Fas Selin Turam, ICI-The Curatorial Intensive, ABD Özlem Altın, Binnaz Saktanber, Alev Scott, Ahmet Öğüt / Witte de With, Hollanda
	<i>SAHA Araştırma Programı kapsamında:</i> Francis Alÿs, Carolyn Christov-Bakargiev, Patrick				<i>SAHA Araştırma Programı kapsamında:</i> Francis Alÿs, Ayreen Anastas,

Ed Atkins, Carolyn	Mehtap Baydu, Nezaket	Eda Gecikmez / Ashkal Alwan	MARS, İstanbul	Pınar Yoldaş / Zone2Source,	Hüseyin Çağlayan /
Christov-Bakargiev,	Ekici, Ayşe Erkmen,	Lübnan Plastik Sanatlar	Orta Format, dijital	Hollanda	7. Moskova Bienali, Rusya
Antonio Fernandez, Rene	Murat Germen, Ali	Derneği	Space Debris, İstanbul	Mehtap Baydu / Bröhan-	Merve Ünsal, Onur Ceritoğlu
Gabri, Liam Gillick, Hou	Kazma, Volkan Kızıltunç,	Didem Pekün, Serkan Taycan	TOZ Artist Run Space,	Museum, Almanya	/ City Link Festival,
Hanru, Nev Haq, Gianni	Servet Koçyiğit, Belit Sağ,	/ Delfina Vakfı, Birleşik	İstanbul	Ali Miharbi / Horniman	Danimarka
Jetzer, Irena Knezevic,	Nasan Tur / Centre of	Krallık		Museum and Gardens,	Zeynep Dağlı / DLECTRICITY,
Marcos Lutyens, Elena	Contemporary Art Znaki	Fahrettin Örenli, Ali Cabbar,	2017	Birleşik Krallık	ABD
Motisi, Susan Philipsz,	Czasu, Polonya	Berat Işık / Depo İstanbul	Mürüvvet Türkyılmaz, Selim	Aylin Çakıner, Ayşe Erkmen,	Ali Kazma / Jeu de Paume,
Farid Rakun, Tom Sachs,	Serkan Taycan, Hera	Aslı Seven / ICI-The Curatorial	Birsel / Candyland, İsveç	Burçak Konukman,	Fransa
Georgia Sagri, Donatella	Büyüктаşçıyan, Suat Ögüt	Intensive, Filipinler	Barış Doğrusöz / Kadist, Paris	Cevdet Erek, Emre	Fahrettin Örenli / Art Sonje
Saroli, Wael Shawky,	/ Corridor Project Space,	Belit Sağ / ISCP, ABD	Derya Akay / Campbell River	Okçuer, İpek Hamzaoğlu,	Center, Güney Kore
Christine Tohme, Adrian	Hollanda	Özge Ersoy / Spring	and District Public Art	Mürteza Fidan, Nil	Sefer Memişoğlu / Bradwolff
Villar Rojas	Halil Altındere / 9. Berlin	Workshop, Hong Kong	Gallery, Kanada	İlkbaşaran&Güngör	Projects, Hollanda
	Bienali, Almanya	Erden Kosova, Binnaz	İpek Duben / Brighton	Erdem, Uygur Demoğlu,	Çelenk Bafra, Tuğçe Karataş,
<i>Bağımsız Sanat İnisiyatiflerinin</i>	Gülsün Karamustafa /	Saktanber, Alev Scott,	Festival & Fabrica, Birleşik	Volkan Kızıltunç /	Zeynep Öz, Önder Özengi,
<i>Sürdürülebilirliğine Yönelik</i>	Hamburger Bahnhof,	Ahmet Ögüt / Witte de	Krallık	6. Uluslararası Sinop	Derya Yücel / “Humans
<i>Destek Fonu kapsamında:</i>	Almanya	With, Hollanda	Nil Yalter / WIELS, Belçika	Bienali	of the Institution”
Apartman Projesi, Berlin	Aslı Çavuşoğlu / Manifesta 11,		Nevin Aladağ, Hale Tenger	Elmas Deniz / Cinnamon	sempozyumu, Hollanda
BAS, İstanbul	İsviçre	<i>SAHA Araştırma Programı</i>	/ 57. Venedik Bienali	Colomboscope Festival, Sri	SİS / Apartman Projesi Berlin,
m-est.org, çevrimiçi	Ahmet Ögüt / 11. Gwangju	<i>kapsamında:</i>	Uluslararası Sanat Sergisi	Lanka	Almanya
Torun, Ankara	Bienali, Güney Kore	Beatriz Colomina, Ingar	Cevdet Erek / 57. Venedik	Didem Erk / TarraWarra Sanat	Özge Ersoy / Delfina Vakfı,
Videoist, Mardin	Güneş Terkol / 32. Sao Paulo	Dragset, Michael	Bienali Türkiye Pavyonu	Müzesi, Avustralya	Birleşik Krallık
	Bienali, Brezilya	Elmgreen, Bruce Ferguson,	Sena Başöz /	Fatma Bucak / Göteborg	Gökcan Demirkazık /
2016	Pınar Yoldaş / Röda Sten	Adriano Pedrosa, Vivien	Experimentierfeld,	International Biennial for	Ashkal Alwan Lübnan
Cevdet Erek / Kasseler	Konsthall, İsveç	Sansour, Christine Tohme,	Japonya	Contemporary Art, İsveç	Plastik Sanatlar
Kunstverein, Almanya	Lara Ögel / Protocinema,	Mark Wigley	Ayşe Erkmen / Skulptur	Volkan Aslan, Alper Aydın,	Derneği
Şakir Gökçebağ / Kunstverein	Paris		Projekte, Almanya	Burçak Bingöl, Candeğer	Fatma Çiftçi, Pınar Öğrenci,
Ludwigshafen, Almanya	Didem Yazıcı, Müge Yılmaz /	<i>Bağımsız Sanat İnisiyatiflerinin</i>	Fahrelnissa Zeid / Tate	Furtun, Gözde İlkin,	Sümer Sayın / Depo
Ergin Çavuşoğlu / Extra City	11. Şangay Bienali, Çin	<i>Sürdürülebilirliğine Yönelik</i>	Modern, Birleşik Krallık	Erkan Özgen, Ali Taptık,	İstanbul
Kunsthal, Belçika	Fatma Bucak / Brown	<i>Destek Fonu kapsamında:</i>	Viron Erol Vert / Kunstraum	Tuğçe Tuna, Bilal Yılmaz,	Ekrem Serdar, Naz Cuguoğlu
Didem Pekün / State of	University David Winton	Corridor Project Space,	Kreuzberg-Bethanien,	Yoğunluk İnisiyatifi /	/ ICI-The Curatorial
Concept, Yunanistan	Bell Gallery, ABD	Hollanda	Almanya	15. İstanbul Bienali	Intensive, ABD

Cem Dinlenmiş / ISCP,ABD	Hasan Özgür Top / Proyecto	Gökçe Oğultekin, Serkan	Halil Altındere, Özge Topçu /	Yeni Anıt / 6. Uluslararası	Ulya Soley / ICI-
Kubilay Mert Ural /	AMIL, Peru	Taycan, Seyhun Topuz,	Art Night, Birleşik Krallık	Çanakkale Bienali	Chulalongkorn
Rijksakademie, Hollanda	Hera Büyüktaşçıyan / Dhaka	Simon Faithfull, Taner	Banu Cennetoğlu, İnci Eviner	Mathilde Melek An, Antonio	Üniversitesi Güzel ve
Ahmet Ögüt / Witte de With,	Art Summit, Bangladeş	Ceylan / 4. Mardin Bienali	/ Liverpool Bienali, Birleşik	Cosentino, Eda Gecikmez,	Uygulamalı Sanatlar
Hollanda	Erdem Taşdelen / VOX-Centre	Barış Doğrusöz / Beirut Art	Krallık	Murat Germen, Raziye	Fakültesi, Tayland
SAHA Araştırma Programı	de l’image contemporaine,	Center, Lübnan	Naz Balkaya / Bloomberg New	Kubat, Erkan Özgen,	İnci Furni / ISCP, ABD
kapsamında:	Kanada	BAÇOY KOOP / Tensta	Contemporaries, Birleşik	Cengiz Tekin, Güneş Terkol	Gözde İlkin / Pioneerworks,
Carolyn Christov-Bakargiev,	Fatma Bucak / Fondazione	Konsthall, İsveç	Krallık	/ Mahalla Festival, Malta	ABD
Regine Basha, Natalie Bell,	Merz, İtalya	Özge Açikkol, Xurban	CANAN / 2. Endüstriyel Sanat	Hera Büyüktaşçıyan /	Bağımsız Sanat İnisiyatiflerinin
Iwona Blazwick, Mark Dion,	Ahmet Doğu İpek / Neues	Collective, Nalan Yırtmaç /	Bienali, Hırvatistan	“Underneath the Arches”,	Sürdürülebilirliğine Yönelik
Ingar Dragset, Anita Dube,	Museum, Almanya	8. Bükreş Bienali, Romanya	Didem Özbek / 12. Gwangju	İtalya	Destek Fonu kapsamında:
Michael Elmgreen, Yuko	Didem Pekün / Locus Athens,	Seçil Yaylalı / Rum46,	Bienali, Güney Kore	Gökcan Demirkazık / The	“Koloni” sergisi, küratörler:
Hasegawa, Andres Jaque,	Yunanistan	Danimarka	Aslı Çavuşoğlu / New	ArtAsiaPacific Foundation,	Derya Bayraktaroğlu,
Seiha Kurosawa, Nowember	Köken Ergun / Artspace,	Erkan Özgen / Manifesta 12,	Museum, ABD	Hong Kong	Aylime Aslı Demir /
Paynter, Sara Raza,	Avustralya	İtalya	Barış Acar, Ekphrasis Üçlemesi	Cansu Çakar, Kıymet Daştan	Schwules Museum,
Christine Tohme, Tatiana	Ali Emir Tapan, Aslı Bostancı,	Suat Ögüt / Public Art	yayını / Neuer Wiener	/ Ashkal Alwan Lübnan	Almanya
Trouve, Fred Wilson	Aydın Teker, Bilge Alkor,	Amsterdam, Hollanda	Diwan, Avusturya	Plastik Sanatlar Derneği	AVTO, İstanbul
Bağımsız Sanat İnisiyatiflerinin	CANAN, Cengiz Tekin,	Banu Cennetoğlu /	Nilbar Güreş / “The Atlantic	“A Future of Archive”, “The	Hayy Açık Alan, İzmir
Sürdürülebilirliğine Yönelik	Ceren Oran-Burcu Yılmaz,	Chisenhale Gallery,	Project: After the Future”,	Future of Ecology”, “A	Loading, Diyarbakır
Destek Fonu kapsamında:	Çağrı Saray, Didem Erbaş,	Birleşik Krallık	Birleşik Krallık	Future of Travel - Noks	NOKS, İstanbul
Loading, Diyarbakır	Eda Aslan, Emre Zeytinoğlu,	140 Journos, Halil Altındere,	Akın Aksu, Cem Demir,	Art Shipping Agency	Performistanbul, İstanbul
MARS, İstanbul	Fırat Bingöl, Gizem Aksu,	Volkan Aslan, Kürşad	Çınar Eslek, Deniz Sağdıç,	in Collaboration with	Sub, Çanakkale
OJ, İstanbul	Hasan Pehlevan, Huo Rf,	Bayhan, Cihan Demiral,	Derviş Zaim, Emre	Corridor Art Warehouse”	Torun, Ankara
Orta Format, dijital	İhsan Oturmak, İnsel	Sinem Dişli, Çağdaş	Zeytinoğlu, Ferhat Özgür,	sergileri / Corridor Project	
Tasarım Bakkalı, İstanbul	İnal, İpek Duben, Leyla	Erdoğan, Nilbar Güreş,	Hayri Esmer, Hülya	Space, Hollanda	
	Postalcıoğlu, Mahmut	Korhan Karaoysal, Ali	Özdemir, Mehmet Erim,	Murat Adash / Delfina Vakfı,	SAHA Yazı Dizisi kapsamında:
	Celayir, MERKEZKAÇ,	Kazma, Nar Photos,	Nancy Atakan, Nazlı	Birleşik Krallık	Evrin Altuğ
	Metin Çelik, Mustafa	Desislava Şenay Martinova,	Gürlek, Nuri Bilge Ceylan,	Sena Başöz, Sefer Memişoğlu,	
2018	Avcı, Mürsel Argunağa,	Ali Taptık, Cengiz Tekin,	Pınar Yolaçan, Serhat	Sibel Horada, Gizem	SAHA Araştırma Programı
Cevdet Erek / MUHKA	Nasan Tur, Özlem Altın,	Furkan Temir, Mehmet Ali	Kiraz, Servet Koçyiğit,	Karakaş / Depo İstanbul	kapsamında:
Antwerp Modern Sanat	PELESİYER, Ramize Erer,	Uysal / Rencontres d’Arles,	Seydi Murat Koç, Seyhan	Erkan Öznur / Flora	Iwona Blazwick, Agustin
Müzesi, Belçika	Romina Meriç, Senem	Fransa	Boztepe, Tufan Baltalar,	ars+natura, Kolombiya	Perez Rubio, Annie

Fletcher, Gridthiya	Gülşah Mursaloğlu / Salisbury	Guido Casaretto / MOCAK	SAHA Küratoryal Program	Hera Büyüktaşçıyan / Lahor	Didem Pekün / Lule� Bienali,
Gaweewong, Sohrab	University Art Galleries,	Krakow �ağdaş Sanat	kapsamında:	Birnali, Pakistan	�sve�
Mahebbi, Nicolas	ABD	Müzesi, Rusya	Nicolas Bourriaud, Andrea	Nevin Aladağ / Hayward	Sena Başöz / Delfina Vakfı,
Bourriaud, Gabi Ngcobo,	Cevdet Erek / Ruhrtriennale	Ali Kazma / MAXXI, İtalya	Zittel, Monster Chetwynd,	Gallery, Birleşik Krallık	Birleşik Krallık
Bruce Ferguson, Thiago	& Hamburger Bahnhof,	Nilbar Güreş / Kunstverein	Haegue Yang, Charles	Aslı �avuşoğlu / MASS	Alper Turan / Slavs and Tatars,
Rocha Pitta	Almanya	Reutlingen, Almanya	Avery, Radcliffe Bailey,	MoCA-Massachussetts	Almanya
	Ege Berensel, Banu	Nihat Karataşlı / Ashkal	Glenn Ligon, Salma Tuqan,	�ağdaş Sanat Müzesi,	Burçak Bingöl, Hera
2019	Cennetoğlu, Barış	Alwan Lübnan Plastik	Anna Ilchenko, Alesha	ABD	Büyüktaşçıyan / Tate St.
Banu Cennetoğlu, Sculpture	Doğrusöz / Depo İstanbul	Sanatlar Derneği	Mercado, Miguel Amado,	Cansu �akar, Aykan Safoğlu /	Ives, Birleşik Krallık
Center, ABD	Deniz Aktaş, �zlem Altın,	Naz Kocadere / De Appel,	Yuko Hasegawa	11. Berlin Bienali, Almanya	
Serra Tansel / Battersea Arts	Ozan Atalan, Elmas	Hollanda		Kerem Ozan Bayraktar, Sinem	SAHA Sürdürülebilirlik Fonu:
Centre, Birleşik Krallık	Deniz, Hale Tenger, Güneş	Burak Arıkan / Delfina Vakfı,	SAHA Studio kapsamında:	Dişli / Depo İstanbul	Covid-19 kapsamında:
Nil Yalter / Museum Ludwig,	Terkol-Güçlü �ztekin,	Birleşik Krallık	Larissa Araz, Alper Aydın,	Balca Ergener, Dilek	AICA Türkiye, Atış Serbest,
Almanya	Müge Yılmaz / 16. İstanbul	Alper Turan / ICI-The	�zg�r Demirci, Sibel	Winchester / Kunsthaus	Amber Platform/B�S, Berat
Hera Büyüktaşçıyan /	Bienali	Curatorial Intensive, ABD	Horada	Hamburg, Almanya	Işık, Body in Perform,
ifa-Galerie Berlin,	Banu Cennetoğlu, Fulya	Volkan Kızıltunç / ISCP, ABD		7. Uluslararası Çanakkale	Burak Kabadayı, CANAN,
Almanya	Erdemci, Hayırlı Evlat,	�zg�r Atlagan /	2020	Bienali	�ınar Eslek, Dilşad Aladağ-
GuGuOu / Corridor Project	Kemal �zen, Pınar �ğrenci,	Rijksakademie, Hollanda	Egemen Tuncer, Fatma �ift�i,	Ahmet �ğ�t / Steirisicher	Eda Aslan-Esen Karol,
Space, Hollanda	şener �zmen /		Merve Ertufan, �zg�r	Herbst Festival, Avusturya	Elif �ner-Evrin Kavcar,
Ali Cabbar / Galerija	7. Uluslararası Sinop Bienali	Bağımsız Sanat	Demirci, Mert Yavaşça,	Hasan �zg�r Top /	Ferhat �zg�r, Geniş
Umjetnina Split,	Ahmet �ğ�t / Art Encounters	�nisiyatiflerinin	Levent Ayata, Borga	Protocinema, Almanya	A�ı Proje Ofisi, Kıymet
Hırvatistan	Biennial, Romanya	Sürdürülebilirliğine Yönelik	Kantürk, Shelter Art Space	Fatma Bucak / MOCA Toronto,	Daştan, Gözde Mimiko
Savaş Boyraz / Künstlerhaus	Meriç Algün / Spike Island,	Destek Fonu kapsamında:	/ Corridor Project Space,	Kanada	Türkkan, Müge Yıldız,
Bethanien, Almanya	Birleşik Krallık	A4 Açık Sanat Alanı	Hollanda	Aslı �avuşoğlu / Kadist,	Omuz, PASAJ, Pelin Kırca,
Halil Altındere / 58. Venedik	Fırat Arapoğlu / 52.	AVTO, İstanbul	Larissa Araz / Dreiviertel,	Fransa	SKA, TAPA (Aktivistler
Bienali Uluslararası Sanat	Uluslararası AICA	Eldem Sanat Alanı, Eskişehir	�svi�re	Gülşah Mursaloğlu / 3.	için Dönüştürücü Sanat
Sergisi	Kongresi, Almanya	Karantina, İzmir	Deniz Tortum, Ulya Soley /	Endüstriyel Sanat Bienali,	Projesi), Volkan Aslan
İnci Eviner / 58. Venedik	Ulufer �elik, Gülsün	Loading, Diyarbakır	Protocinema-601Artspace,	Hırvatistan	
Bienali Türkiye Pavyonu	Karamustafa, Baha	Orta Format, �evrimi�i	New York	Sena Başöz / Lotsremark	SAHA Sanat �nisiyatifleri
Fulya Erdemci, Pelin Tan	Görkem Yalım /	Performistanbul, İstanbul	Erkan Öznur / Michigan State	Projekte, �svi�re	Sürdürülebilirlik Fonu
/ Whitechapel Gallery,	W�rttembergischer	Sub, Çanakkale	Üniversitesi Eli-Edythe	Erdem Taşdelen / Mercer	kapsamında:
Birleşik Krallık	Kunstverein, Almanya	Torun, Ankara	Broad Sanat Müzesi, ABD	Union, Kanada	5533, İstanbul

Are Projects, Antalya	Özge Ersoy, Begüm Özden	Epözdemir, Çelenk Bafra	Nilbar Güreş / Hamidrasha	Christine Macel, Alesha
AVTO, İstanbul	Fırat, Gözde İlkin, Zeyno	/ Octopus Programı,	Gallery, İsrail	Mercado, Eva Vaslamatzi
Çözümsel Sanat Topluluğu,	Pekünlü / 13. Gwangju	çevrimiçi	Gülsün Karamustafa /	
Mersin	Bienali, Güney Kore	Cihad Caner / Rijksakademie,	Van Abbemuseum,	SAHA Yazı Dizisi kapsamında:
Darağaç, İzmir	Dorian Sarı / Kunstmuseum	Hollanda	Hollanda	Murat Alat
Kendine Ait Bir Oda, İzmir	Basel, İsviçre	Nihat Karataşlı / Slavs and	8. Uluslararası Sinop Bienali	
Loading, Diyarbakır	Barış Doğrusöz, Zeyno	Tatars, Almanya	Ege Okal, Ozan Atalan / The	SAHA Studio kapsamında:
NOKS, İstanbul	Pekünlü, Aykan Safoğlu,	İris Ergül, Güneş Terkol /	Alternative Art School-	Yasmin Nur, Onur Gökmen,
Orta Format, çevrimiçi	Merve Elveren / 39. EVA	SOMARTS, ABD	TAAS, çevrimiçi	Ege Kanar, Bengü
Performistanbul, İstanbul	International, İrlanda	Fatma Bucak / Kunsthalle		Karaduman, Merve Ünsal,
	KeKeÇa / 11. Liverpool Bienali,	Exnergasse, Avusturya	SAHA Sanat İnisyatifleri	Eser Epözdemir, Berat
SAHA Küratoryal Program	Birleşik Krallık	Seçil Yaylalı / Creativamente	Sürdürülebilirlik Fonu	Işık, Ali Miharbi, İz Öztat,
kapsamında:	Nilbar Güreş / Kunsthaus	Roero, İtalya	kapsamında:	Tunca
Mariana Pestana, Sophie J.	Pasquart, İsviçre	Cansu Çakar, Cengiz Tekin,	A4 Açık Sanat Alanı,	
Williamson	Barış Göktürk / The Boiler-	Erkan Özgen, Kavachi,	Diyarbakır	
	ELM Foundation, ABD	Hale Tenger, Egemen	Altatölye, Ankara	
SAHA Yazı Dizisi kapsamında:	Refik Anadol, Pınar Yoldaş	Demirci ve Mehtap	Arazi, Mardin	
Kültigin Kağan Akbulut	/ Venedik Bienali 17.	Baydu /6. Ural Bienali,	Çıplak Ayaklar Kumpanyası,	
	Uluslararası Mimarlık	Rusya	İstanbul-Bursa	
SAHA Studio kapsamında:	Sergisi, İtalya	Aykan Safoğlu / Kunstverein	Darağaç, İzmir	
Kerem Ozan Bayraktar,	Onur Gökmen / Tinybe,	Göttingen, Almanya	KIRIK, çevrimiçi	
Borga Kantürk, Gülşah	Almanya	Hera Büyüктаşçıyan / New	Koli Art Space, İstanbul	
Mursaloğlu, Metehan	Hera Büyüктаşçıyan /	Museum Trienial, ABD	Kültürhane, Mersin	
Özcan, Dilek Winchester	Autostrada Bienali, Kosova	Necla Rüzgar / GRIMMWELT	Loading, Diyarbakır	
	Gözde İlkin, Gülsün	Kassel, Almanya	m-est.org, çevrimiçi	
2021	Karamustafa, Övül	Leman Seveda Darıcioğlu	Monitor, İzmir	
Barış Doğrusöz, Deniz Gül,	Durmuşoğlu /	/ Schwules Museum,	Sub, Çanakkale	
Volkan Aslan, Aykan	Uluslararası Güncel Sanat	Almanya		
Safoğlu ile Fatma	Festivali Survival Kit 12,	Köken Ergun / Jakarta	SAHA Küratoryal Program	
Belkıs, Onur Gökmen /	Letonya	Bienali, Endonezya	kapsamında:	
Salt-L’Internationale,	Barış Göktürk / ISCP, ABD	Pelin Tan / CIMAM 2021 Yıllık	Ute Meta Bauer, Tarek Atoui,	
İstanbul	Bengü Karaduman, Eser	Konferansı, İspanya	Fernando Garcia Dory,	

Misyonumuza ortak olup 2011’den bu yana çalışmalarımıza ve özgün projelerimize verdikleri destek ve sağladıkları katkılardan dolayı teşekkür ederiz:

SAHA ÜYELERİ	
Başlangıç yılına göre ve alfabetik sırayla	
2011	
Agah Uğur	
Atilla Tacir	
Ayda Elgiz Güreli (2011-2017)	
Aylin Tahincioğlu	
Ayşegül Karadeniz	
Berrak Barut	
Betül Ebru Edin	
Ebru Özdemir Kışlalı	
Esra Habbab	
Fatma Berna Tuğlular	
Fusun Eczacıbaşı	
Haro Cümbüşyan	
İpek Nur Cem Taha	
Mine Bahadır	
Nesrin Esirtgen	
Reyhan Demirören	
Saruhan Doğan	
Selman Bilal	
Şebnem Kalyoncuoğlu Ünlü	
Tansa Mermerci Ekşioğlu	
2012	
Ari Meşulam (2012-2019)	
Ayşe Can Özyeğin Oktay (2012-2020)	
Düçem Yegane Ekinci Trigano (2012)	

Edvina Sponza (2012-2019)
Emre Dökmeci (2012-2019)
Fatmagül Karadeniz
Fazıla Topbaş
Fazlı Özcan (2012-2020)
Fetanet Türkan Özilhan Tacir
Gamze Dinçkök Yücaoğlu (2012)
Handan Öney
İpek Ilıcak Kayaalp
Koray Arca
Leyla Alaton (2012-2018)
Leyla Pekin
M. Ömer Koç (2012-2019)
Melih Fereli (2012-2022)
Murat Hakan Öztürk
Neslihan Karaağaç (2012-2016)
Nida Kolay (2012-2021)
Osman Ulagay
Öner Kocabeyoğlu (2012-2019)
Özlem Gençoğlu
Rezzan Benardete
Saadet Ceyda Çarmıklı
Kılıçaslan (2012-2016)
Semra Turgut
Serap Kayhan
Sevil Sabancı (2012-2013)
Şerife Gül Babaoğlu (2012-2018)
Tuğba Jabban
Yosun Güreli (2012)
Zeynep Fadıllıoğlu (2012-2014)
Zeynep Zorlu

2013
Arzu Çebi Abas (2013-2015)
Ayşe Aslı Atay Meral
Ayşe Umur
Eli Duvenyaz
Gamze Büyükkuşoğlu
Gizem Uslu Tümer
Gülüm Aksu (2013-2021)
Lütfi Aygüler (2013-2020)
Mimi Brown (2013)
Sema Şener
Seyhan Özdemir Sarper (2013-2020)
Vuslat Sabancı (2013-2014)
2014
Arzu Güran
Ayşe Yağcı Büyükpınar
Bike Gürsel
Çiğdem Bitlis
Emre Narin
Felekşan Emel Onar
Johanna Von Hardenberg (2014-2019)
Latife Bayraktar
Oya Yürekli
Tamer Alkan
Tülin Gençoğlu
Yonca Kartal
Zeynep Sözen

2015
Beril Miskavi
Daniel Grünberg
Gaye Burhanoglu
Hande Yıldırım Gamgam
İsak Antika
Merve Üretmen
Mustafa Taviloğlu
Örge Tulga
Serdar Paksoy (2015-2021)
Tony Ventura (2015-2017)
2016
Ayşe Sezgin (2016-2019)
Banu Merve Çobanoğlu
Cem Yegül (2016-2018)
Eda Aslı Özdemir
Elif Erdem Bayoğlu
Esra Güvenkaya (2016)
Fırat Çeçen
Haluk Önen (2016-2019)
Hamit Hamutçu
Isabella İçöz (2016)
Melis Börteçene
Moiz Zilberman
Sera Arıkan (2016-2021)
Zeynep Esgin
2017
Ahu Has (2017-2020)
Aikaterini Varsami Terzioğlu (2017-2019)

Ayşe Bilginsoy (2017-2019)
Banu Çarmıklı (2017-2022)
Dalia Garih
Feride İdil Mimaroğlu (2017-2020)
Güldal Turgut
Hazan Revna Demirören
Huma Kabakcı (2017-2020)
Matilda Hasan
Mehmet Abbasoğlu
Nesrin Sarıoğlu
Nil Duran (2017-2021)
Orhan Remzi Karadeniz (2017)
Paul Dietze (2017-2018)
Semra Şimşek (2017-2020)
Sibel Erdem
Suzan Sabancı Dinçer (2017, 2019)
2018
Berna Erdinç Arıoğlu
Hatice Meriçten
Mehveş Arıburnu
Sema Erdinç Cingilhoğlu
Sevinç Kuyaş
Ufuk Sezgen
2019
Bahattin Bahadır Erdem
Dilek Türker
Ece Kurdoğlu
Ece Yılmaz
Etel Baler (2019-2021)
Etem Postacioğlu

Fırat Barış Kavlak (2019-2021)

Mine Önen

Murat Özen

Sara Palaçi Rodrik

Sevsu Esen (2019-2021)

Zeynep Bora

2020

Elçin Melisa Sabancı Tapan

(2020-2021)

Esra Üstünel

Leyla Karasu Pekkan

Nilüfer Dinçkök Çiftçi

2021

Banu Kısakürek

Elvan Ünlütürk

Fatma Sevda Yazıcı

Ferruh Şenkaya

Lüset Hasan

Mehmet Emin Hitay

Merve Gözalan

Şela Duvenyaz

Vera Koronyo

Zeynep Yazgan Akıalp

2022

Erinç Özada

Koza Güreli Yazgan

Okşan Bozkır Mirap

KURUMSAL

DESTEKÇİLER

Alfabetik sırayla

Abdi İbrahim İlaç (2019-2021)

Akfen Holding (2019)

Borusan Holding (2012-2019

ve 2022)

Eczacıbaşı Holding (2012'den

beri)

EKRIA (2022)

Fiba Group (2012)

Garanti BBVA (2012-2019)

Goldman Sachs (2012)

Karadeniz Holding (2017-

2021)

Mehveş-Dalınç Arıburnu

(2013-2016)

Petrol Ofisi (2019'dan beri)

Pozitif Müzik (2016)

Yıldız Holding (2013-2016)

SAHA STUDIO

DESTEKÇİLERİ

Alfabetik sırayla

Abdi İbrahim İlaç (2022)

Ahmet Kocabıyık (2020-2021)

AS Teknolojik İnşaat (2019)

Ayşe Umur (2020-2022)

Çiğdem-Emin Bitlis (2022)

Füsun-Faruk Eczacıbaşı

(2019'dan beri)

Garanti BBVA (2020)

MGS Merkezi Güvenlik

Sistemleri (2019'dan beri)

Mine-Cem Bahadır (2019'dan

beri)

Nesrin Esirtgen (2019-2020)

Nurus (2019)

Petra Roasting Co. (2020'den

beri)

Polisan Holding (2019'dan

beri)

TEPTA Aydınlatma (2019'dan

beri)

Vitra-Intema (2019)

SAHA+

DESTEKÇİLERİ

Alfabetik sırayla

Güncel destekçiler

Alpin Albayrak

Ayşe Aktunalı

Ayşe Ünlütürk

Batu Güreli

Belis Üstünel Tacir

Burak Arıkan

Damla Cömert

Defne Tulga

Deniz Meriçten

Ela Karadeniz

Elçin Melisa Sabancı Tapan

Emir Bahadır

Esra Karadeniz

Hazal Özkan

Kerim Miskavi

Kurt Börteçene

Leyla Borovalı

Melis Avunduk

Mina Dilber

Müge Çubukçu

Nazlı Çarmıklı

Nazlı Kırallı

Selen Sarıoğlu

Serra Oruç

Sina Bilal

Sinan Temo

Zeynep Pakel

Zeynep Tümertekin

2014 itibarıyla geçmiş dönem

destekçileri

Ali Cerit

Alihan Öney

Arzu Komili Baştaş

Aslı Kayhan

Aslıhan Akıncı

Aybike Öngel

Ayşe Öztürkmen

Ayşe Şengör

Banu Kısakürek

Barış Ülker

Başak Önen

Bengü Gün

Berfin Çeçen

Berk Kocaman

Burcu Fikretoğlu

Burcu Yüksel

Ceren Melis Abacıoğlu Sezener

Ceren Taşkent Acarol

Dila Kabakçı

Doris Benhalegua Karako

Ece Özelgin

Eda Derala

Eda Kehale Argün

Ekin Varon

Elif Bayoğlu

Güliz Mustafaoglu

Hande Öney

Hilal Bingöl

Klodya Soryano

Koza Güreli Yazgan

Mehmet Önen

Melek Gençer

Melissa Miskavi

Mina Karaağaç Cerit

Nevzat Taşkın

Ömer Pekin

Reyhan Sadıkoğlu

Romina Hazbay

Saliha Yavuz

Yasemin Çarmıklı

Yusuf Romano

Zeynep Germi

DANIŞMANLAR

2011'den bu yana ve alfabetik

sırayla

A&B İletişim

BEK Tasarım

Murat Bengi (Mali Müşavir)

Murat Odabaşı (Hukuk

Danışmanı)

Sadife Karataş Kural (Hukuk

Danışmanı)

Dizin

A
Aaron Cezar 88
Adnan Yıldız 79, 85, 150
Adriano Pedrosa 23, 39, 79, 101
Agah Uğur 17, 130, 144, 162
Agnes Gund 132
Ahmet Öğüt 26, 29, 83, 85, 150, 152, 153, 154, 156, 158, 159
AICA Uluslararası Sanat Eleştirmenleri Derneği 120, 158
Alev Scott 83
Ali Artun 26
Ali Kazma 26, 30, 61, 62, 64, 69, 102, 129, 145, 150, 151, 154, 155, 156, 158
Ali Taptık 86, 152, 153, 155, 156
Alper Aydın 50, 104, 106, 109, 114, 115, 148, 155
Andrea Zittel 50
Antroposen 102
<i>Apollo Magazine</i> 13
<i>Argonotlar</i> 119, 121
Arnold Bode 55
Art for Justice fonu 132
Artangel 90, 91
Arzu Güran 137, 163
Ashkal Alwan Lübnan Plastik Sanatlar Derneği 71, 75, 85, 86, 151, 153, 154, 155, 157, 158
Aslı Çavuşoğlu 48, 49, 53, 54, 83, 150, 151, 152, 153, 154, 157, 159

Atilla Tacir 17, 19, 139, 143, 150
Avrupa Kültür Başkenti 13, 14, 15
Aydan Murtezaoğlu 26, 32, 150
Aykan Safoğlu 76, 77, 86, 97, 146, 152, 153, 159, 157, 160
Aylime Aslı Demir 97, 157
Ayşe Erkmen 40, 42, 151, 152, 154, 155
Ayşe Umur 134, 163, 164
B
Banu Cennetoğlu 59, 151, 153, 156, 157, 158
Barış Doğrusöz 85, 153, 155, 156, 158, 160
Barış Göktürk 84, 160
Başak Şenova 90
Beatrix Ruf 40
BEK Tasarım 21, 141, 165
Belit Sağ 76, 84
Bengü Karaduman 90, 91, 108
Beral Madra 60
Berlin Bienali 69, 70, 131
Berna Tuğlular 15, 16, 35, 94, 144, 162
Bige Örer 39, 48
Binnaz Saktanber 83, 153, 154
Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu 93

Block Universe Performans Festivali 89
Bora Tanay 85
Borga Kantürk 109, 110, 152, 159, 160
Brett Littman 71
Brexit 87
British Museum 49, 87
Bruce Ferguson 102, 152, 154, 158
Burak Arıkan 83, 88, 150, 151, 152, 153, 158, 164
Burak Delier 84, 151, 152
Burçak Bingöl 87, 88, 155, 159
Bülent Erkmen 21
C
CA2M Centro de Arte Dos de Mayo 43, 46, 150
Can Altay 15, 151
Canan Tolon 87
Cansu Çakar 85, 153, 157, 159, 160
Carolyn Christov-Bakargiev 48, 55, 57, 102, 122, 123, 153, 154, 156
Castello di Rivoli 49, 152
CCA Wattis Institute for Contemporary Arts 39
Cecilia Alemani 73
Cem Dinlenmiş 84, 156
Cengiz Tekin 96, 156, 157, 160

Centre Pompidou 67, 85, 86, 87, 91
Cevdet Erek 26, 55, 57, 58, 68, 69, 85, 148, 150, 151, 153, 154, 155, 157, 158
Christine Macel 67, 86, 87, 161
Christine Tohme 86, 152, 154, 156
Cihad Caner 76, 160
Codognato 133
Corridor Project Space 98, 154, 157, 158, 159
Covid-19 73, 77, 78, 99, 108, 119, 130, 145, 148, 159
Curatorial Intensive Programı 78, 79, 151, 152, 154, 155, 158
Ç
Çanakkale Bienali 41, 42, 44, 130, 153, 157
Çelenk Bafra 90, 91, 104, 106, 109, 110, 116, 155, 160
D
Dan Cameron 11
Delfina Studios 88
Delfina Vakfı 75, 88, 89, 151, 152, 153, 154, 155, 157, 158, 159
Defne Ayas 65, 83, 123, 153
dejenere sanat 55

Derya Bayraktaroğlu 97, 157
Dışişleri Bakanlığı 43, 60
Didem Erbaş 89, 156
Didem Özbek 14, 15, 151, 157
Documenta 23, 55, 56, 57, 58, 64, 68, 105, 122, 150
Döne Otyam 42
Drawing Center 71, 153
E
Ebru Özdemir 15, 16, 19, 162
Eda Gecikmez 85, 153, 154, 157
Eda Sütunç 89
Ege Okal 89, 161
Elgiz Müzesi 11
Elmgreen & Dragset 102, 154, 156
Emre Baykal 61, 64
Emre Hüner 84, 86, 150, 152, 153
Emre Narin 129, 163
Erdağ Aksel 88, 152
Erden Kosova 83, 151, 154
Erinç Seymen 26
Erkan Özgen 34, 49, 50, 96, 129, 155, 156, 157, 160
Eser Epözdemir 90, 91, 116, 160
Esra Ersen 88, 153
Esra Özkan 89
Evrim Altuğ 24, 120, 121, 157
Eylem Aladoğan 26, 33, 150

F	Halil Altındere 24, 37, 43, 46, 69,	İnci Furni 84, 127, 129, 157	Künstlerhaus Stuttgart 79, 85,	Meltem Ahıska 124	O
Fatoş Üstek 59, 60, 79, 82, 150,	70, 86, 124, 131, 136, 145, 150,	İpek Cem Taha 17, 18, 19, 26,	151, 152, 158	MENAAC 15, 59	Octopus Programı 90, 91, 160
152	152, 153, 154, 156, 157, 158	143, 162	Küratoryal Program 53, 78,	Meriç Algün 64, 80, 82, 83, 150,	Okwui Enwezor 64, 65
Felix Gonzalez-Torres 39	Haluk Akakçe 88	İstanbul Bienali 11, 23, 26, 27,	101, 103, 116, 117, 151, 159,	152, 153, 158	Omuz 99, 159
Financial Times 13	Hamburger Bahnhof 124, 154,	29, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 39,	160	Merve Çağlar 19, 21, 28, 36, 56,	Ortak Geleceğimiz raporu 93
Frieze Sanat Fuarı 14, 15	158	43, 46, 48, 49, 53, 55, 57, 68,		104, 136	Osman Bozkurt 14
Füsun Eczacıbaşı 7, 15, 16, 19,	Hamit Hamutçu 104, 163	101, 102, 114, 124, 150, 151,	L	Merve Ertufan 85, 153, 159	Ozan Atalan 89, 158, 161
21, 29, 39, 49, 55, 56, 60, 97,	Hamursuz Fırını 103, 104	153, 155, 158	La Triennale 65, 150	misafir sanatçı programı 26,	
101, 129, 130, 133, 145, 162,	Hans Ulrich Obrist 123	İstanbul Dijital Sanat Festivali	Lauren Cornell 53, 125, 151	32, 36, 42, 75, 87, 88, 89, 90, 91,	Ö
164	Hashim Sarkis 72	115	Liverpool Bienali 72, 82, 115, 157,	103, 109, 110, 120	Övül Durmuşoğlu 79, 83, 124,
Füsun Onur 26, 34, 55, 56, 57, 73,	Hayward Gallery 69, 159	İstanbul Modern 11, 23	160	Mohammad Abu Hajar 70	125, 150, 152, 160
122, 123, 124, 150, 153	Hera Büyüктаşçıyan 51, 86, 88,		Loading 96, 97, 98, 156, 157, 158,	MoMA 47, 49, 82	Özge Ersoy 79, 110, 154, 155,
	109, 153, 154, 156, 157, 158,	J	160, 161	Mondrian Fund 79	160
G	159, 160	Jens Hoffmann 23, 39, 101	London Art Night 70, 157	Muhammed Ahmed Faris 70	Özgür Atlagan 76, 77, 78, 158
Galeri Nev 47, 61		Jessica Morgan 59, 60, 102, 151	Lora Sariaslan 41	Murat Alat 121, 122, 161	Özgür Demirci 104, 105, 109, 114,
Garage 82	I	Joseph Beuys 49, 50	Louvre Müzesi 87	Müge Yılmaz 73, 154, 158	159
Gareth Harris 13	Independent Curators				Özlem Altın 73, 83, 153, 156, 158
Gezi 43, 46, 47, 61, 64	International-ICI 59, 75, 78,	K	M	N	Özlem Gençoğlu 54, 162
Gizem Uslu 19, 163	79, 82, 150, 151, 152, 153, 154,	K11 53	Manifesta 105, 150, 154, 156	Naim Gençoğlu 54	Özlem Günyol-Mustafa Kunt
Gökcan Demirkazık 85, 155, 157	156, 158	KaosGL 97	Marc Francis 60	Natalie Bell 53, 156	26, 36, 150, 151, 153
Gökhan Hotamışlıgil 72, 73	International Studio &	Kate Fowle 78, 79, 82	Mardin Bienali 41, 42, 130, 150,	Nevin Aladağ 67, 68, 85, 151, 155,	
Guggenheim 87	Curatorial Program-ISCP	KeKeÇa 82, 160	153, 156	159	P
Gülsün Karamustafa 12, 59, 108,	75, 84, 151, 152, 154, 156, 157,	Kıymet Daştan 85, 157, 159	Margot Norton 51	Nevzat Sayın 72	Palm Springs Art Museum 50
110, 124, 129, 147, 152, 154, 158,	158, 160	Kobani 49	Marino Auriti 60	New Museum 51, 53, 54, 91, 152,	pandemi 9, 72, 73, 77, 79, 84, 86,
160, 161	Iwona Blazwick 50, 156, 157	Kochi-Muziris Bienali 115	Marion von Osten 124	156, 160	89, 91, 98, 99, 102, 105, 108,
Güneş Terkol 59, 84, 86, 129, 150,		Kubilay Mert Ural 76, 156	Massimiliano Gioni 40, 53, 60	New York Times 13	109, 110, 119, 122, 129, 130, 135,
151, 154, 157, 158, 160	i	Kunsthalle Zürih 40	Mathaf Arab Museum of	Nicolas Bourriaud 102, 158,	145, 146, 148
Gwangju Bienali 59, 60, 79, 105,	İlyas Gençoğlu 137	Kunstinstituut Melly 80, 82,	Modern Art 49	159	Paolo Colombo 41
152, 154, 157, 161	İKSV 11, 23, 29, 30, 32, 33, 34, 35,	83	MAXXI 68, 153, 158	Nihat Karataşlı 85, 158, 160	Pera Müzesi 11
	36, 46, 47, 48, 49, 60, 69, 73	Kutluğ Ataman 26, 35, 150	Media Art Biennale WRO	Nil Yalter 59, 125, 155, 158	Performa 53, 150
H	İnci Eviner 12, 16, 47, 71, 72, 86,	Kültigin Kağan Akbulut 121,	Reverso 115	Nilbar Güreş 85, 152, 156, 157,	Pınar Yoldaş 73, 153, 154, 155, 160
Hale Tenger 67, 153, 155, 158, 160	93, 128, 153, 157, 158	125, 160	Melanie Roumiguière 124	158, 160, 161	Pist 14, 15, 16

Platform Garanti Güncel Sanat

Merkezi **88, 103**

Programma Independente

de Escola São Paulo-

PIESP **39**

Proyector **115**

R

Ralph Rugoff **69, 70**

Refik Anadol **72, 73, 160**

Rijksakademie **75, 76, 77, 78, 152,**

156, 158, 160

Roy Lichtenstein **132**

S

SAHA 10. Yıl Partisi **142, 145, 146,**

147, 148

SAHA Residency **101, 102**

SAHA Studio **8, 82, 86, 90, 91,**

103, 104, 105, 106, 107, 108,

109, 110, 111, 112, 113, 114, 115,

116, 117, 119, 121, 122, 125, 147,

159, 161

SAHA Sürdürülebilirlik Fonu

94, 95, 96, 97, 99, 119, 158, 159,

161

SAHA Üye Programları **127, 131,**

132, 133

SAHA Yazı Dizisi **90, 119, 120,**

121, 122, 125, 147, 157, 160, 161

SAHA+ **99, 104, 130, 138, 139, 164**

SAHA10 Ters Köşe programı **129**

Sakıp Sabancı Müzesi **11**

Santralistanbul **39**

Sao Paulo Bienali **105, 137, 152,**

154

Sarkis **65, 66, 67, 69, 83, 150, 153**

Selman Bilal **17, 19, 138, 144, 162**

Sena Başöz **89, 155, 157, 159**

Schwules Museum **97, 98, 157,**

160

Sibel Asna **19, 21**

Sinop Bienali-Sinopale **41, 42,**

43, 152, 155, 158, 161

Sotheby’s **11**

Suat Ögüt **26, 98, 151, 154, 156**

Sulukule **43**

Suna Kafadar **86, 153**

Suzan Kalle **98**

Sümer Sayın **85, 155**

Süreyyya Evren **124, 153**

Ş

Şangay Bienali **73, 154**

Şener Özmen **85, 158**

T

Tahribad-ı İsyan **43**

Tate Modern **14, 15, 16, 49, 155**

Tate St. Ives **87, 88, 159**

The Alternative Art School-

TAAS **89, 90, 161**

The British Interplanetary

Society **70**

The Generational Triennial **53**

The Independent **14**

The Office for Contemporary

Art Norway-OCA **79**

Torun **95, 152, 154, 157, 158**

Tuğba Jabban **108, 162**

Türkiye Mevsimi **11**

U

Unleashed: Contemporary Art from

Turkey **14**

User’s Manual. Contemporary Art

in Turkey 1975-2015 /

Kullanma Kılavuzu: Türkiye’de

Güncel Sanat 1975-2015 **124,**

153

V

Venedik Bienali **11, 23, 40, 60,**

61, 62, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70,

71, 72, 73, 86, 105, 131, 136, 151,

152, 155, 158, 160

Venedik Bienali Türkiye

Pavyonu **11, 23, 40, 60, 61, 62,**

64, 65, 66, 68, 69, 71, 73, 151,

153, 155, 159

Verlag der Buchhandlung

Walther König **123**

Verlagfürmoderne Kunst **124**

Video and Poetry Festival **115**

Viyana Uygulamalı Sanatlar

Akademisi **90, 91**

Volkan Aslan **26, 155, 156, 159,**

160

Volkan Kızıltunç **84, 154, 155,**

158

W

Whitechapel Art Gallery **50, 151,**

158

Witte de With **82, 150, 151, 153,**

154, 156

Y

Yıldız Moran **26, 150**

Yüksel Arslan **39, 56, 61**

Z

Zeynep Kayan **76**

ZONA MACO Çağdaş Sanat

Fuarı **136**

© SAHA DERNEĞİ, 2022